

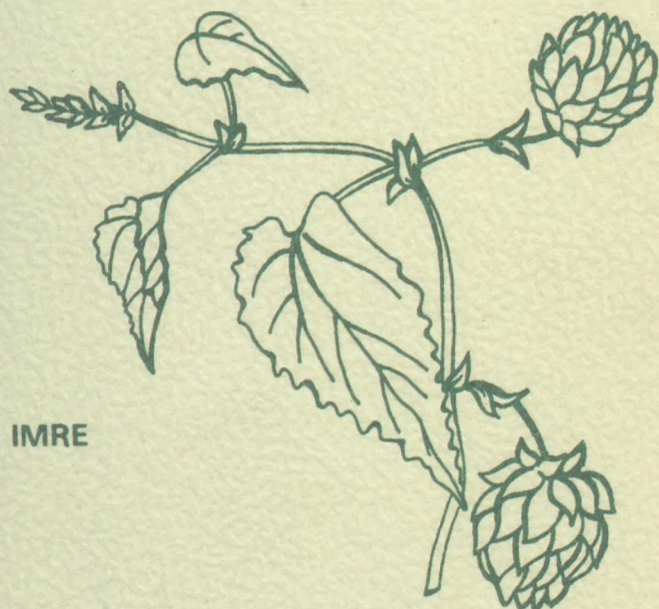
Pécsi
Egyetemi Könyvtár

1193

FOLIA COMLOENSIS

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

Redigit
FAZEKAS IMRE

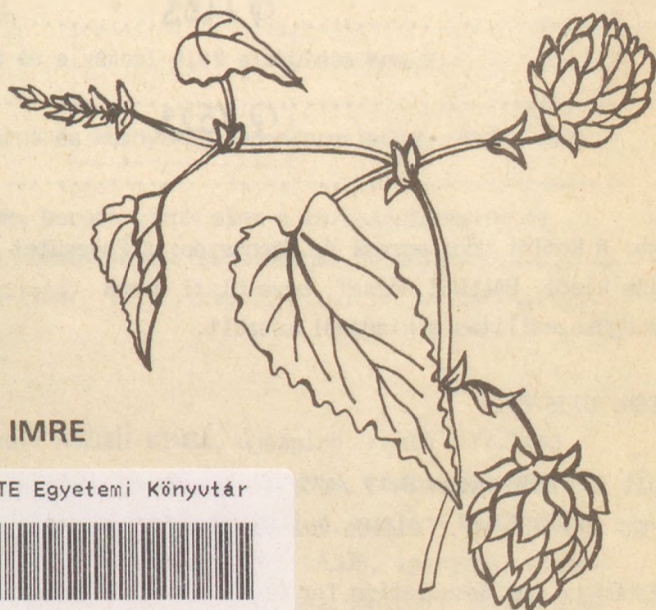

TOMUS 3. 1988.

HU ISSN 0236-8927

FOLIA COMLOENSIS KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

Redigit
FAZEKAS IMRE

PTE Egyetemi Könyvtár

P000550387

TOMUS 3. 1988.

HU ISSN 0236-8927

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

Szerkesztő - Schriflleiter - Editor: FAZEKAS Imre

Fürst S. Utcai Ált. Iskola

KOMLÓ

Fürst S. u 1.

H-7300

Telefon: /72/ 81-234

Szerkesztő bizottság - Redaktionsausschuss - Editorial: dr.BÓNA
József, FERLING József, HARNÓCZY Csabáné, KISS József, PÁLL Lajos,
dr. RÁCZ Sándor.

Q 1193

Q 8523

Kiadja: A Komlói Honismereti és Városszépítő Egyesület

Felelős kiadó: GALLUSZ József, egyesületi elnök

A szövegösszeállítás a kiadónál készült.

HU ISSN: 0236-8927

Készült 500 példányban 8,19 /A/5/ iv terjedelemben

TEMPORG Pécs-89-909. Felelős vezető: Dr.Kállai Sándor

Published by the Association for Knowledge and Town Embellishment
of Komló, Hungary, 1988.

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

Tartalom

Természettudomány

MAJOR, G.: A komlói feketeköszén terület	5
FAZEKAS, I.: A Keleti-Mecsek lepkefaunája VII. Komló környékének védtett és veszélyeztetett lepkefajai /Lepidoptera/	13
PINTÉR, J.: A munkapszichológia szerepe a munka humanizálásában....	33

Honismeret

HOPPA, J.: A házassági kapcsolatok alakulása Komlón és környékén a XIX. században	43
RÁCZ, S.: A városkép és a városi élet alakulása Komlón /1945-1975/	63
ASZÓDI, K.: Komló város és környéke idegenforgalmának néhány alap- vető kérdése	97
PÁLL, L.: Egyesületek, baráti körök mint a közösségformálás és társadalmasítás közművelődési lehetőségei Baranyában	111
Komlói krónika /1986-1988/	119

E számunk szerzői: ASZÓDI KINGA, újságíró, Komló - FAZEKAS IMRE, vezető tanár, Fürst S. Utcai Ált. Iskola, Komló - dr.HOPPA JÓZSEF, igazgatóhelyettes, Kun Béla Gimnázium, Komló - MAJOR GÉZA, geológus főmérnök, Tanbánya, Komló - PÁLL LAJOS, igazgató, Városi Művelődési Központ, Komló - PINTÉR JÁNOS, pszichológus, Munkalélektani Laboratórium, Komló Bányaüzem - dr.RÁCZ SÁNDOR, osztályvezető, Városi Tanács VB. Művelődési Osztálya, Komló.

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

Inhalt

Naturwissenschaft

MAJOR, G.: Die Steinkohlenlagerstätte bei Komló /S-Ungarn/.....	5
FAZEKAS, I.: Die Schmetterlingsfauna des östlichen Mecsek-Gebirges VII. Geschützte und Gefährdete Schmetterlingsarten der Stadt Komló /S-Ungarn/ /Lepidoptera/	13
PINTÉR, J.: Über die bedeutung der Arbeitspsychologie in der Huma- nisierung der Arbeit	33

Heimatkunde

HOPPA, J.: Über den Wandel Eheschliessungen im laufe des XIX. Jahrhunderts in der Stadt Komló und ihrer Umgebung	43
RÁCZ, S.: Stadtbild und die herausformung des städtischen Lebens in Komló zwischen den Jahren 1945-1975	63
ASZÓDI, K.: Einige Grundfragen des Fremdenverkehrs der Stadt Komló und ihrer Umgebung	97
PÁLL, L.: Vereine Freundeskreise als kulturelle möglichkeiten zur Gestaltung der Gemeinschaftkeit in Baranya /S.Ungarn/	111
Komlóer Nachrichten	119

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

A KOMLÓI FEKETEKÖSZÉN TERÜLET

MAJOR GÉZA

Abstract: MAJOR, G. - The black coal field in the surroundings of Komló /South-Hungary/ - Analysed were by author the geological i.e. tectonical and stratigraphical characteristics of the black-coal deposits in the surroundings of the town Komló. Studied were by him the effects of vulkanism and magmatism on above-mentioned coal deposits. Estimated were further the qualitative and quantitative characteristics of these coal-deposits.

A Mecsek hegységben már a XVIII. században ismerték és kezdetleges módszerekkel művelték a szénkibúváásokat. A komlói szénmedencében is ismerték a kőszén összletet, de az iparszerű bányaművelés kezdete több mint loo évvel maradt el a pécs-vasasi, vagy akár az "északi pikkely" Szászvár beli bányászattól. Ennek oka elsősorban az akkori Komló teljes elszigeteltsége volt. Felvevő piaca nem tudott kialakulni, mivel a Dél-Mecsek fejlettebb településeit /Pécs, Pécsvárad/ ellátták kőszénnel a pécs-vasasi bányák, az É-i nagyobb településeket /Szászvár, Bonyhád, Szekszárd/ viszont az É-i terület bányái elégítették ki. Ezen bányáknak lehetőségük volt a kőszén dunai szállítására is, míg Komlót a rossz útviszonyok ettől elzárták. Így Komlón 1812-26 között termelt csekély mennyiségű szén értékesítése is problémát okozott. Elsősorban ezek vették el a vállalkozók kedvét. Még az 1840 utáni ipari fellendülés sem hozta meg Komló számára a bányanyitás lehetőségét.

A Somos hegy K-i oldalában folyó régi fúróműveletek /1812-1826/ felhagyása után csak az 1890-es éveket követően indult meg újra Komlón a kőszén feltárása és termelése. A Godisa-Komló vasúti szárnyvonal tervezése és építése /1896/ keltette fel az érdeklődést. 1892-ben Engel A. szakemberekkel megkutatta, majd az Adolf-tárával és felette 40 m-el a Glanzer és Szerencse- tárokkal megnyitotta az akkori ú.n. K-i bányamezőt, mely a mai Anna-aknai antiklinálisnak felel meg. 1898-ban lemélyítették az Anna-aknát, mely 80 m-es mélységével hosszabb időre biztosította a termeléshez elengedhetetlen kőszénvagyont.

Később az Anna-aknai antiklinális szerkezetet a mai Kossuth aknai

bányamezőtől elválasztó alkálidiabáz test áttörése után feltárták a bányamező Ny-i szinklinálisba áthajló részét, aminek igen jelentős szénvagyona nagymértékben emelte a komlói bányaterület értékét.

A századfordulón kialakult gazdasági pangás következtében a bányaműszaki fejlesztését a tulajdonos annyira elhanyagolta, hogy a pangást követő 1906 évi gazdasági fellendülés során a bányafelújításához tőkeerős társakra volt szüksége. Így hívták létre a Dunántúli Kőszénbánya Rt-t 1907-ben. Ez a társaság azonban a komlói bányaterületet csak spekulációs célokra használta fel és így a bánya 1909-ben a kincstár tulajdonába került, amit nagyarányú fellendülés követett. A mélyebb telepek lefejtése végett 1912-ben megnyitották az Új - aknát /hajdani Kossuth-1 akna/. A komlói bányászat felfejlesztésével egyidőben a bánya terjeszkedési irányának és lehetőségeinek megállapításához szükségessé vált a kőszén elterjedésének megismerése. 1939-ben nagyarányú fúrási programot dolgoztak ki, amit több részletben meg is valósítottak. A felszabadulás előtt a mecseki kőszénbányák centralizációja már nagyjából megvalósult. A Pécs vidéki /Pécs-Pécs-Vasas/ bányaterület az osztrák érdekeltségű finánciókés csoport, /1938-tól német tulajdon/, a DGT /Dunagőzhajózási Társaság/ uralta, a komlói művelés alatt álló terület a kincstár tulajdonában volt, míg az É-i bányák nagy részét a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. birtokolta. 1945 után a DGT bányák - mint német érdekeltség - szovjet tulajdonba kerültek. Ezért a mecseki bányák közös megegyezéssel a MASZHART /Magyar-Szovjet Hajózási R.T./ kezelésébe jutottak. 1952-ben megalakult a Pécsi, majd később a Komlói Szénbányászati Tröszt. Az É-i bányák is az utóbbihoz tartoztak. A két tröszt 1964-ben egyesült Mecseki Szénbányászati Tröszt néven.

A felszabadulás után a mecseki bányák közül legnagyobb szénvagyonnal rendelkező komlói bányavidék fejlesztését irányozták elő legnagyobb mértékben a tervek.

1949-ben telepítették III-as, majd 1952-ben a Béta aknát.

A Dunai Vasmű hazai koksszal történő ellátása érdekében 1952-ben kitűzésre kerültek a Zobák centrális aknák.

Ezekkel az aknatelepítésekkel a komlói szénmedence ismert kőszénterülete termelő létesítményekkel lefedésre került. A magasabb partikban egymást követve üzemeltek Kossuth, Anna, III-as és Béta aknák, míg a - 240 m-es

horizontális sík alatt Zobák bánya folytatta a kőszén termelését.

A komlói szénmedence három, természetes határokkal elválasztott egységből áll.

1. Komló Észak: Az É-i feltolódási vonaltól É-ra eső terület. Viszonylag mélyen maradt terület, még bányaműveletektől mentesen. A jövőben a komlói bányászkodás folytatásának potenciális része lehet. Ny-i határai ismeretlenek. Mindössze néhány fúrással rendelkezünk az egységről.
2. Komló Dél: Az É-i feltolódás és a D-i fővető közé eső antiklinálisból és szinklinálisból álló terület.
3. Béta Észak: A D-i fővető és a hosszúhetényi nagyvető közé eső Ny-K-irányú csapásvonulattal, és meredek kifejlődésű telepekkel jellemzett terület.

A kőszénösszlet rétegtani viszonyai

A komlói kőszénösszlet alsó határát az alfa kőszén-telep, a felső határát pedig az agyagmárgák, márgás homokkövek, homokos agyagmárgák megjelenése adja.

Az alsóliász kőszéntelep csoportot bányabeli megfigyelések alapján az alábbi 3 csoportra oszthatjuk fektől a fedő felé haladva:

1. Fekőtelepes, vagy meddő csoport: kb. 80 m-es összlet telepmentes, mindössze az alsó szelvényben jelentkezik a triász határát jelző alfa telep, mely gyakran két, vagy három padból áll. A csoportban még megtalálhatók a fekére jellemző tarka, zöldestarka kőzetek. A csoport különlegessége néhol kőzetalkotó mennyiségben megjelenő szferulitos sziderit.
2. Középső vagy főtelepes csoport: tartalmazza a VII-XVII /XXI/-ig bezárólag számozott telepeket. E csoporton belül helyezkednek el nagy többségükben az alkálidiabáz telérek, amelyek a fejthető telepeket sokhelyütt kokszosították. A fejthető telepek sorszámai: VII, VIII, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI és helyenként XVII, XVIII a csoport vastagsága 150 m.
3. Fedőtelepes csoport: tartalmazza a legfelső kőszéncsíktól kezdve a VI. telepig bezárólag a telepeket. Ezen csoportból esetenként fejthető a III., illetve a VI. telep. A fedőtelepes csoport 60 m vastag. Kövületes homokkőösszlet választja el a főtelepes csoporttól.

Taktonikai viszonyok

A terület határainál már utaltunk a fővetőkre. Ezeken kívül sok ki-

sebb vető teszi rendkívül zavarttá a területet. A júravégi-kréta eleji mozgások a területen alapvető szerkezeti változásokat nem okoztak. Ezen időszakhoz kötődtek az alkálidiabáz kitörést megelőző és azokkal egyidejű kisméretű vetők, amelyekbe általában az eruptivum benyomult. Az ausztriai hegységképző fázis eredményeképpen a komlói medencében gyűrődések és feltolódások keletkeztek. Ezen gyűrt formák a produktív rétegsor szerkezetét alapvetően meghatározzák. Az ú.n. Komló Dél-i területen két jól kimutatható, közel K-Ny-i tengelyű antiklinális jelentkezik, köztük szinklinális foglal helyet. A redők tengelye K felé bukik $20-22^{\circ}$ -kal. A DNy-i részen nagyobb dőlés jelentkezik. A redőzéssel kapcsolatos és az azt közvetlenül követő feltolódások legjellemzőbbje a Komló Észak és Dél határoló Északi feltolódás, amelynek mentén a D-i rész 150 m-t meghaladón rátolódott az északi részre. A feltolódás csapása K-ÉK, de a feltárások alapján rendkívül szeszélyesen változik, ugyancsak nem nevezhető állandónak dőlése sem, általában $60-85^{\circ}$ között változik. A feltárásokból szerzett ismeretek alapján az u.n. "Déli fővető" egyidejű az északi feltolódással. Jelenleg már egyértelmű, hogy ollos vetővel van dolgunk, amely Ny-ról K-re haladva csökkenti elvetési magasságát. A medence K-i határát jelentő hosszuhetényi nagyvető csapása ÉNy-DK, dőlése $50-60^{\circ}$, elvetési magassága pedig 300-500 m.

Alárendelten jelentkeznek még az antiklinális és szinklinális tengelyekre merőleges vetők, amelyek a bányaművelésnél gyakran okoznak át-hidalhatatlan nehézségeket.

Vulkanizmus és magmatizmus

A komlói kőszénmedence ellentétben a pécsi területtel, mozgalmas vulkáni életet élt. A legidősebb vulkáni időszak az alsókréta eleje, ahol az alkálidiabázok tömeges benyomulása tette még változatosabbá a területet. Bányában a diabáz telérek és apofizák nagyon jól tanulmányozhatók. A kőszéntelepességgel összefüggésben található telérek döntő többsége közelítőleg teleptelér, s a legkisebb ellenállású kőzetekben, illetve réteghatárokon huzódnak. Ezért találunk az alkálidiabáz kontaktuson természetes kokszt, kontakt agyagkővet és csak nagyon ritkán homokkővet. A terület kőszénkészlete, de különösen annak minősége nagymértékben összefügg a területet átjárt eruptív kőzetek mennyiségével és azok térbeli eloszlásával. A kőszéntelepek kölcsönhatása következtében az egyébként sötét színű kőzetek szürkésfehérré válnak és elkovásodnak. A diabáz-féleségek kontaktmetamorf

hatása a széntelepeknél különböző mérvű, aszerint, hogy a telepekkel közvetlenül, vagy közvetve kerültek-e érintkezésbe. Befolyásolja ezt a hatást a diabáztelér vastagság, a teleptől való távolsága és hőkapacitása is. Ahol a diabáz a telepet áttöri vagy a teleppel közvetlenül érintkezik a mechanikai roncsoláson kívül teljes kokszosodást idéz elő, s a kőszén hamutartalma relatíve megnövekszik.

Fonolittal eddig a bányászatiilag feltárt területen nem találkozunk. A külszíni nagytömegű megjelenéséből következtetve a medence K-i határa közelében jelentkezhet tömegesen.

Andezit az eddigi feltárások során III-as aknán és Zobákon jelentkezett. Alárendelten nagytömegű megjelenésével a jövőben sem kell számolni, mivel tipikusan kiömlési kőzet. Az andezit kitörésének ideje sokáig kérdéses volt. Ma már abszolút kormeghatározás módszerével is és a rétegtani egyeztetésekkel is középső - miocén - ottnangi emeletébe helyezhető. Az andezit kitűnő építőkö; bányászata ezen tulajdonságán alapszik.

Hidrológiai viszonyok

A kialakult bányaművelés bizonyította, hogy az alsóliász kőszéntelepess összlet vízben szegény. Víz ezideig leginkább eruptív kőzetekből fakadt. A fakadó vizek közethőmérséklettel megegyező hőfokot mutatnak. A jelentős kőszéntelepessvastagságot eltávolító műveletek hatására a fedőkőzetek összetöredeznek. Ezek a bányamozgások egészen a felszínig jelentkeznek, minek következtében az eredeti állapotban tömör - vízzáró - kőzetek a vízzel szemben, átjárhatóvá válnak. A felszíni vizek ezért lassan leszivárognak a bányauregekbe. A jelenség bizonyítéka, hogy a külszínről leszivárgó vizek nem azonos hőmérsékletűek a mélyben fakasztott vizekkel. Ugyancsak bizonyított, hogy korábban bővízű források, kutak száradtak ki a bányamozgások felszínre érését követően. A bányába lejutó vizek több okból is károsak: a lefelé áramlás időszakában az útkukban lévő kőzetekből és szénből ásványi anyagokat oldanak ki, ill. kémiai reakciókon mennek keresztül. A bányauregbe bejutó vizek agresszív jellegűek. Az agresszív víz megtámadja a fémeket, de az egyéb biztosító szerkezeteket is. A bányába lejutott vizeket össze kell gyűjteni, majd ülepteni és ki kell juttatni a felszíni befogadóba. Vagyis a Kaszárnya patakba. A patak vize erősen szennyezett a város ipari és kommunális szennyezése miatt. A bányavíz kémiai szennyezése csak tovább rontja a nem ki-

vánatos vízminőséget. A napi bányavíz mennyisége 1000 m^3 körüli értéket ad.

Külön meg kell említeni a triász vízveszély kérdését, mivel a bányáskodás közvetlen itt találkozhat a középső triász mészkő rétegekkel. Ismereteink szerint a komlói szénmedencében a triász karsztveszélyrel semmi körülmények között nem kell számolni, mivel a karsztosodásra hajlamos rétegek soha nem voltak a földtörténet folyamán olyan magas helyzetben, hogy normális karsztosodás kialakulhatott volna.

Gáz-, szénpor- és tűzveszély

A komlói szénmedencében sokáig /1960-as évek közepe/ nem jelentkezett potenciális CH_4 veszély. A bányaművelés mélyülésével jelent meg számottevő mennyiségben a CH_4 kezdetben szivárgással, majd gázkitörések formájában. A komlói medence bányái jelenleg gázkitörésveszélyes, sújtólégveszélyes besorolásúak. A metángáz felszabadulása a jövőben szerény mennyiségben fokozódhat. A gázkitörésveszély folyamatosan jelen lesz a medence bányaművelésénél.

A komlói bányákban a kőszénpor általában robbanóképes. A mélység felé haladva a szénporrobbanásveszély fokozódik. Ez abból adódik, hogy az üzemekben elég magas a geotermikus grádiens. Ennek pedig következménye a nagyobb közethőmérséklet. A nagyobb közethőmérséklet lehűtéséhez nagyobb áthúzó levegőmennyiség szükséges. Az erős légáram viszont a porlás hajlamos szénből nagyobb mennyiséget ragad magával. A veszélyt a megfelelő szénfaláttnedvesítéssel szinte teljesen ki lehet küszöbölni.

Komlói medencében jelentős a tűzveszély is. Öngyulladásra a kőszéntelepek rendkívül hajlamosak. Bizonyítja ezt, hogy a komlói üzemek mindegyikében számos jelentős tűzesemény fordult elő. A tüzek viszonylag gyorsan élednek, ami megnehezíti az ellenük való védekezést. Az állandó tűzveszély kialakította az elhárítás és megelőzés mechanizmusát. Itt leginkább az iszapolást, a különböző vegyszerek használatát kell hangsúlyozni.

A kőszéntelepek minőségi jellemzése

A komlói alsóliász feketekőszénnek legjelesebb tulajdonsága, a koksizálhatóság. A viszonylag magas hamutartalmú kőszén bányászatát leginkább a kohókokszt gyártásra alkalmassága teszi kívánatossá az ország ipara számára. Fejlesztését, nagyarányú termelését ezen tulajdonságának köszönheti. Az eruptív kőzetek közelében természetes kokszosodás játszódott

le, ami azt jelenti, hogy a termelés során ezen területekről kokszolásra alkalmas szenet nem várhatunk. Becsléssel a kitermelhető szénvagyon 15 %-a sorolható a csökkent értékű kategóriába.

Szénvagyon

A történeti részben leírt termelési szakaszokban a kitermelt kőszén mennyisége jó becsléssel megadható; Vagyis az elmúlt több, mint 100 év során a komlói kőszénmedence 65 Mt. szén kitermelésével járult hozzá az ország iparának minőségi szénellátásához.

A jövőt nézve nehezen körvonalazható egyetlen számmal, mivel a bányászati technika fejlődésével a kitermelhető mélységek és más paraméterek is erősen átértékelődhetnek. Leghelyesebb azt nézni, hogy a jelenlegi technikai feltételek mellett milyen kőszénvagyon áll rendelkezésre. Ezek figyelembevételével még 90 Mt. kitermelhető vagyona van a medencének.

Ehhez hozzá lehet még számolni az alig ismert Komló Északi terület és látszik a komlói térség jövője. Mindezeket értékelve látható, hogy az ország egyik kokszzséntermelő bázisa megfelelő ásványvagyon kondíciókkal rendelkezik ahhoz, hogy a népgazdaság tartósan számolhasson termelésével. A város lakói pedig bizvást tervezhetik jövőjüket a kőszénre és a hozzá kötődő ipari tevékenységhez.

DIE STEINKOHLENLAGERSTÄTTE BEI KOMLÓ /SÜD-UNGARN/

G. MAJOR

Mit der Erforschung der Steinkohlenlagerstätte bei Komló hat man im Jahre 1892 begonnen. Den ersten Anlass zur Aufschliessung der in diesem Gebiet vorhandenen Steinkohlenschätze gaben die unmittelbar unter der Erdoberfläche liegenden, bzw. auf der Oberfläche zum Vorschein kommenden Lagerstätte. Nach der Jahrhundertwende war man sich über diese ausreichende Menge des vorhandenen Kohlenschatzes im klaren, so dass ein betriebsmässiger Untertagebau schon damals als wirtschaftlich begründet erschien. Es wurden allmählich zeitgemässe Technologien angewendet - Dampfmaschinen, Generatoren, Saugpumpen usw. wurden eingestellt.

Der Ausbau der neuen bis zur Stadt Komló führende Eisenbahn-Seitenlinie erweckte nun endgültig das Interesse der staatlichen Wirtschaftskreise für die sich hier befindliche Kohlenlagerstätte. Das sich früher öfters wechselnde technisch-wirtschaftliche Leben stabilisierte sich

nach dem Jahre 1945 und die Umgebung der Stadt Komló wurde zur Basis der ungarischen Steinkohlenproduktion. Für die Steinkohlenlagerstätten im Kohlenbecken bei Komló war eigentlich eine Parallelschichtung bezeichnend. Infolge von sich später einsetzenden vulkanischen sowie orogenetischen Ereignissen hat sich aber die konkordante Lage der Schichten verändert.

Es muss jedoch mit sämtlichen Formen der im Untertagebau möglichen Gefahren gerechnet werden.

Die hier vorhandene Steinkohle eignet sich ausgezeichnet für die Herstellung von Koks. Die Qualität der Steinkohle wurde aber im Laufe der geologischen Zeiten an jenen Stellen, die den Einwirkungen der eruptiven Invasionen ausgesetzt waren, durch eine natürliche Koksbildung weitgehend vermindert. Die Gesamtmenge der im Kohlenbecken bei Komló vorhandenen Steinkohle ist trotz dem intensiven Untertagebau noch immer sehr bedeutend. Aufgrund des heutigen Standes der technisch-wirtschaftlichen Verhältnisse kann man die abbauwürdige Menge des Steinkohlen-Schatzes auf 90 Millionen schätzen.

A szerző címe

Anschrift des Verfassers: MAJOR GÉZA

Mecseki Szénbányák

H-7300 KOMLÓ

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

A KELETI-MECSEK LEPKEFAUNÁJA VII.

KOMLÓ KÖRNYÉKÉNEK VÉDETT ÉS VESZÉLYEZTETETT LEPKEFAJAI /Lepidoptera/
FAZEKAS IMRE

Abstract: FAZEKAS, I.: The Lepidoptera-Fauna of the East-Mecsek-Mountains VII. Protected and endangered Lepidopteran species of Komló /Hungary/ and its surroundings /Lepidoptera/ - Given is by author the red list of protected and potentially endangered Lepidopteran species inhabiting the eastern parts of the Mecsek-Mountains /250-282 m/ especially the territory of the mining district. On the basis of biogeographical and ecological investigations carried out by author in 18 years he outlines the works which would be done in the present and in the future to protect the local Lepidoptera-fauna. The names of the listed species are supplemented with the chorological index.

BEVEZETÉS

Ma már minden társadalom tovább haladásának egyik kulcskérdése, hogy milyen mértékben képes gátat vetni a helyenként szinte irreverzibilissé váló környezetpusztításnak, s milyen hatékonysággal tud gazdálkodni a megmaradt természeti értékekkel. A nagy országos, regionális és kisebb helyi természetvédelmi programok csak akkor érhetik el céljukat, ha szervesen kapcsolódnak a nemzetközi, országos integrációhoz, mintegy fragmentumát képezve a globális munkálatoknak.

A környezet- és természetvédelmi tevékenység igényének felébredése rendszerint csak a helyi emberi populáció /falú, város/ kultúráltságának egy magasabb fokán következik be, vagy rosszabb esetben valamilyen súlyos környezetkárosítás robbanásszerű hatása váltja ki. Az utóbbi többnyire hosszú évek alatt felhalmozódott, korábban jelentéktelennek vélt, vagy fel nem ismert antropogén mechanizmus következménye /pl. helytelen településfejlesztés/.

Komlón a környezet- és természetvédelmi problémák a bányászkodás felfutásával, illetve a hozzá kapcsolódó infrastruktúrával fokozatosan felerősödtek. Ez leginkább a meddőhányók területfoglalásában, környezet-szennyezésükben, rekultivációjukban és a természeti környezetből egyre nagyobb helyet kiszakító város működési gondjaiban jelentkezik /pl.

ivóvízhiány, szennyvíz elhelyezés, füstgáz emisszió stb./. Ez a természetfoglaló és átalakító tevékenység a század második felében olyan fokra jutott, hogy a potenciális természetes ökoszisztémák /pl. rétek, maradványerdők/ - apróbb mozaikjaitól eltekintve - szinte teljesen megsemmisültek, s egyes fajok denzitása katasztrofális képet mutat. Így került szinte a kipusztulás szélére az égszinkék virágú, védett kornistárnics /*Gentiana pneumonanthe*/, amelynek utolsó tövei a sikondai völgyben és Mecsekfalu határában találhatók, s vele együtt eltűnőben van a rajta táplálkozó Kárpát-medencei ritkaság a szürkés boglárkalepke /*Maculinea alcon* D. & SCH./ Balkánról leírt alfaja a ssp. *tolistus*.

Komlón az úgynevezett kultúrokoszisztémák növekedése gyakorlatilag lelassult, mivel a szőlők, gyümölcsösök, kiskertek elsősorban a korábbi elhagyott agrár területeken élik reneszánszukat. Szintén az utóbbi rovasára terjeszkedik a kultúrsivatag /a város és társközségei/. Ennek példáját látjuk körtvélyesi városrészben, amely már a római kor óta antropogén hatás alatt áll.

Mindezek a természetfoglaló és átalakító mehanizmusok óhatatlanul mély változásokat okoztak a helyi élővilágban, főleg avval, hogy élőhelyek sorozata semmisült meg, vagy maguk a potenciális élőhelyek alakultak át alacsony diverzitású, kis denzitású helyekké. A város közvetlen határán illetve annak peremén még mindig találunk olyan, viszonylag kevésbé háborgatott biotópokat, ahol a természetes élővilág jellegzetes fajainak diskontinuus populációi fennmaradtak. Ilyen területek főleg Mecsekfalu, Sikonda, Mánfa és Zobákpusztá térségében találhatók. Különösen értékesek a patakmenti nedves rétek, a magaskórós társulások, szubmontán égerligetek, s a többszáz éves erdőirtások helyén kialakult legelők, kaszálók. Ezek az ökoszisztémák jelentik az utolsó menedéket a megfogyatkozott élővilág számára.

A város közvéleménye a nehezedő napi gondok közepette még nem érzékeli a helyi faunapusztulás intő jeleit. Sajnálatosan sem az oktatást sem a közművelődést nem hatja át a helyi természet megismerésére és megóvására való törekvés. Mélységesen tévedünk, ha azt hisszük, hogy közvetlen környezetünk megvédését alap kutatások nélkül elvégezhetjük. Nem elég csak kimondani, hogy az adott terület védett /pl. Csermalja, Keleti-Mecsek/, hiszen a munka lényege csak ezután kezdődik.

Jelen munkámban kísérletet teszek arra, hogy felvázoljam egy igen veszélyeztetett gerinctelen állatcsoportnak a lepkéknek a védelmét az eddigi kutatások állása szerint. Ez mintegy alapmodell alkalmas lehet arra, hogy más élőlénycsoportok természetvédelmi munkálatai a jövőben szintén megindulhassanak.

A LEPKÉK VÉDELMEKÉNEK MAI ÉS JÖVŐBELI FELADATAI

A komlói természeti környezet védelmének úgy kell a jövőben prosperálnia, hogy az élővilág védelmén keresztül szolgálja a lakosság egészségvédelmét, az oktatási-kulturális szempontokat, s tegye lehetővé egy faunatörténeti kép felvázolásának lehetőségét. E program megvalósulásának az 1982. évi 4. számú természetvédelemről szóló törvényerejű rendeleten kell nyugodnia, kiegészítve olyan helyi feladatokkal, amelyeket az országos programok részben vagy egyáltalán nem érintenek.

A komlói lepkefauna védelmének programját a következőkben látom megvalósíthatónak:

- A különböző jellegű élőhelyek fajainak folyamatos begyűjtése;
- A begyűjtött anyag preparálása, meghatározása, s hosszú idejű tárolása a múzeumi technika alapján;
- A gyűjtemény nyilvántartása, részletes jegyzékbe foglalása, a nemzetközi gyakorlat és a számítógépes adatfeldolgozás kritériumainak figyelembevételével;
- A gyűjtemény rendelkezésre bocsátása a kutatás, a gyakorlat /pl. növényvédelem/, az oktatás és a közművelődés céljaira;
- Dokumentálás, rendszeres publikálás és állandó információcsere más kutatóhelyekkel, illetve specialistákkal;
- A fajok UTM kód szerinti térképezése, fotogramok /színes diák/ készítése, megőrzése;
- A fajok természetes génrezervációkban való fenntartása az élőhelyek megvédésével, feltérképezésével, a diverzitás és a denzitás rendszeres vizsgálatával.

A LEPKÉK

ÁLLATFÖLDRAJZI ÉRTÉKELÉSE ÉS ANNAK TERMÉSZETVÉDELMI JELENTŐSÉGE

A magyarországi védett lepkék jegyzékbe foglalását a már említett 1982. évi törvényerejű rendelet tartalmazza. Az ilyen jegyzékeket a mai

nemzetközi terminológia "vörös listának" nevezi, amelynek az a célja, hogy az érzékeny és veszélyeztetett fajokat számbavegye. Minden ilyen vörös listában erősen visszatükröződik a regionális jelleg, s az azt befolyásoló szubjektív divergencia.

A magyarországi védett fajok listája több ponton is diszkutábilis. Némiképp túlzással azt is mondhatjuk, hogy főleg esztétikai szemléletű, s a potenciálisan veszélyeztetett fajspektrumot messze nem tárja elénk. Különösen hiányoznak azok a fajok, amelyeknek típuslelőhelyei hazánk területén vannak, s nem egy esetben az adott taxon /pl. *Agriphila tersella hungarica* SCHMIDT, 1909, Crambinae; *Adscita budensis* SPEYER & SPEYER, 1858, Zygaenidae/ izolált peremkolóniáját alkotják. Az esztétikai szemléleten túl a lista kifejezetten "macrolepidoptera" centrikus, s ezzel azt a látszatot kelti, hogy a hagyományos értelemben vett "microlepidoptera" fajok probléma mentesek. A valóságban az olyan jól kutatott családok mint például a Zygaenidae, a Pyralidae és újabban a Pterophoridae több olyan faunagenetikailag is értékes elemet vonultatnak fel, amelyek közül néhány /pl. *Zygaena fausta* L./ ezekben az években végleg eltűnik hazánk területéről.

Korábban magam /FAZEKAS, 1983/ az eredeti listához képest egy javított nevezéktanú, s korrigált rendszertani besorolású munkában már összefoglaltam a lepkék védelmének magyar alapidokumentumát. Későbbi könyvemben /FAZEKAS, 1984/ szintén érintettem a lepkevédelmet, de egyik munkám sem vázolt fel olyan szubsztrátumot, amely objektíven alkalmas lenne a szubjektumot kizáró metodika alkalmazására.

KUDRNA /1986/ egy olyan matematikailag is szemléltethető értékelési modellt dolgozott ki, amely a fajok biogeográfiai diszpozícióján /"Biogeographische Disposition"/ nyugszik, s egy úgynevezett chorológiai indexben jeleníthető meg. A biogeográfiai diszpozíció megállapításához három relative jól ismert állatföldrajzi komponenst kell feldolgoznunk:

1. Areanagyság /=AN/
2. Areaösszetétel /=AÖ/
3. Areaaffinitás /=AA/

A biogeográfiai diszpozíció potenciálisan tárhatja elénk az illető taxon minden olyan tulajdonságát, amelyre a természetvédelmi törekvéseknek szüksége van. Nem szabad azonban megelégedezni arról, hogy csak olyan fajoknál érhetünk el célt, ahol biztos a taxonómiai státusz, s kellő

információval rendelkezünk a teljes elterjedési képről. Ebből következően korlátozott a teljes fajspektrum analizálása. Mégis a biogeográfiai diszpozíciós modellt, vagy annak egy későbbi továbbfejlesztett metodikáját kell követnünk, elkerülve az európai országok legkülönbözőbb nézeteket visszaadó vörös lista értékrendjeinek buktatóit. A biogeográfiai diszpozíció egy chorológiai indexen keresztül objektíve összehasonlítja a taxonok biogeográfiáját, egy másik aspektusból pedig megítéli a helyi-, regionális lepkepopulációkat az élőhelyek összehasonlításában.

A következőkben KUDRNA /1986/ nyomán áttekintem a természetvédelmi gyakorlat számára alapvető értékrend felállításához szükséges biogeográfiai diszpozíció összetevőit.

AREANAGYSÁG /=AN/

A legtöbb veszélyeztetett faj elterjedési területe a századforduló óta bizonyíthatóan csökkenőben van. Ezek a fajok már a korábbi irodalmak alapján is igen izolált, szűk areákban éltek, s napjainkban fokozottan ki vannak téve - még a védett területeken is - a természetes környezetükön át ható antropogén terhelésnek.

Az areanagyság numerikus értékei:

- AN-1: A faj széles elterjedésű, vagy Európa teljes területén megtalálható. Ide számíthatjuk azokat a vándorlepkéket is, amelyeknek kolóniái megfelelő nagyságú vidékeken jelennek meg.
- AN-2: Európának kb. 50 %-át elfoglaló, széles elterjedésű fajok /a fentiek alapján a vándorlepkék is/.
- AN-3: A fajok areája világosan kisebb mint Európa fele, s annak csak szűkebb vidékére, vagy több, kisebb fragmentumra korlátozódnak.
- AN-4: A faj areája kb. csak Európa területének 10 %-a. Többnyire kisebb európai részekben találhatók, esetleg több részre tagolódnak.
- AN-5: A faj csupán egyetlen helyen, egy szigeten, egy hegyvonulatban vagy igen kis vidéken ismert; az area Európa területének mintegy 1 %-a.

AREAÖSSZETÉTEL /=AÖ/

Mint azt a tapasztalat is mutatja, a kipusztulás lehetősége az egymástól izolált populációkban a legvalószínűbb. A faj fennmaradásának csak akkor van biztosítéka, ha a kis részkolóniák egyedei genetikailag kapcsolatot tudnak tartani, s optimális esetben kontinuus areákat tudnak létrehozni. Az areaösszetétel numerikus értékei:

- AA-1: Európán kívüli faj, s csupán a kontinens peremét éri el /semipermanens kolóniák, peremelőfordulások/.
- AA-2: Olyan fajok, amelyek mind Európában, mind azon kívül megközelítőleg azonos areasúlyponttal vannak jelen.
- AA-3: A fajok elterjedési súlypontja világosan Európára esik, s más kontinenseken csak peremelőfordulásuk ismert.
- AA-4: Olyan endemikus fajok, amelyek Európán kívül nem ismertek.

CHOROLÓGIAI-INDEX /=CI/

Az areanagyság /AN/, az areaösszetétel /AÖ/ és az areaaffinitás /AA/ analizálása után megállapított numerikus értékek összege az úgynevezett chorológiai-indexet eredményezi:

$$CI = AN + AÖ + AA$$

A legsikeresebb fajok chorológiai-indexe 4, míg egy európai endemikus fajé 14. Példaként elemezzük a Komló környéki nedves, patakmenti rétek egy igen jellegzetes boglárkalepkéjének a nagy tűzlepkének /*Lycaena dispar* HAWORTH, 1803/ a biogeográfiai diszpozícióját.

A nagy tűzlepke európai areája világosan kisebb mint a kontinens fele, főleg a nyugati és középső vidékeken csupán kisebb populáció fragmentumokra korlátozódik. Tehát európai areanagysága: AN-3. Mivel a populációk egymástól erősen izolálódtak az areaösszetétel a legmagasabb értéket kapja: AÖ-5. Elterjedése Európában és Ázsiában megközelítőleg azonos súlypontú, így areaaffinitása alacsonyértékű: AA-2. Tehát a *Lycaena dispar* chorológiai-indexe numerikusan a következőképpen szemléltethető: $CI = 3 + 5 + 2 = 10$.

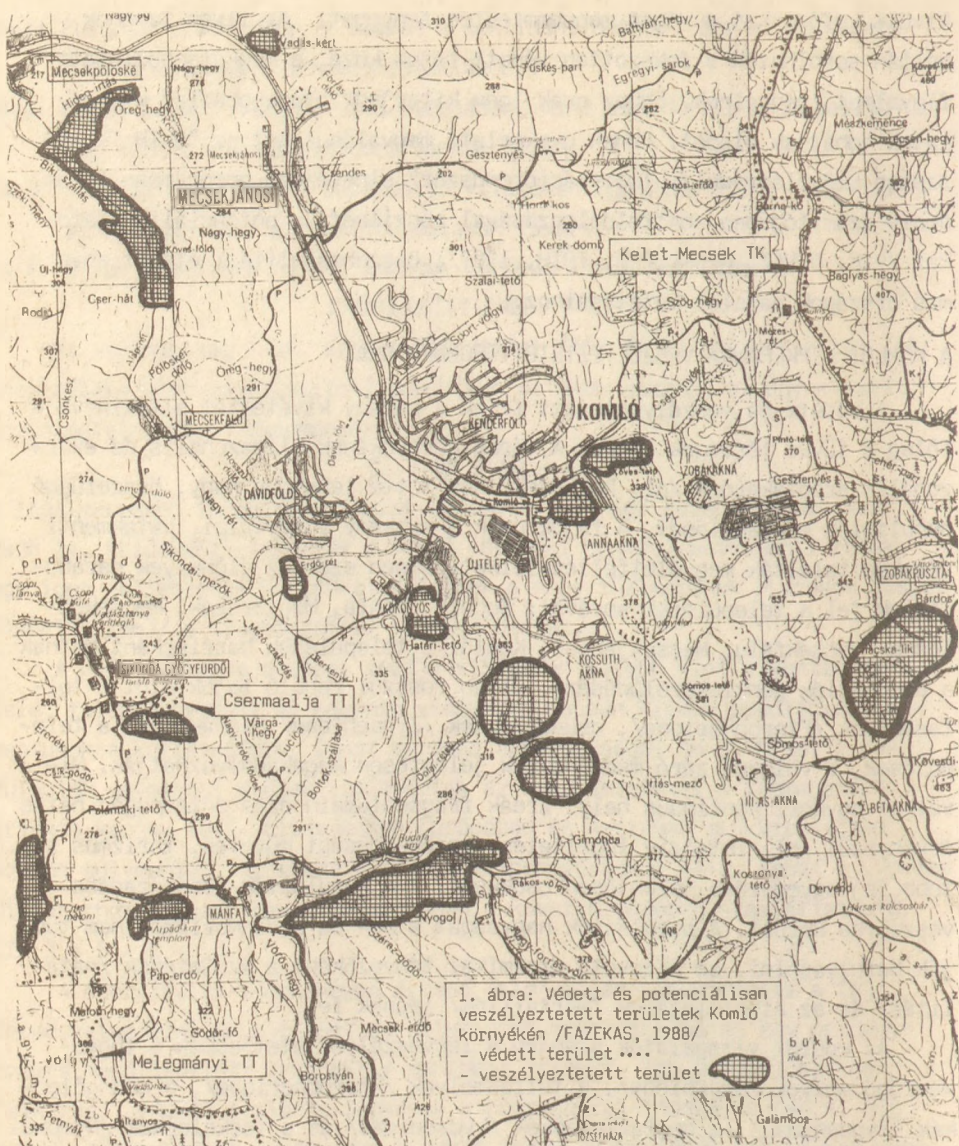
A chorológiai-index magas értéke /=10/ világosan kifejezi a faj természetvédelmi megítélését és jelentősen módosíthatná az egy példányszámra megállapított szubjektív pénzbeli értéket. Így például az igen "sikerese", védett atalanta-lepkének a chorológiai-indexe csupán 4, míg a nagy tűzlepkéé 10, abszurdum mindkét taxon pénzértékét 500 Ft-ban megállapítani, hiszen az elemzések egyértelműen a nagy tűzlepke magasabb besorolását igazolják. Természetesen extrém esetekben a chorológiai-index nem fejezheti ki a faj valóságos természetvédelmi jelentőségét. Erre főleg azokba az országokban van példa, amelyeknek területe a kérdéses faj peremkolóniájával esnek egybe. Nyilvánvaló, hogy Hollandia és Anglia nagyobb figyelmet fordít a *Lycaena dispar* országaikban izolált reliktum populációira, mivel a Kelet-Európa felé visszahúzódott fő areavonalon

kivüli kolóniákat a végső megsemmisülés fenyegeti. Az ilyen taxonok méltán sorolhatók a fokozottan védett fajok közé, s megkülönböztetett figyelmet igényelnek. Ehhez csak igen kiterjedt biogeográfiai vizsgálatok adhatnak alapot. Ennek gyakorlati megvalósulását az "OKTH Természetes Élővilágvédelmi Információrendszer" elnevezésű programban látom, amely számítógépes adatfeldolgozásával rögzítheti a potenciális adatokat /v.ö. DÉVAI, MISKOLCZI, TÓTH, 1987/, összehasonlítási alapot adva más országok paralel kutatásaihoz.

A KOMLÓI LEPKEFAUNA VESZÉLYEZTETETTSÉGÉNEK OKAI

A védett és veszélyeztetett fajok - néhány kivételtől eltekintve - főleg a fűves térségek lakói. A város környékének klímazonális és extra-zonális erdőtakarója /pl. bükkösök/ nem tette lehetővé nagy, összefüggő populációk kialakulását. A fajok csak a keskeny völgytalpi, patakminti réteken találták meg életfeltételeiket. Éppen ezek az élőhelyek darabolódtak fel a települések sorával; Budafa, Mánfa, Magyarszék, Mecsekpölöske, Mecsekfalu, Mecsekjánosi, Komló. E települések barrierként hatnak a populációk génkicserélődésére. Olyan rosszul repülő fajok mint a tollasmolyok /Pterophoridae/, csüngőlepkék /Zygaenidae/ migrációját a települések, a völgyet záró meddőhányók jelentősen megakadályozhatják. Mivel az egykori kontinuos helyi areák fragmentumain erős antropogén hatás érvényesül /pl. intenzív legeltetés, mezőgazdasági művelés, turizmus stb./, több faj egyedszáma jelentősen csökkent, s a populációk fennmaradása veszélybe került. A populációk nagyságát a be- és elvándorlások nem tudják befolyásolni, az alapvető dinamikai tényezőként a születések /natalitás/ és az elhalálozások /mortalitás/ lépnek fel.

Az eddigi vizsgálatok alapján a legveszélyeztetettebbek a fűgyökérrágó molyok /Crambinae/, a tollasmolyok /Pterophoridae/, a csüngőlepkék /Zygaenidae/, a boglárkalepkék /Lycaenidae/ és a tarkalepkék /Nymphalidae/. Egyes fajok denzitása katasztrofális képet mutat. Fennmaradásuk csak akkor biztosítható, ha a gazdálkodó szervezetek nagyobb gondot fordítanak a korszerű rét- és legelőgazdálkodásra, valamint a meddőhányók szakszerű rekultivációjára. Faunagenetikailag a legértékesebb területek Budafa, Mánfa, Sikonda, Mecsekfalu patakos völgyeiben és a hozzá csatlakozó írtásréteken vannak. Fajdiverzitásban még gazdagabb a Völgysegi-

patakok igen zárt völgyelése Zobápusztától Mázaszászvár irányába. Itt találhatóak a legkritikább és leginkább veszélyeztetett fajok.

A következőkben első ízben foglalom jegyzékbe azokat védett és veszélyeztetett lepkefajokat, amelyek Komlón és tágabb környékén előfordulnak. A jegyzék 1970 és 1988 között végzett kutatásaimat foglalja magába. A munka főleg a gyakorlati természetvédelmet, az iskolai oktatást kívánja segíteni. A későbbi írásokban az egyes taxonok részletes elemzésére még vissza fogok térni, ekkor közlöm pontos elterjedésüket, alhálókra bontott UTM beosztásukat, s a veszélyeztetettségük okait.

A jegyzékben használatos rövidítések magyarázata:

CI = Chorológiai-index

AN = Areanagyság

AÖ = Areaösszetétel

AA = Areaaffinitás

VÉD = Védett faj /alfaj/

VESZ = Veszélyeztetett faj /alfaj/

Példa:

Papilio machaon LINNAEUS, 1758, 1+2+2= 6, VÉD.

KOMLÓ ÉS KÖRNYÉKÉNEK

VÉDETT ÉS VESZÉLYEZTETETT LEPKEFAJAINAK JEGYZÉKE

Cossidae

Lamellocossus terebrus DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 3+3+2=8, VESZ.

Cochylidae

Cochylidia heydeniana HERRICH-SCHÄFFER, 1851, 3+3+3=9, VESZ.

Cochylis falavicihana WESTWOOD, 1854, 2+3+3=8, VESZ.

Pterophoridae

Agdistis adactyla HÜBNER, 1823, 3+3+2=8, VESZ.

Platyptilia ochrodactyla DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 2+3+4=9, VESZ.

Pterophorus leucodactylus DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 2+3+2=8, VESZ.

Pterophorus baliodactylus ZELLER, 1841, 2+3+3=8, VESZ.

Adaina microdactylus HÜBNER, 1813, 2+3+2=7, VESZ.

Leioptilus tephrodactylus HÜBNER, 1813, 2+3+4=9, VESZ.

Crambinae

Euchromius bellus HÜBNER, 1769, 3+3+2=8, VESZ.

Crambus monochromellus HERRICH-SCHÄFFER, 1852, 4+5+2=11, VESZ.

Agriphila tolli BLESZYNSKI, 1952, 3+3+3=9, VESZ., (ssp. *pelsonius* FAZ.)
Catoptria mytilella HÜBNER, 1805, 2+3+3=8, VESZ.

Zygaenidae

Adscita subsolana STAUDINGER, 1862, 3+3+2=8, VESZ.
Adscita geryon HÜBNER, 1813, 2+3+2=7, VESZ.
Zygaena cynarae ESPER, 1789, 3+3+3=9, VESZ.
Zygaena osterodensis REISS, 1921, 2+3+2=7, VESZ., (ssp. *matrana* BGFF.)

Hesperiidae

Carterocephalus palaemon, PALLAS, 1771, 2+3+2=7, VESZ.
Heteropterus morpheus PALLAS, 1771, 3+4+2=9, VESZ.

Papilionidae

Zerynthia polyxena DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 3+3+2=8, VÉD.
Iphiclides podalirius LINNAEUS, 1758, 2+2+2=6, VÉD.
Papilio machaon LINNAEUS, 1758, 1+2+2=5, VÉD.
Parnassius mnemosyne LINNAEUS, 1758, 3+3+2=8, VÉD.

Pieridae

Colias hyale LINNAEUS, 1758, 2+3+2=7, VESZ.
Leptidea morsei FENTON, 1881, 4+3+2=9, VESZ., (ssp. *major* GRUND.)
Pontia edusa FABRICIUS, 1777, 2+2+2=6, VESZ.

Nymphalidae

Apatura ilia DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 2+2+2=6, VÉD.
Brenthis daphne DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 3+3+2=8, VESZ.
Inachis io LINNAEUS, 1758, 1+1+2=4, VÉD.
Melitaea aureleia NICKEL, 1850, 3+4+2=9, VESZ.
Melitaea britomartis ASSMANN, 1847, 3+4+2=9, VESZ.
Nymphalis antiopa LINNAEUS, 1758, 2+2+2=6, VÉD.
Vanessa atalanta LINNAEUS, 1758, 1+1+2=4, VÉD.
Neptis sappho PALLAS, 1771, 4+3+2=9, VESZ.
Neptis rivularis SCOPOLI, 1763, 3+3+2=8, VESZ.
Hipparchia fagi SCOPOLI, 1763, 3+3+4=10, VESZ.
Kanetisa circe FABRICIUS, 1775, 3+3+3=9, VESZ.
Minois dryas SCOPOLI, 1763, 3+3+2=8, VESZ.

Lycaenidae

Aricia agestis DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 2+3+2=7, VESZ.
Lycaena dispar HAWORTH, 1803, 3+5+2=10, VÉD.
Lycaena hippothoe LINNAEUS, 1761, 2+3+2=7, VÉD., (ssp. *sumadiensis* SZ.)

Maculineaalcon DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 3+4+2=9, VESZ.

Maculinea arion LINNAEUS, 1758, 2+3+2=7, VESZ.

Polyommatus therstites CANTENER, 1834, 3+3+2=8, VESZ.

Polyommatus daphnis DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775, 3+3+3=9, VESZ.

Pseudophilotes schiffermülleri HEMMING, 1929, 3+3+2=8, VESZ.

Geometridae

Erannis ankeraria STAUDINGER, 1861, 3+3+2=8, VÉD.

Eupithecia silenicolata MABILLE, 1866, 3+3+2=8, VESZ., (ssp. *zengoensis* FAZ.)

Perconia strigillaria HÜBNER, 1787, 2+2+2=6, VÉD.

Lasiocampidae

Eriogaster catax LINNAEUS, 1758, 2+3+3=8, VÉD.

Sphingidae

Proserpinus proserpina PALLAS, 1772, 2+2+2=6, VÉD.

Acherontia atropos LINNAEUS, 1758, 1+2+2=5, VÉD.

Noctuidae

Hydraecia petasitis DOUBLEDAY, 1847, 2+3+2=7, VESZ., (ssp. *vindelicia*.)

DIE SCHMETTERLINGSFAUNA DES ÖSTLICHEN MECSEK-GEIRGES VII. GESCHÜTZTE UND GEFÄHRDETE SCHMETTERLINGSARTEN DER STADT KOMLÓ /UNGARN/ /LEPIDOPTERA/ I. FAZEKAS

In der Umgebung der im Mecsek-Gebirge liegenden Stadt Komló hat sich das ökologische Gepräge der Landschaft infolge der intensiven Bergbautätigkeit, die durch die ausgiebige Steinkohlenlagerstätten ermöglicht wurde, weitgehend verändert. Von den ursprünglichen Hagebuche-Eichenwäldern, extrazonalen Buchenwäldern und den entlang der Bäche ziehenden Erlenwäldchen sowie den verschiedenen Pflanzengesellschaften der Wiesen sind ausgedehnte Gebiete unter einen anthropogenen Druck gekommen. Die Faktoren dieser anthropogenen Belastung waren der Aufbau von neuen Wohnvierteln, grosse Schutthalden, übermässiger Tourismus usw. Die Zerstörung von weiten Gebieten, die noch in der nahen Vergangenheit der Natur angehört haben, sowie die naturumwälzende Tätigkeit des Menschen verursachten katastrophale Wandlungen in der lokalen Schmetterlingsfauna, vor allem deshalb, weil eine ganze Reihe von Biotopen zugrunde gerichtet wurde, teils aber auch deshalb, weil selbst die potentiellen Biotope sich in neue Biotope umgewandelt haben, die aber eine Diversität und Densität niedrigeren Grades besitzen.

Im Vorliegenden Aufsatz wurden die Aufgaben des Schutzes der lokalen Schmetterlingsfauna dargelegt, die schon zur Zeit oder in der nächsten Zukunft gelöst werden müssen, und zwar in Anlehnung an die internationale Praxis.

Nach Verfassers Auffassung ist der in Ungarn ausgeübte Lepidopteren-Schutz weitgehend "Macrolepidopterenzentrisch" eingestellt, und da er subjektiv geprägt ist, entspricht er keinesfalls den tatsächlich bestehenden Verhältnissen. Verfasser hat aufgrund seiner 18-jährigen Untersuchungen eine lokale "rote" Liste der gefährdeten Arten zusammengestellt, in welcher die Aufzählung der Arten auf dem sog. biogeographischen Dispositionsmodell beruht, das von KUDRNA /1986/ ausgearbeitet wurde.

Es ist dem Verfasser gelungen nachzuweisen, dass die am meisten gefährdeten Taxa zu solchen Familien gehören, für die ein verhältnismässig kleiner Aktionsradius bezeichnend ist, so zu den Familien Crambidae, Pterophoridae, Zygaenidae, Lycaenidae und Nymphalidae /in der Liste der Arten bedeuten die Bezeichnungen VÉD = geschützt, VESZ = gefährdet, Nach dem Namen der aufgezählten Art werden auch die Komponente des chorologischen Indexes /vgl. KUDRNA, 1986/ angegeben - und dort, wo bestimmt werden konnte - haben wir auch die Unterartzugehörigkeit mitgeteilt.

IRODALOM - LITERATUR

DÉVAI, Gy. - MISKOLCZI, M. - TÓTH, S. /1987/: Javaslat a faunisztikai adatközlés és számítógépes adatfeldolgozás egységesítésére.

I.rész: Adatközlés. - Folia mus. hist.-nat. Bakonyiensis, 6:29-42.
FAZEKAS, I. /1983/: Katalog der geschützten Schmetterlinge Ungarns.
- Nota lepid., 6:53-56.

FAZEKAS, I. /1984/: A Keleti-Mecsek és Komló-élővilága. - OKTH, Budapest, p. 1-87.

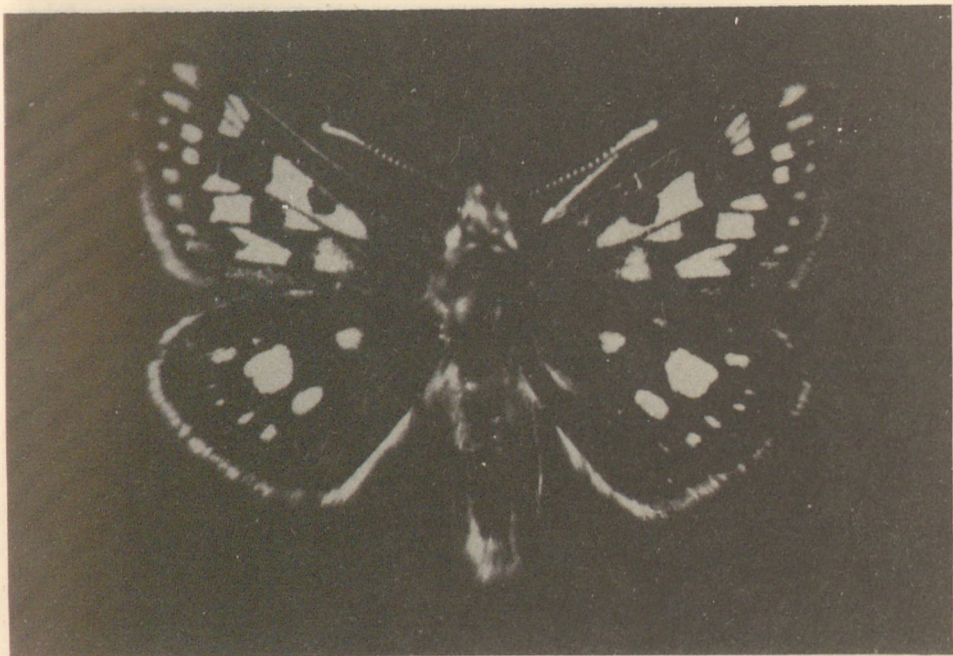
KUDRNA, O. /1986/: Grundlagen zu einem Artenschutzprogramm für die Tagschmetterlingsfauna in Bayern und Analyse der Schutzproblematik in der Bundesrepublik Deutschland. - Nach. ent. Ver. Apollo, Frankfurt, Suppl., 6:1-90.

A szerző címe;

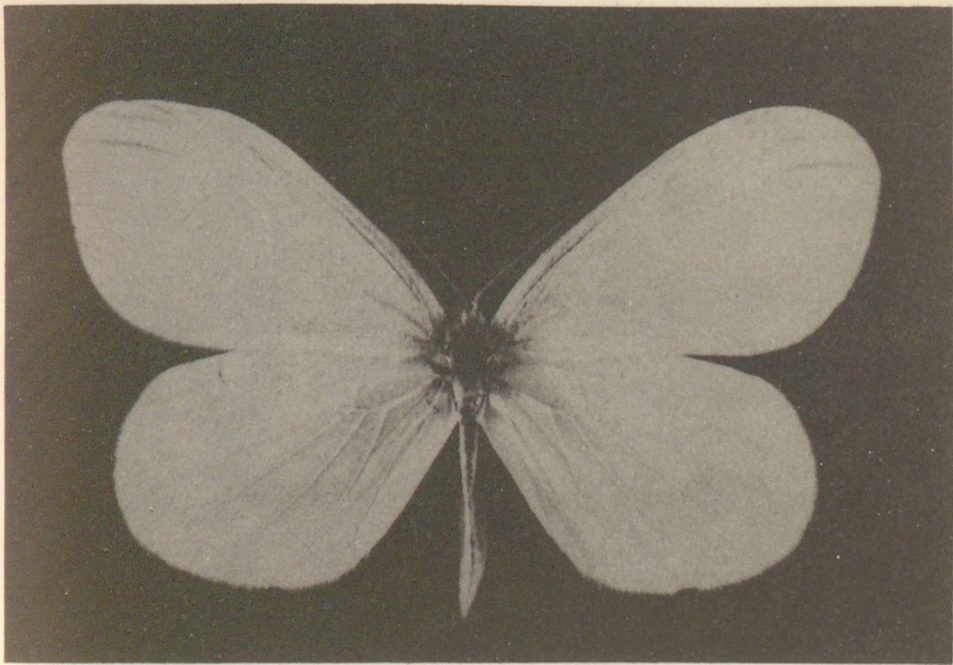
Anschrift des Verfassers: FAZEKAS IMRE

Majális tér 17/A.

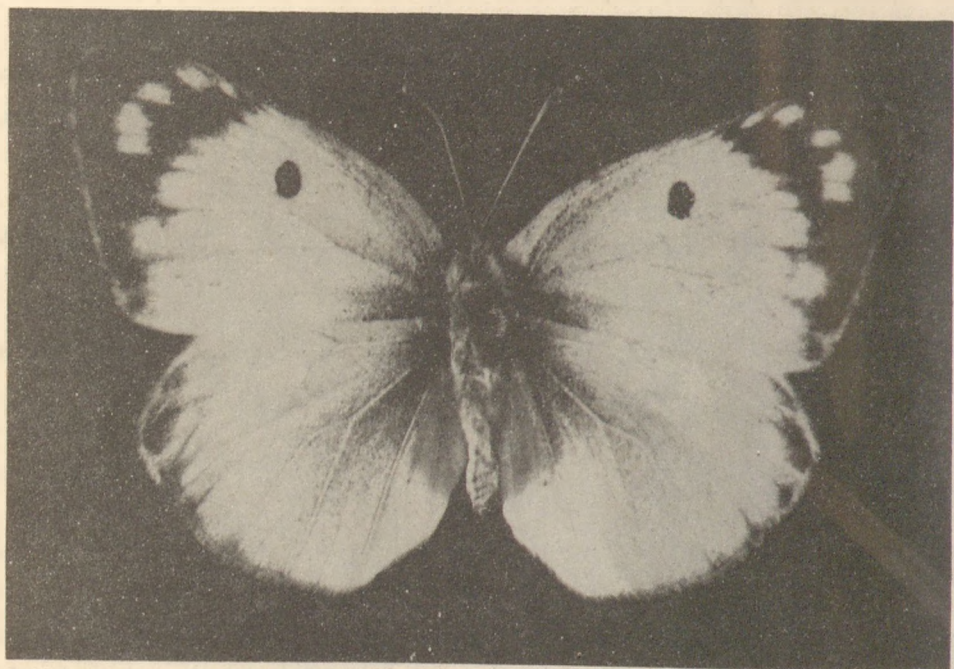
H-7300 Komló

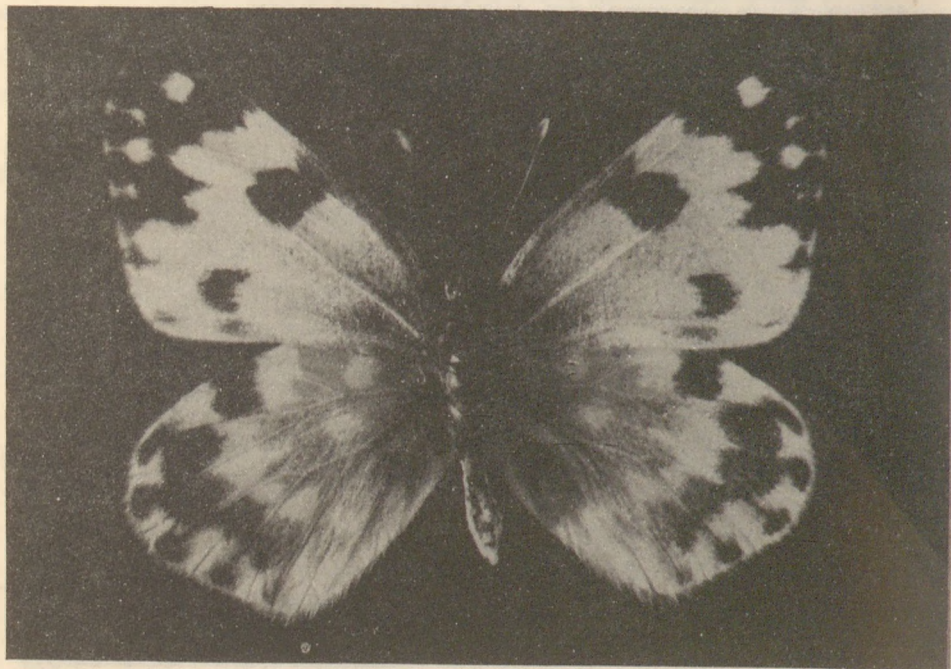
2. ábra: *Carterocephalus palaemon* PALL. - kockás busalepke

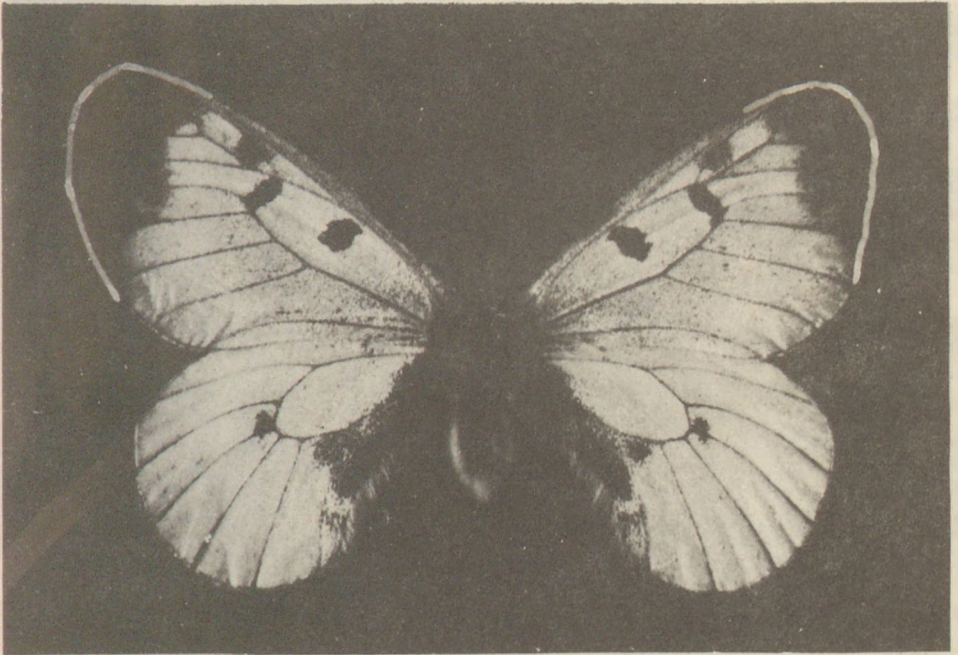
3. ábra: *Leptidea morsei maior* GRUND - nagy mustárlepke

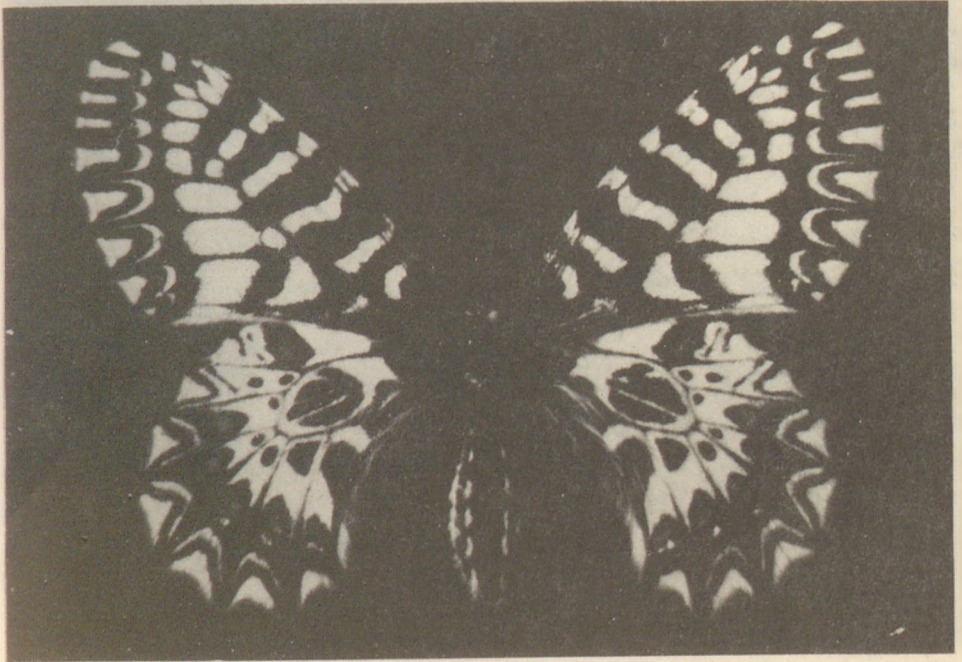
4. ábra: *Colias hyale* L. - kényszerlepke

5. ábra: *Pontia edusa* F. - keleti rezedalepke

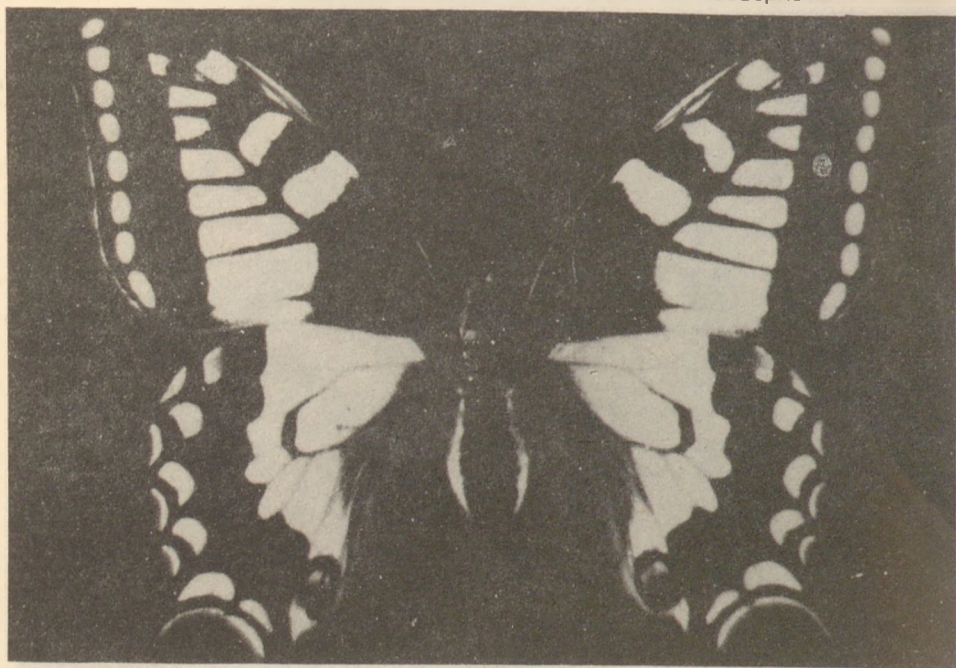
6. ábra: *Parnassius mnemosyne* L. - kis Apolló-lepke

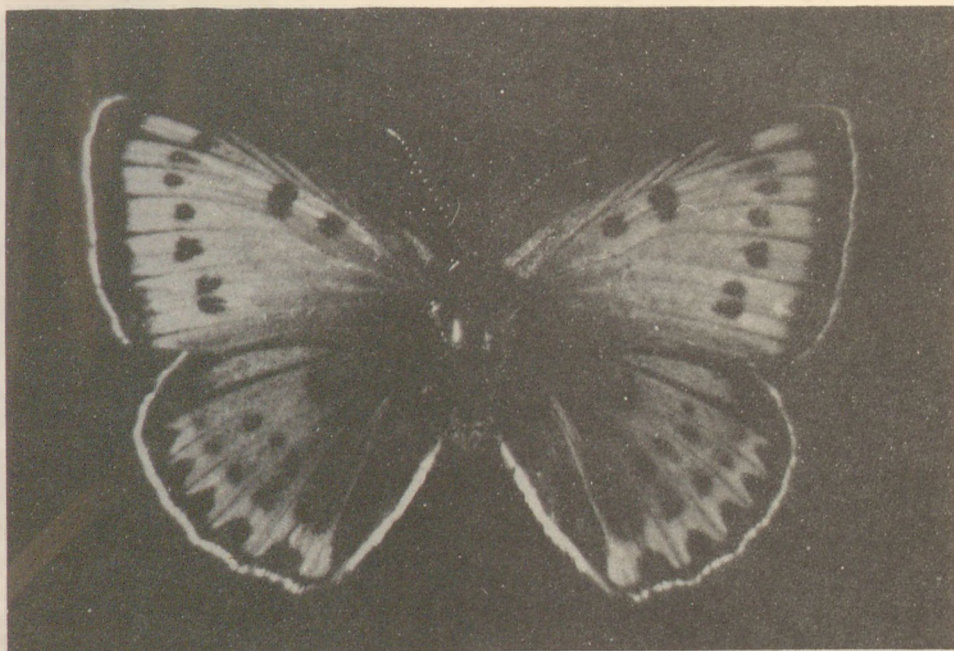
7. ábra: *Zerynthia polyxena* D. & SCH. - farkasálmalepke

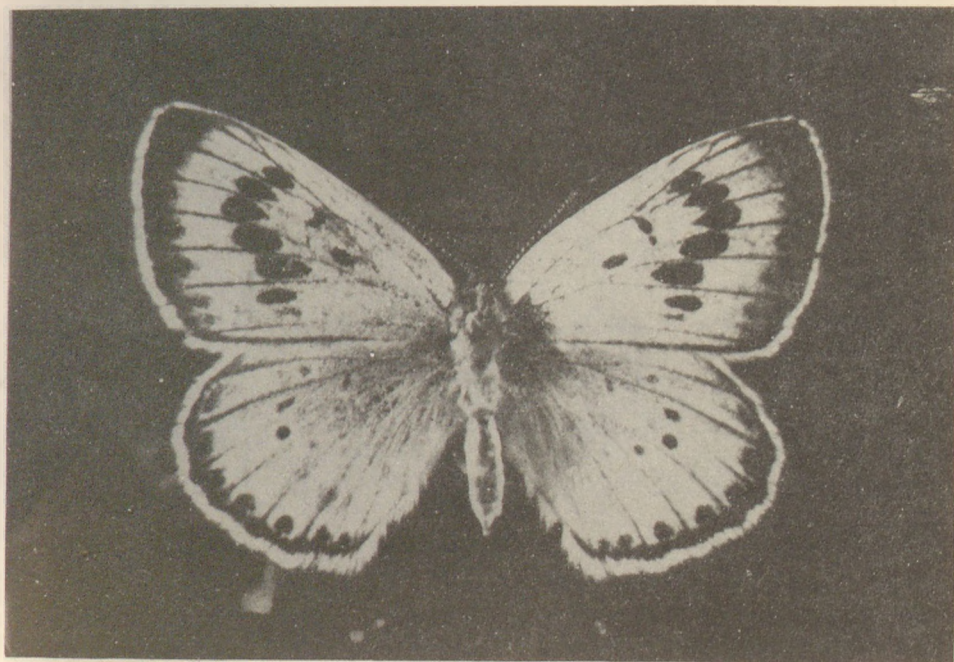
8. ábra: *Iphiclides podalirius* L. - kardoslepke

9. ábra: *Papilio machaon* L. - fecskefarkúlepke

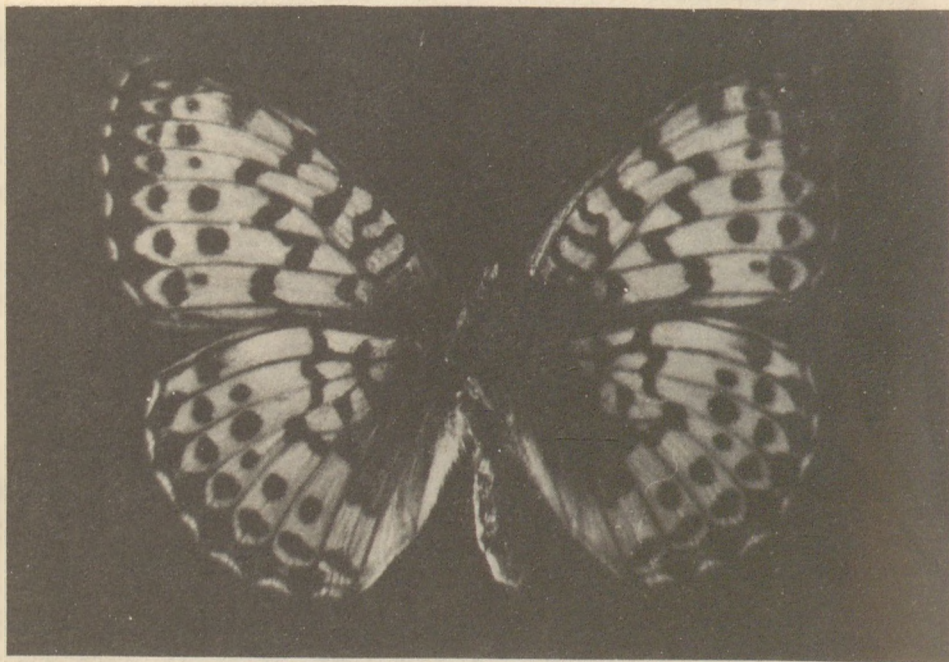
10. ábra: *Lycaena dispar* HAW. - nagy tűzlepke /♀/

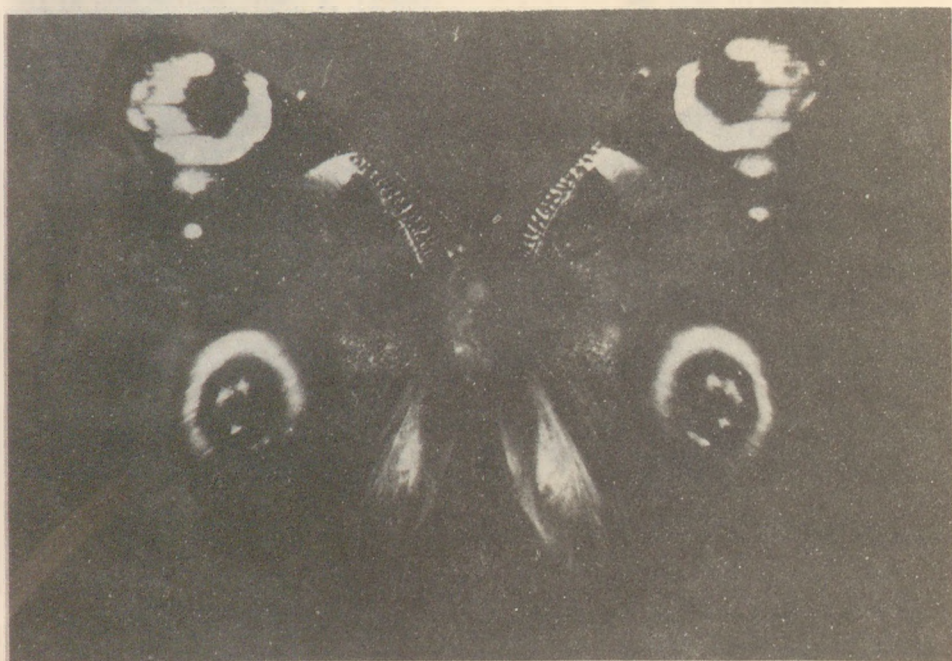
11. ábra: *Maculinea arion* L. - nagypettyes boglárka

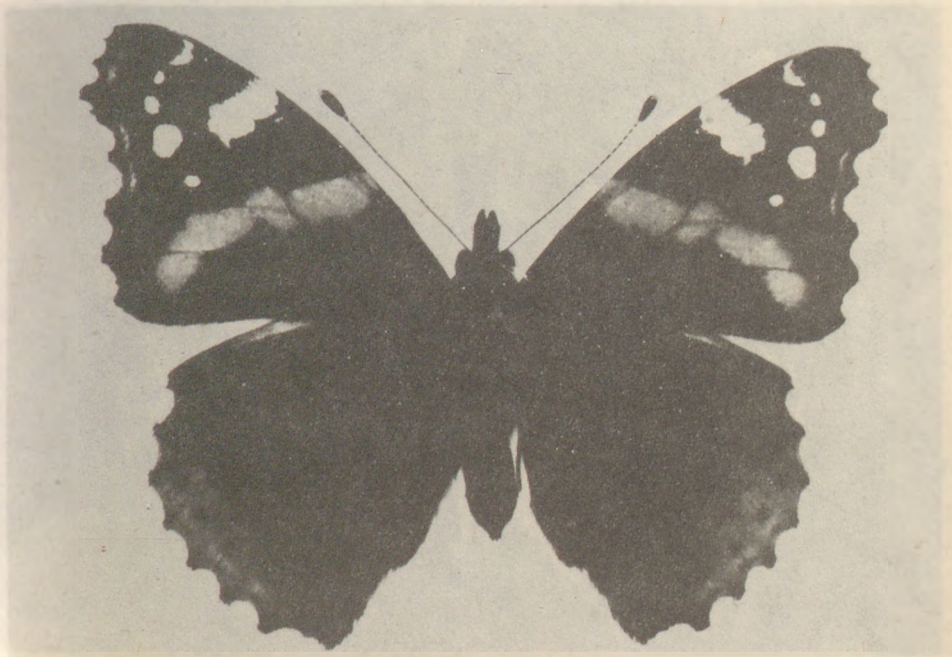
12. ábra: *Maculinea alcon tolistus* FRUST. - balkáni szürkés boglárka

13. ábra: *Brethis daphne* D. & SCH. - málna-gyöngyházlepke

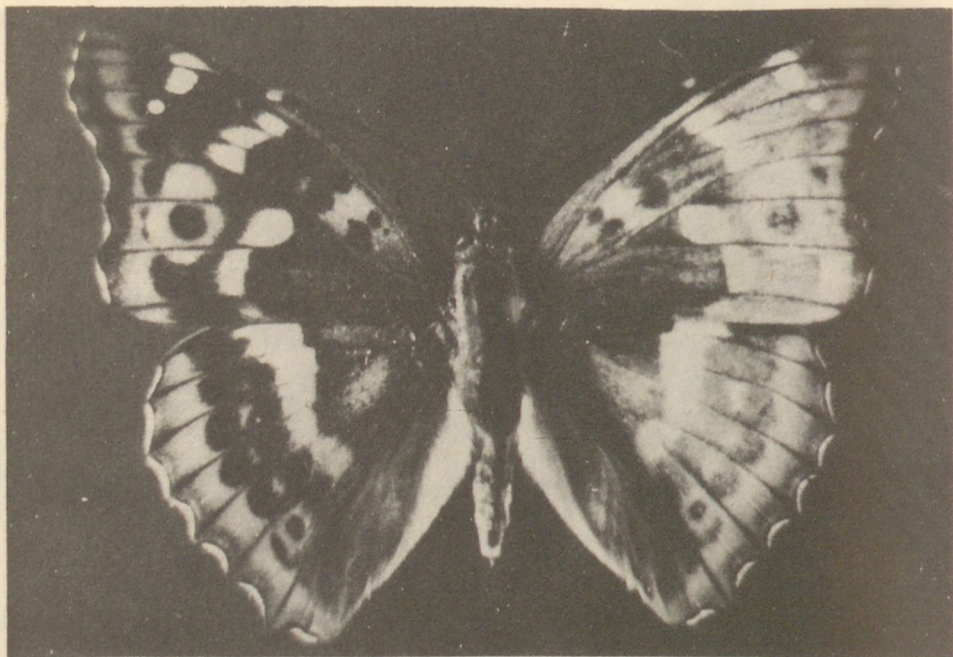
14. ábra: *Inachis io* L. - nappali pavaszem

15. ábra: *Vanessa atalanta* L. - Atalanta-lepke

16. ábra: *Neptis sappho* PALL. - kis fehérsávosllepke

17. ábra: *Apatura ilia* D. & SCH. - kis színjátészólepke

A MUNKAPSZICHOLÓGIA SZEREPE A MUNKA HUMANIZÁLÁSÁBAN

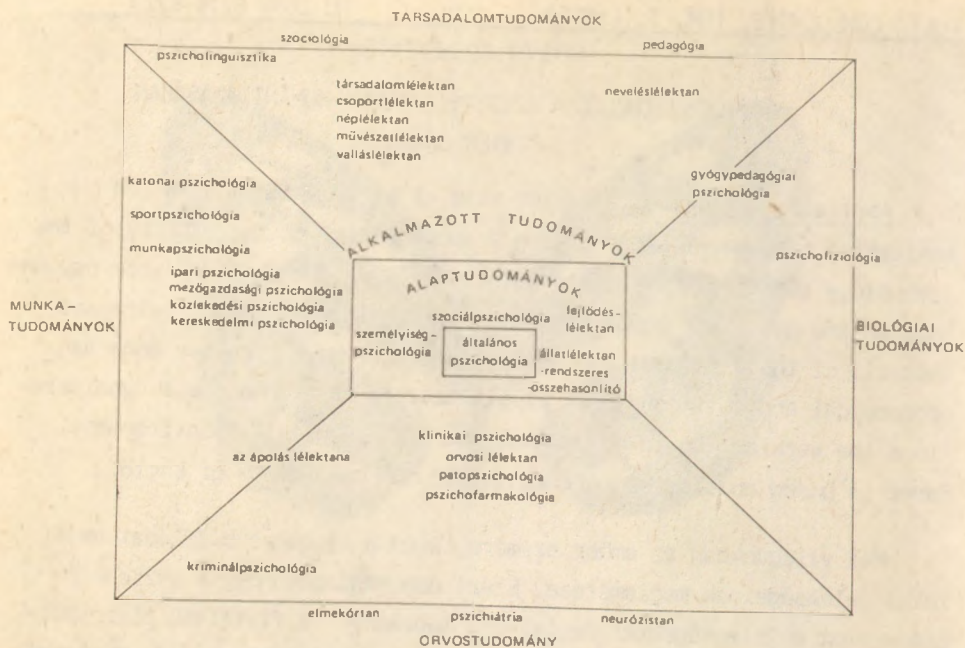
PINTÉR JÁNOS

Abstract: PINTÉR, J. - On the role of work-psychology in the humanization of work. - After giving a short review of the history of the psychology author discusses the role as well as the place of work-psychology in the system of connected with him disciplines. Author stresses that all of the work done on the field of work-psychology or done as ergonomical and aptitude tests always have to take into their considerations the working man in his mutual connections with his environment. Paper is based on studies carried out in the coal-mines of Komló.

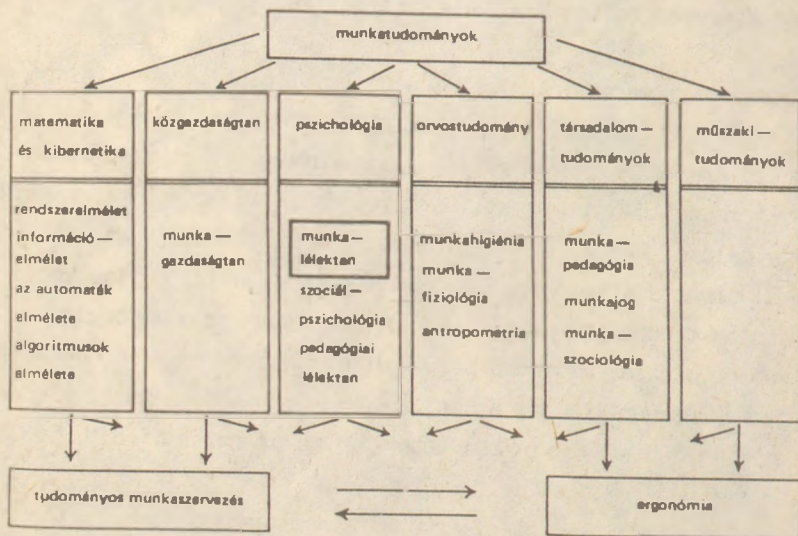
Mai világunkban az ember számára talán a legnagyobb feladat saját lelki jelenségeinek megismerése. Ezért nem meglepő, hogy a pszichológia - mint e jelenségekkel foglalkozó tudomány - a fiatalabb diszciplínák közé tartozik, hiszen csak a XIX. sz. végén vált önállóvá. Másrészt az ember a legrégebb időktől fogva igyekszik megismerni a pszichikus jelenségek sajátosságait és okait. A tudomány más területeihez hasonlóan itt is egymásra épülő fejlődési szakaszokat figyelhetünk meg, amelyek szorosan összekapcsolódnak a természeti és társadalomtudományok fejlődésével.

Jelenlegi ismereteink szerint a pszichológiai fogalmak első rendszerét ARISZTOTELÉSZ dolgozta ki biológiai koncepciója alapján. DESCARTES-nak az élő szervezet reflexjellegű viselkedésére vonatkozó felfedezése, majd a természettudományok érzék- és mozgásszervi kutatásai, DARWIN evolúciós elmélete, PAVLOV idegfiziológiai kísérleteinek eredményei stb. a fejlődés jelentős állomásait képezték. Hasonló jelenség figyelhető meg a társadalom-tudományok esetén is. Természetesen ez a kapcsolatrendszer korántsem egyoldalú, hiszen a pszichológia felfedezései is nagymértékben visszahatnak és segítik más diszciplínák fejlődését. A pszichológia felosztását és a tudományok rendszerében elfoglalt helyét KLEIN /1983/ nyomán az 1. ábrán szemléltetem.

A pszichológiai vizsgálatok kezdeti empirikus időszaka után fokozatosan létrejöttek a lelki jelenségek mérési módszerekre alapuló tanul-

1. ábra: A pszichológia felosztása

2. ábra: A munkalélektan a munkatudományok rendszerében

mányozásának feltételei. A laboratóriumban és a természetes élethelyzetben történő kutatások rendkívül sokrétűek és kezdettől fogva társadalmi szükségletek kielégítésére töreksenek.

Napjainkban a pszichológia fejlődési sajátosságaként - a klinikai -, pedagógiai- és a munkapszichológia terén egyaránt - nagyfokú specializálódási, differenciálódási és integrációs törekvések figyelhetők meg. Egyre inkább fokozódik az a felismerés, hogy a vizsgálati elemzések során mindig az egész személyiséget, az ember és a környezet kölcsönhatását kell figyelembe venni.

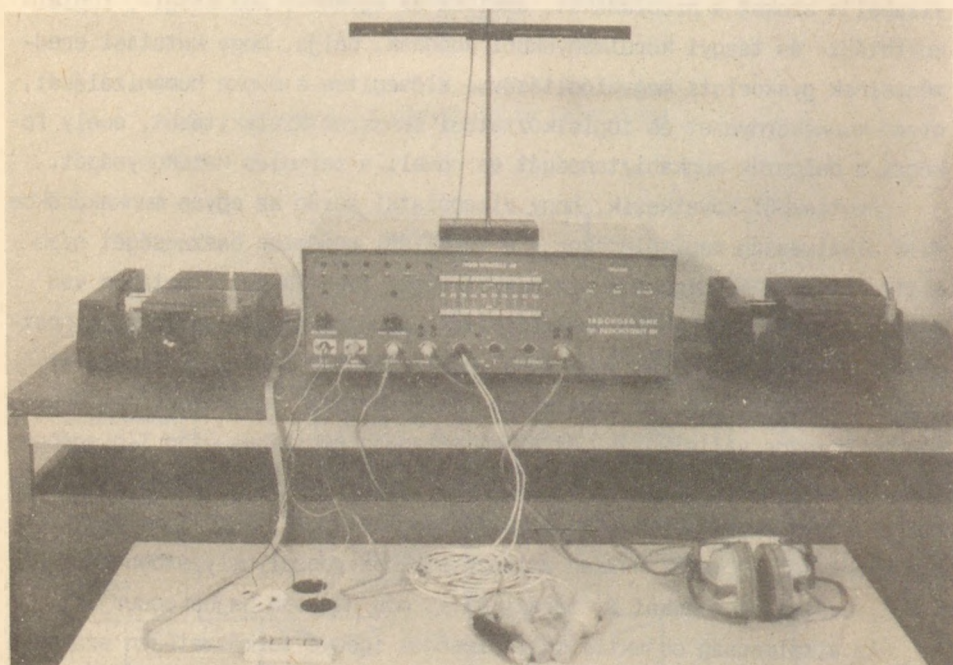
Így van ez a munkapszichológia esetén is, mely egyrészt az alkalmazott lélektani tudományok közé tartozik, másrészt az ergonómia komplex tudományának egyik összetevője. A munkalélektan helyét a munkatudományok rendszerében KLEIN /1983/ nyomán a 2. ábrán mutatom be. Kutatásai során elemzi azon terheléseket amelyek a munkatevékenység során a dolgozó pszichikumára hatnak és befolyásolják a szellemi, idegrendszeri működést. Vizsgálja azokat a problémákat, amelyek az egyéni-, közösségi-, foglalkoztatási- és tárgyi körülményekből adódnak. Célja, hogy kutatási eredményeinek gyakorlati megvalósításával elősegítse a munka humanizálását, olyan munkakörnyezet és foglalkoztatási rendszer kialakítását, amely fokozza a dolgozók munkabiztonságát és növeli a termelés hatékonyságát.

Fentiekből következik, hogy vizsgálatait során az egyes munkakörökbe való alkalmasság megítélésekor - a termelési rendszer összességét szem előtt tartva - mindig az egész embert veszi figyelembe. Tisztában van azzal, hogy az alkalmasság megállapítása igen nehéz és legtöbbször hosszadalmas feladat. Olyan veszélyes munkaterületen mint pl.: bányászat, gépjárművezetés, stb. az alkalmasság "kipróbálása" ugyanakkor meglehetősen kockázatos vállalkozás. Az alkalmatlanság empirikus úton lényegében csak veszélyhelyzetben állapítható meg, az úgynevezett "normális" körülmények ennek megítélésére nem alkalmasak. Köztudott, hogy igen gyakran egyébként jól és megbízhatóan dolgozó emberek veszélyhelyzetben pánikba esnek, ezáltal önmagukat és társaikat is még nagyobb bajba sodorják.

Az alkalmasság objektív megítélésének igénye természetesen számos más esetben is felmerülhet pl.: beiskolázás, vezetők kiválasztása, ismételt balesetezők, stb. A vizsgálati eljárás az alkalmasságot az adott munkakör eredményes betöltéséhez szükséges mentális, érzék- és mozgásszervi, valamint személyiségvonások alapján elemzi. A 3. ábrán visus,

3. ábra: A visus vizsgálata Rodenstock R7 készülékkel

4. ábra: Számítógéphez on-line kapcsolt szívritmus-, bőrellenállás-, reakcióidő és kettős tachiszto-projektor PSZICHOTESZT-101 pszichológiai mérőrendszer

a 4. ábrán számítógéphez on-line kapcsolt szívritmus-, bőrellenállás-, reakcióidő és kettős tachiszto-projektor pszichológiai mérőrendszert mutatunk be.

Az egészségi állapot megóvását segíti az úgynevezett "beváltási" vizsgálat, mely azt hivatott ellenőrizni, hogy a felvételi vizsgálat alapján helyesen ítéljük-e meg a dolgozó képességeit, személyiségét stb. Ez az időszak a dolgozó adaptálódása szempontjából rendkívül fontos szakasz, melyet a környezet nagymértékben elősegíthet, nem kellő odafigyelés esetén viszont gátolhat.

A beváltási vizsgálatot később az időszakos vizsgálatok követik, melyek abból indulnak ki, hogy a szervezet teljesítő képességét ugyan - bizonyos határok között - viszonylagos állandóság jellemzi, de a különböző fizikai és/vagy pszichés terhelő hatások változásokat idézhetnek elő. Megfigyeléseink szerint, ha kisebb fázis eltolódásokkal is, de mindig a pszichoszomatikus rendszer egészét, és nem csak egy részét éri az egészségkárosodás. Gond, hogy ezeket a változásokat az ember nem, vagy csak túl későn észleli. A vizsgálatok alapvető célja a prevenció elősegítése. Az így nyert és megfelelően adaptált ismeretek egyaránt szolgálják az egyén és a közösség érdekeit. A dolgozó részére lehetővé teszi a szervezet pszichomotoros állapotának objektív felmérését, az esetleges változásoknak megfelelő munkavégzési stratégia kialakítását. Ugyanakkor rendkívül hasznos ismereteket nyújt a vállalati és üzemi szakemberek részére is, mivel jelzi a dolgozók általános pszichés állapotát, az esetleges károsító tényezőket stb. Ezzel lehetőséget biztosít egyrészt az okok megszüntetésére, másrészt a vezetés részére megismerhetővé válnak a munkaerő-helyzet minőségi összetevői, ami megteremti a munkaerő hatékony foglalkoztatásának és a termelés emberi tényezőinek tervezési lehetőségét. Be kell végre látnunk, hogy a munkaerővel való gazdálkodást nem szabad csak a munkaügyi és/vagy személyzeti egység kizárólagos feladatának kezelni, hiszen a gyakorlatban a vállalatok minden tevékenysége összefügg a munkaerő megtartó képességükkel.

E szempontból egyáltalán nem közömbös a vállalat munkahelyi légkörének ismerete. Igaz ugyan, hogy ma még nagyon gyakran találkozunk azzal a vezetői nézettel, amely csak a teljesítményre és az adott munka "feltétlen" elvégzésére koncentrál. Főként a szakmai munkakörből vezetői beosztásba kerülőknél tapasztalható a vezetésről való "mindent" tu-

dás jelensége. Fel sem merül bennünk, hogy a vezetés, az emberekkel való bánásmód külön szakma, melynek elsajátítása és helyi adaptálása a tartós és eredményes vezetői tevékenység záloga. Igen gyakori ilyenkor, hogy az első kudarcok hatására felvesznek egy merev, kioktatásra hajlamos, méltóságteljes viselkedési formát. Nem veszik észre, hogy a vezetőnek nem "versenyzői", hanem "tréneri" szerepet kell betöltenie egy adott munkacsoportban. A nem megfelelő vezetői magatartás - és a gyakran ebből fakadó kedvezőtlen légkör - gátolja a pozitív egyéni tulajdonságok kibontakozását. Ilyen környezetben az emberek szinte akaratuk ellenére jellemüktől idegen, sokszor azzal ellentétes magatartás-formákat vesznek fel. A rossz munkahelyi légkör kihat a dolgozók általános egészségi állapotára, közérzetére és még a legjobb képességű dolgozók teljesítményét is nagymértékben csökkenti. Egy jól működő csoport ugyanakkor védelmi, normatív, közvetítő és szabályozó szerepet biztosít tagjai számára. Tompítja, esetleg kompenzálja túl erős környezeti hatásokat. Sőt az ember társas szükségletének kielégítésén keresztül lehetőséget biztosít a csoport és az egyén számára értékes tevékenység végzésére. Hosszútávon jól prosperáló hazai vállalataink és a nemzetközi pl.: japán tapasztalatok is bizonyítják, hogy a tartós és biztonságos termelésre csak azok a munkahelyek képesek, amelyek jól és gyorsan hasznosítják az emberi erőforrások tartalékait, gondosan ügyelnek a munkahelyi légkör alakítására. Ahhoz azonban, hogy a munkahelyi légkört javítsuk, vagy a kedvezőtlen fenntartsuk, ismernünk kell legfontosabb összetevőit és azokat a főbb beavatkozási pontokat, amelyeken keresztül hatni tudunk rá.

A munkahelyi légkört feltáró vizsgálatok - főként a számítástechnika térhódítását követően - ma már gyorsan elvégezhetőek. Könnyen értelmezhető információt biztosítanak a dolgozók kérdéskörönkénti elégedettségi fokára, a csoporton belüli érzelmi kapcsolatokra, szerepekre, a formális és az esetleges informális vezetők presztízsére, tényleges befolyására vonatkozóan. Csak így konkretizálhatók a minden vezető ismereteiben bizonytalanul meglevő benyomások a munkatársak hangulatáról, a teljesítményüket befolyásoló körülményekről.

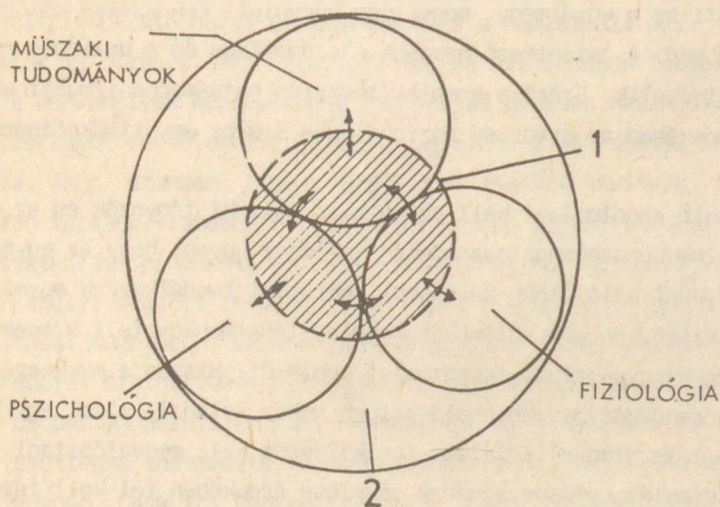
Ezek a körülmények természetesen nem csak az emberi - társas kapcsolatokat, hanem a munkahely fizikai környezetét, a munkavégzés feltételeit is figyelembe kell vennünk. Hiszen az ember pszichikai sajátosságai, lelki folyamatainak törvényszerűségei jelentősen befolyásol-

ják a munkafolyamat tárgyi összetevőihöz való viszonyát, lehetőségeit, társas kapcsolatrendszerét. A pszichológiai ismeretek alkalmazása elősegíti az ember pszichés sajátosságaihoz igazodó munkakörnyezet kialakítását. Sikeresebbé teszi az egyéni munkavégzéshez szükséges képességek és személyiségjegyek megismerését, kialakítását. Ennek érdekében pontosan kell ismerni a munkarendszer tárgyi tényezőit alkotó munkakörülményeket és műszaki feltételeket, amelyek egyaránt fokozhatják, vagy csökkenthetik az emberre ható terhelést.

A munkakörülmények az emberi szervezetre eltérően hatnak. Az inger minőségétől függően más és más szerv, vagy szervrendszer fokozottabb alkalmazkodását követelik meg. A munkakörnyezet tárgyi tényezőihez való alkalmazkodásban - pl.: a mikro- és makrokörnyezet klímátényezői - az idegrendszernek kiemelkedően fontos szerepe van. A különböző klímátényezők a szervezeten belül - a vegetatív idegrendszeren keresztül - főként a bőr, az anyagcsere folyamatok, a keringési szervrendszerek és a tüdő működését befolyásolják, de kihatnak a belső elválasztású mirigyek funkcióira is. Határaik differenciált vizsgálatát és értelmezését megnehezíti az a körülmény, hogy igen bonyolult rendszerek kölcsönhatásáról van szó. A jelentkező hatások a szomatikus és a pszichés rendszert egyaránt terhelik. Ezért a komplex terhelés hatásmechanizmusainak tisztázása érdekében az orvos és pszichológus szoros együttműködésére van szükség.

Hasonló problémával kell számolni a műszaki tényezők és az ember adottságainak összehangolása esetén is. Igaz ugyan, hogy az egyes szakterületek képviselői több-kevesebb ismerettel rendelkeznek egymás munkáját illetően, de a problémakör komplexitása megköveteli a speciális képzettség és gyakorlati tapasztalat meglétét. Hiszen a munkaerő és a termelési rendszer összehangolása igen nehéz feladat, mivel egyidejűleg két - látszólag ellentétes - célkitűzést kell megvalósítani. Egyfelől a termelés hatékonyságának növelése érdekében fel kell tárni a megfelelő vállalati tartalékokat, gondoskodni kell ezek kiaknázásáról, másfelől meg kell őrizni a dolgozók munkavégző képességét, testi- és lelki egészségét. Ez pedig csak a tervezési, szervezési, munkavédelmi, munkaegészségügyi és munkalélektani szakemberek szoros együttműködésével érhető el. Tevékenységük során a közös nyelvet az ergonómiai szemlé-

letmód, az ember pszichológiai, fiziológiai képességeit és adottságait figyelembe vevő rendszerszemlélet képezi. Alapvető céljuk a prevenció, melynek megvalósítása ergonómiai tárgyú kutatásokat igényel. Az ergonómiai kutatás és gyakorlat viszonyát ANTALOVICS és KAUCSEK /1976/ nyomán az 5. ábrán mutatom be. Az ábrán az 1-sel jelzett szűkebb kör jelképezi az ergonómiai gyakorlati tevékenység elemzési és tervezési oldalát. Ehhez a műszaki és az emberrel foglalkozó tudományok ergonómiai elemzéséhez szükséges módszerei szolgálnak eszközül. Amennyiben az adott ergonómiai problémát nem sikerül megoldani a 2-sel jelzett több szaktudomány együttes összefogására van szükség. Igaz, hogy az ábrán szereplő három tudományág elsődleges szerepe az ergonómiai tevékenység során vitathatatlan. A valóságban azonban a diszciplinák igen széleskörű összefogására van szükség a munka humanizálását szolgáló ergonómiai célkitűzések megvalósításához.

5. ábra: Magyarázat a fenti szövegben

ÜBER DIE BEDEUTUNG DER ARBEITSPSYCHOLOGIE IN DER HUMANISIERUNG DER ARBEIT

J. PINTÉR

Nach einem kurzen Überblick der Geschichte der Psychologie bespricht Verfasser den Platz sowie die Rolle der Arbeitspsychologie im System der eigenen sowie in jenem der angewandten Disziplinen. Geschildert wurden jene Gebiete, deren Studium zur Förderung der Arbeitspsychologie und zur Erhöhung der Sicherheit bei der Vollführung der Arbeit und zur Verbesserung der Arbeitsumgebung und schliesslich zu einer Erhöhung der Effektivität der Produktion beitragen kann. Hingewiesen wurde vom Verfasser darauf, dass der arbeitende Mensch in sämtlichen Analysen, die aus dem Gesichtspunkte der Arbeitspsychologie, Arbeit-Socialpsychologie, Ergonomie sowie Arbeitstauglichkeit durchgeführt werden, immer als eine persönliche Einheit betrachtet werden muss, und zwar in engster Wechselwirkung mit seiner Umgebung. Hervorgehoben wird ferner, dass die unbedingt notwendige Humanisierung der Arbeit nur mit einer alles umfassenden Zusammenarbeit der auf den Gebieten der Planung, Arbeitspsychologie, Arbeitshygiene und des Arbeitsschutzes tätigen Fachleute erreicht werden kann. Bestrebungen eines solchen Teams können aber nur dann zu den gewünschten Ergebnissen führen, wenn die Zusammenarbeit auf der festen Basis der System-Theorie beruht, und ausserdem sich das bewusste Ziel der Verwirklichung der ergonomischen Erfordernissen gesetzt hat.

IRODALOM - LITERATUR

- ANTALOVICS, M. et KAUCSEK, GY. /1976/: Az ergonómiai elemzés elvi és metodológiai megközelítése. Ergonómia, 3: 121-126.
- KLEIN, S /1980/: Munkapszichológia I. PP. 28-29.

A szerző címe,

Anschrift des Verfassers: PINTÉR JÁNOS

Mecseki Szénbányák

H-7300 KOMLÓ

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

A HÁZASSÁGI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA KOMLÓN
ÉS KÖRNYÉKÉN A XIX. SZÁZADBAN
HOPPA JÓZSEF

Abstract: HOPPA, J. - On the changes concerning the marriages made in Komló and in its surroundings /South-Hungary/ in the 19th century - Paper discusses the changes of marriages during the 19th century on the basis of matrimony data as well as the customs connected with marriages in the time interval between 1828 and 1912. Analysed were the marriages of a geographical entity in which in the past a significant German population was living and in which in the first years of our century an intensive coal - mining was begun.

B e v e z e t é s

Az egyházi anyakönyvek 1828-tól rendszeresen vezetett és a levéltárak számára megküldött másodpéldányai, valamint az 1895-től megkezdett állami anyakönyvezés jóvoltából a XIX. század demográfiai jellemzőinek sok érdekes vonását, változását kísérelhetjük figyelemmel.

A keresztelést, házasságot és halálozást tartalmazó anyakönyvek adatainak elemzése alkalmas annak a megállapítására, hogy az ország gazdasági vérkeringésébe erőteljesen csak a múlt század végén bekapcsolódó terület népesedési viszonyai meddig és milyen erővel őrzik a hagyományos demográfiai jelleget és az új viszonyok, a megváltozott szemlélet milyen mértékben képes bomlasztó, újjárendező hatását kifejteni.

A születés és a halálozás mellett a falu életének harmadik meghatározó eleme a házasság, amely a demográfia éppoly lényeges összetevője, mint az előző kettő.

A házasságok vizsgálata lehetővé teszi azt is, hogy a családi szervezet változásait, illetve különböző etnikumok családszerkezetét vizsgáljuk.

Andrásfalvy Bertalan a Komló és peremközségei népességének történeti néprajza¹ c. tanulmányában foglalkozik ilyen témával éppen azért, mert a XVIII. század nagy betelepítéseinek következtében vidékünkön két különböző szemlélet, szokás, öröklési rend, illetve mentalitás csap össze,

amely az idők során - különösen a XIX. század második felének nagy gazdasági változásai következtében - idomul egymáshoz, veszt megkülönböztető erejéből.

A házasságok, valamint azok életkorok szerinti vizsgálata lehetőséget ad arra, hogy néhány megállapítás erejéig adalékot szolgáltatassunk a családi szervezet XIX. századi helyzetének megítéléséhez és a családi élet más összetevőinek bemutatásához.

HÁZASODÁSI SZOKÁSOK, HÁZASSÁGI KAPCSOLATOK

A vizsgált falvak némelyikében a XIX. század utolsó évei jelentős változást hoztak a lakosság foglalkozási megoszlását illetően. A bányászat beindulásával Komlón a fő megélhetési formává a bányászkodás vált.² Jelentős volt még a bányászok száma Mánfán és Budafán. A századforduló környékének ipari tekintetben történt változásai kihatottak a többi falura is. A kedvezőbb értékesítési lehetőségek a Komló környékén lévő falvak összetételét is módosították kisebb-nagyobb mértékben.³

A létalap módosulása természetszerűleg változásokat okozott az emberek életmódjában, gondolkodásában, szokásaikban egyaránt. Az élet különböző területei közül a kutatott anyagból következően legcélszerűbbnek találtuk az emberek házassági szokásaiban bekövetkezett változásokat megvizsgálni. A házasságot kötők életkorának tanulmányozása lehetővé teszi azt is, hogy rávilágítsunk a házassági szokások és a falusi társadalom fontos eleme, a család struktúrája közötti összefüggésre.

A rendelkezésre álló adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a XIX. század elejét minden egyes falu vonatkozásában a korai házassodás jellemzi.

Az alábbiakban nézzük meg, hogy az egyes településeken melyik volt az az életkor, amelyikben a legtöbb házasságot kötötték a múlt század első harmadában.⁴

	FÉRFIAK	NŐK
Komló	20	19
Jánosi	18, 20, 23	19
Németegregy	19	19
Szopok	18	19
Budafa	20	18
Mánfa	18	18

A XIX. század korai házasságkötéseinek magyarázatát az adja, hogy "Magyarország nyugati határán egynevezetes demográfiai választóvonal húzódott, Európát és a Habsburg-monarchiát két részre osztva. E vonaltól nyugatra az emberek általában későn házasodtak, s viszonylag nagy volt azoknak a száma, akik egyáltalán nem léptek házasságra. Európa keleti és délkeleti felére viszont az általános és a korai házasság és a házasságban nem élők viszonylagos ritkasága volt jellemző."

"Az Európa keleti és délkeleti felére jellemző általános és korai házasság a jelek szerint összefüggésben volt a hagyományos családi, háztartási és termelési strukturák szívos továbbélésével, viszonylag lassú felbomlásával. A XIX. század második felében Magyarország számos vidékén még éltek a nagycsaládi szervezet maradványai. Ilyen esetekben közös fedél alatt, közös háztartásban együtt élt, a közös vagyont osztatlanul birtokolta és közösen gazdálkodott három nemzedék: a gazda, annak fiai feleségeikkel és azok gyermekei. Ez a nagycsaládi szervezet, valamint a magyar öröklési szokásjog - a vagyon egyenlő felosztása - valamennyi gyermek közt lehetővé s egyuttal kívánatosá is tette a korai és általános házasodást. Nálunk a házasság, a családalapítás nem járt együtt szükségképpen új háztartás, új önálló termelőegység létrehozásával, új ház építésével, hanem az új házaspár rendszerint még sokáig a szülői ház fedele alatt maradtak és a szülőkkel közösen gazdálkodtak."⁵

Hibás volna azonban ezt a tételt mechanikusan alkalmazni minden Magyarországon egész területén lévő falura. Több tényezőt is figyelembe kell vennünk ahhoz, hogy megnyugtatóan bizonyítsuk a nagycsaládok közösségek meglétét.

DÁNYI DEZSŐ: Háztartás és család nagysága és struktúrája az iparosodás előtti Magyarországon c. tanulmányában bizonyítja, hogy a mai Magyarország területén lényegében három családtípus létezett. A nagycsaládok régióba tartoznak a következő megyék területei: Baranya, Somogy, Tolna, Zala, Nógrád, Borsod és Heves. Vas, Veszprém, Győr-Sopron, Komárom megyék a nukleáris családtípusú tájat alkotják. A többi terület pedig mintegy átmenetet képez a két alaptípus között.⁶

Az a hat falu, amelyet munkánk során elemeztünk, a nagycsaládok régióban helyezkedik el.

Az 1747-es uradalmi összeírás alapján bizonyított tény, hogy e terület magyarlakta felvaiban a nagycsaládok rendszere volt uralkodó.⁷

A kérdés csak az, hogy az említett családtípus továbbélése megfigyelhető-e a XIX. század folyamán, illetve mikor és miért indul bomlásnak? A családszerkezetet vizsgáló munkák azt bizonyítják, hogy a nagycsaládosként jelölhető terület Magyarországon a XIX. század elején fokozatosan terjeszkedik. A szerzők többsége szerint a nagycsaládosokat a jobbágyparasztság differenciálódás-telekosztódás elleni védekezés, a földszüke következtében fenyegető társadalmi süllyedés meggátolása hívta életre. Ehhez járult még az is, hogy a több felnőtt munkaerőt tömörítő összetett háztartás jobban tudott alkalmazkodni a feudális társadalom munkaerő igényeihez, és relative kevesebb adóteher nehezedett rá. Vajon a hegyháti járás e területén élő lakóit milyen mértékben veszélyeztette az elszegényedés réme? Közel kerülünk a kérdés megválaszolásához, ha a vidék zselléresedési folyamatát megnézzük.

A rendelkezésünkre álló összeírások adatai szerint elég nagymérvű zselléresedési folyamattal találkozhatunk vidékünkön. 1767 és 1845 között a zsellérek számának alakulása a következő:⁸

	1767.	1845.
Komló	2	35
Jánosi	2	46
Szopok	3	29
Mánfa	5	46
Budafa	1	18

Németegregy 1767-ből származó összeírása nem került elő, de tudjuk, hogy 1828-ban telkes jobbágymár nem volt a faluban, a zsellérek száma pedig 1845-ben 46.

A mezőgazdasági termelésre csak korlátozott mértékben alkalmas hegyes vidék földterületét növelni korlátlanul nem lehetett. A XVIII. század második felében és a XIX. század elejének betelepülései folytán egyre növekvő számú lakósnak kellett eltartani a földnek az agrotechnika lényeges javulása nélkül. Az anyakönyvek adatai azt is bizonyítják, hogy a magyarlakta falvak tényleges és természetes szaporodása zömében pozitív.

A nagycsaládok meglétét húzza alá a XIX. század elejének házassági szokása is. Az előzőekben láthattuk, hogy a házasságok zömét húsz éves korig kötötték mind a férfiaknál, mind a nőknél. A korai házasságok lehetővé teszi a nagycsaládok meglétét, a korai halálozás viszont szükségessé

is teszi a korai házasodást, biztosítva ezzel több generáció együttélését. Területünk nagycsaládos felvaiban a halálozási adatokat ismerve három generációnál több nem élhetett együtt, ugyanis a hatvan éven felüli kort nagyon kevesen érték meg. Komlón 8,2 %, Jánosiban 2,9 %, Németegregyen 5,8 %, Szopokon 8 %, Budafán 12 %, Mánfán pedig 5,9 % a hatvan év felett történt halálesetek számaránya az összes halálesethez viszonyítva. Négy generáció együttélésére így nagyon ritkán adódhatott lehetőség. A német etnikum vonatkozásában a fentiekől eltérő vonásokra kell felhív-nunk a figyelmet. A XVIII. századból rendelkezésre álló adataink azt bi-zonyítják, hogy a németek által lakott falvak az ún. nukleáris család-típushoz tartoznak, amely legfeljebb két generáció együttélését teszi lehetővé. A német családok nagyobb szaporulata, a német falvak szintén erőteljes zselléresedési folyamata és lakóinak fiatal korban kötött há-zasságai nem teszik kizárttá, hogy a nagycsaládok térhódítása következ-tében egyik-másik német család így alkalmazkodik a viszonyokhoz, viszont nem is bizonyítják teljes mértékben. A német falvak létszámának stagná-lása, sőt több esetben erőteljes csökkenése a hagyományos családmoddell-hez való ragaszkodást támasztja alá. Az első örökös biztos gazdasági létalapja lehetővé teszi számára is a korai házasodást. Az örökség nél-kül maradtak pedig elvándoroltak.

A XIX. század végére, XX. század elejére jelentős változások kö-vetkeztek be a házassági szokások tekintetében. Szemléltetésképpen elég ha bemutatjuk, hogy 1897. és 1906. között hogyan módosult az az életkor, amelyben a legtöbb házasságot kötötték.

A legtöbb házasságot mutató korévek a századfordulón:⁹

	Férfiak	Nők
Komló	23	18
Jánosi	23	17
Németegregy	22	19
Szopok	20	18
Budafa	24	18
Mánfa	24	17

A férfiak házasságra lépésének ideje jelentős módosuláson ment keresz-tül a század folyamán. A házasságra lépő férfiak életkorának jelentős el-tolódása a magasabb kor felé több tényező befolyására alakult ki. E mó-dosulásban az alábbi tényezők szerepét tartjuk fontosnak kiemelni:

1. Komlón és környékén a XIX. század végén bekövetkezett változás a gazdasági létalap vonatkozásában.

2. A fejlődés általános tendenciái a XIX. század második felében, majd a bányászat beindulása felbontják a hagyományos családszerkezetet. A nagycsaládos formáció bomlása megszünteti a korai házasságok szükségességét.

3. Az életkor kitolódása meghosszabbítja a reprodukciós időszakot, valamint a halálozási viszonyok alakulása egyre kevesebb újr házasságot kívánnak meg.

4. Az általános hadkötelezettség bevezetése és az ezzel összefüggésben lévő katonaköteles korukat érintő 1858. évi házassági tilalom.

5. A XIX. század második felében keletkezett néhány törvény, ill. rendelet is befolyásolta a házasságok életkorok szerinti alakulását:

a.) Fejletlen korú (férfi 18 év alatt, nő 16 év alatt) nem köthet házasságot. 1894. XXXI. tc. (1895. okt. 1-jétől lépett életbe).¹⁰

b.) Kiskorú nem köthet házasságot törvényes képviselője beleegyezése nélkül. (1877. XX. tc. szerint 24. életévét be nem töltő egyén számítot kiskorunak.)¹¹

Házasságok életkorok szerinti megoszlása falvanként (1827-1836)¹²

	FÉRFIAK				
	17 év alatt	17-19 év	20-24 év	25-30 év	30 év felett
Komló	-	8	13	4	4
Jánosi	-	8	13	5	4
Németegregy	-	4	5	4	3
Szopok	-	8	4	2	3
Budafa	-	7	6	1	1
Mánfa	-	14	6	-	3
Összesen:	-	49	47	16	18
	NŐK				
	17 év alatt	17-19 év	20-24 év	25-30 év	30 év felett
Komló	-	19	17	5	1
Jánosi	-	15	12	2	2
Németegregy	1	7	8	1	-
Szopok	1	8	5	-	2
Budafa	-	18	5	2	-
Mánfa	-	23	5	3	-
Összesen:	2	91	52	13	5

(1896-1905)¹³

FÉRFIAK

	17 év alatt	17-19 év	20-24 év	25-30 év	30 év felett
Komló	-	5	31	17	5
Jánosi	-	5	11	3	2
Németegregy	-	1	12	1	2
Szopok	1	6	12	3	1
Budafa	-	2	19	6	-
Mánfa	-	2	22	8	1
Összesen:	1	18	107	38	11

NŐK

Komló	7	28	13	6	5
Jánosi	4	18	5	2	-
Németegregy	2	13	1	-	-
Szopok	2	13	5	1	-
Budafa	2	17	14	-	-
Mánfa	7	28	15	-	1
Összesen:	24	117	53	9	6

Hány éves korban nőültek a bányász férfiak?¹⁴

(1896-1905)

Életkor /év/	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Házasságok sz.	1	1	5	5	9	14	15	8	5	-
Összes házasság %-a	1,5	1,5	7,6	7,6	13,6	21,2	22,7	12,1	7,6	-

Életkor (év)	28	29	30	30-	Összesen:
Házasságok sz.	1	-	1	2	66
Összes házasság %-a	1,5	-	1,4	3	100 %

A nők házasságra lépésének idejét tekintve módosulást szinte alig tapasztalunk. Továbbra is a 17. és 19. év közötti időszak az, amelyben

leggyakoribbak a házasságok. Érdekes jelenség viszont az, hogy elég szépen megnövekszik a 17 éves kornál előbb kötött házasságok száma a nők körében. (Főleg Komló és Mánfa.) A nők korai házasodására a csecsemőhalandóság lényegében változatlanul magas mutatói miatt is szűkség volt. A magas csecsemőkori halálesetek miatt a nőknek termékenységi időszakuk jelentős részét házasságban kellett tölteniük, hogy a család a kívánt nagyságot elérhesse. Így nem lehet véletlen az sem, hogy éppen Komlón és Mánfán növekszik a 17 éves kor alatti házasságok száma, hiszen ebben a két faluban legjelentősebb a bányászatból élő népesség. Az anyakönyvi adatok szerint a bányászcsaládok termékenységi mutatói magasabb, mint a más foglalkozásból élő családoké. A bányász férfiak házasságra lépése idejének eloszlása lényegében az általános képpel egyezik meg. A házasságok legtöbbször 20 és 24 éves kor között kötötték.

A HÁZASSÁGOK IDÉNYHULLÁMZÁSA

A továbbiakban nézzük meg, hogy a házasságok havonkénti eloszlásában milyen módosulások következtek be a vizsgált időszak első, ill. utolsó 10-10 évét illetően.

Kiindulásképpen álljanak előttünk az egyes falvak részletes adatai:

K O M L Ó

	1. 1827-1837		2. 1896-1906.	
	A Házasságok száma	B összes házasság %-a	A Házasságok száma	B összes házasság %-a
január	24	46,1	11	10,7
február	14	26,9	15	14,7
március	-	-	2	1,9
április	-	-	3	2,9
május	7	13,4	17	16,6
június	-	-	8	7,9
július	-	-	3	2,9
augusztus	-	-	7	6,9
szeptember	-	-	5	4,9
október	5	9,6	9	8,9
november	-	3,9	17	16,6
december	-	-	5	4,9
Összesen		100 %	102	100 %

J Á N O S I

1.

2.

	A	B	A	B
január	14	28	1	2,2
február	18	36	6	13,3
március	1	2	-	-
április	1	2	1	2,2
május	1	2	13	28,9
június	3	6	7	15,5
július	-	-	1	2,2
augusztus	1	2	3	6,6
szeptember	4	8	1	2,2
október	3	6	5	11,1
november	4	8	7	15,5
december	-	-	-	-
Összesen:	50	100 %	45	100 %

NÉMETEGREGY (Kisbattyán)

január	12	50	1	4,3
február	10	41,6	5	20,8
március	-	-	-	-
április	1	4,2	-	-
május	-	-	2	8,7
június	1	4,2	4	17,3
július	-	-	-	-
augusztus	-	-	-	-
szeptember	-	-	3	13,0
október	-	-	4	17,3
november	-	-	4	17,3
december	-	-	-	-
Összesen:	24	100 %	23	100 %

B U D A F A

	1.		2.	
	A	B	A	B
január	14	50	12	23,5
február	5	17,8	12	23,5
március	-	-	3	5,8
április	1	3,5	4	7,4
május	-	-	1	1,9
június	-	-	5	9,8
július	2	7	2	3,8
augusztus	-	-	1	1,9
szeptember	-	-	1	1,9
október	1	3,5	-	-
november	5	17,8	10	19
december	-	-	-	-
Összesen:	46	100 %	51	100 %

M Á N F A

január	21	45,6	13	16,1
február	14	30,4	22	27,1
március	-	-	2	2,4
április	-	-	3	3,7
május	6	13	10	11,9
június	-	-	9	11,1
július	-	-	2	2,4
augusztus	1	2,1	-	-
szeptember	1	2,1	3	3,7
október	-	-	7	8,6
november	3	6,5	11	13,5
december	-	-	1	1,2
Összesen:	46	100 %	81	100 %

S Z O P O K /Mecsekfalu/

	1		2	
	A	B	A	B
január	8	38	4	10,2
február	7	33,3	8	20,4
március	-	-	2	5,1
április	2	9,5	2	5,1
május	-	-	10	25,6
június	1	4,7	1	2,6
július	1	4,7	-	-
augusztus	-	-	1	2,6
szeptember	-	-	-	-
október	-	-	4	10,2
november	2	9,5	7	15,4
december	-	-	-	-
Összesen:	21	100 %	39	100 %

A hat falu összesített adatai

1827-1837.

1896-1906.

	Házasságok száma	Összes házasság %-a	Házasságok száma	Összes házasság %-a
január	93	42	42	12,3
február	68	30,7	68	20
március	1	0,4	9	2,6
április	5	2,4	13	3,7
május	14	6,3	53	15,5
június	5	2,4	34	10,0
július	3	1,3	8	2,3
augusztus	2	0,8	12	3,5
szeptember	5	2,4	13	3,7
október	9	4,1	29	8,5
november	16	7,7	57	16,7
december	-	-	6	1,7
Összesen:	221	100 %	341	100 %

A házasságok havonkénti eloszlása nagyjából minden falunál azonos tendenciát mutat. Vallási szempontból homogén területről van szó, ezért találkozhatunk hasonló jelenségekkel mindenfalú esetében a XIX. század első felében.¹⁵ Mivel a katolikus egyház az év két hónapjában házassági tilalmat rendelt el, a házasságok csak 10 hónapra esnek. Decemberben és márciusban szinte sohasem kötnek házasságot (kivéve, ha a Húsvét márciusban van). Az adventi és a nagyböjti házassági tilalom miatt a téli hónapok közül januárban és februárban kötik a házasságok zömét. A mezőgazdasági munkák szünetelése teszi lehetővé, illetve követeli meg, hogy a téli hónapokra essen a házasságok legnagyobb része. Komlón és környékén a január és a február emelkedik ki a többi hónap közül. Az összes házasságból Komlón 73, Jánosiban 64, Németegregyén 91,6, Szopokon 71,3, Budafán 67,8, Mánfán pedig 76 százalékot e két hónapban kötötték. Ez átlagosan 72,7 százalékot jelent. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg Csurgón is, ahol a házasságok 84 százaléka e két hónapra esett.¹⁶ Más katolikus vidéken előfordul, hogy a házasságok számát illetően a hónapok közül a november dominál. Ilyen jelenséggel találkozhatunk Mezőkövesd, Szentistván, Tard vonatkozásában is.¹⁷

Református községek esetében - mivel ez a vallás nem ismer házassági tilalmat - gyakoriak a decemberi és a márciusi házasságkötések. Ilyen jellegű települések közé tartozik például Hajdunánás és Mezőkeresztes. A házasságok zömét azonban ezekben a falvakban is a téli hónapok adják. Hajdunánáson 72, Mezőkeresztesen 63,3 százalék az összes házasságok téli hónapokra eső része.¹⁸ A nyári hónapok alacsony házasságkötési száma általános jelenség a XIX. század első felében.

Az évtizedek során figyelemreméltó kiegyenlítődés megy végbe a házasságkötések havonkénti megoszlása tekintetében. Az egyeduralkodó januári, februári csúcsok szelídebbé válnak, sőt egyes falvaknál elvesztik vezető szerepüket. A XIX. század első felének 72,7 százalékos mutatója a századforduló idejére 32,3 százalékosra csökken. Jelentősen emelkedik az évtizedek során a májusi, júniusi és a novemberi házasságok száma, jelezve, hogy a társadalmi struktúra módosulása következtében az emberek nem kötődnek olyan nagy mértékben a mezőgazdasági munkákhoz. A márciusi és a decemberi házassági tilalom még mindig erőteljes mértékben meghatározó. E két hónapban elenyésző a házasságok száma még a XX. század elején is. A század elején a hat falu közül négyben decemberben

nem kötöttek házasságot, Mánfán egyet, Komlón pedig ötöt. A márciusi tilalmat már csak két faluban, Jánosiban és Németegregyen tartották be. A hagyományokat leginkább Budafa őrizte. Itt a századfordulón is még a házasságok 47 százalékát az év első két hónapjában kötötték. A gyakori novemberi házasodás is tovább él.

A házasságok területi megoszlása

A múlt század házassági anyakönyveinek adatai szerint a házasságok tekintélyes részét ugyanazon faluban lakók kötötték egymással. Az 1828 és 1895 közötti időszakot alapul véve a hat falu közül öt esetben a saját falun belüli házasságok számát a hozzá legközelebb eső faluval kötött házasságok száma követi. Mánfa esetében nem Budafa, hanem Magyarszék áll a második helyen. A ma Komlóhoz tartozó falvak közül több is akad, amelyeknek a lakossága nem házasodott egymással. Budafának nincs házassági kapcsolata Németegreggyel, Szopokkal és Jánosival. A múlt század nemzetiségi ellentétei a vidéken felfokozott mértékben érvényesülhettek. Ezt látszik bizonyítani a házassági kapcsolatok alakulása is. 67 év (1828-1895) összes házassági anyakönyvében mindössze 34 olyan házasságot tudunk nyomon követni, amelyet magyar és német nemzetiségű kötött egymással. Budafa tisztán magyar, Németegregy és Szopok teljes egészében német, Jánosi pedig zömében német nemzetiségű falu. A vegyes házasságok ritka előfordulása érthetővé teszi ezeknek a falvaknak egymástól házassági szempontból való elkülönülését. Budafának Mánfával és Komlóval már gyakori házassági kapcsolatai vannak, mivel ezekben a falvakban jelentős számú magyar lakosság él. A tárgyalandó időszakban Komlónak 51, Jánosinak 37, Németegregynek 26, Szopoknak 29, Budafának 24, Mánfának pedig 50 faluval volt házassági kapcsolata. E tekintetben a felsorolt falvak közül Komló és Mánfa emelkedik ki. Komlónak gyakori házassági kapcsolatai voltak Jánosival, Szopokkal, Németegreggyel, Budafával, Mánfával, Pölöskével, Magyareggreggyel, Magyarszékkel és Vaszararal; Jánosinak Szopokkal, Komlóval, Németegreggyel, Baráturral, Német-székkel és Vaszararal; Németegregynek Jánosival, Szopokkal, Komlóval, Pusztajánosival, Köblénnyel, Vaszararal és Szalatnakkal. A szopokiaknak gyakori házassági kapcsolataik voltak Jánosival, Németegreggyel, Komlóval, Német-székkel, Kishertelenddel és Barátúrral. A budafaiak a következő

falubeliekkel kötöttek leggyakrabban házasságot: Mánfa, Magyarszék, Komló, Szabolcs, Pölöske, Vaszar; a mánfaiak pedig: Magyarszék, Pölöske, Komló, Budafa, Szabolcs, Barátúr, Rákos, Bános, Orfű, Németszék, Somogy.

A Komlóhoz tartozó hat falu összesített adatai alapján Komló, Jánosi, Nemetegregy, Szopok, Budafa és Mánfa lakói a következő öt faluval érintkeztek, tartottak kapcsolatot a leggyakrabban: Magyarszék, Pölöske, Vaszar, Barátúr, Németszék. Ez jól bizonyítja, hogy a múlt században még a házasságok területi eloszlásában is milyen nagy szerepe volt a természetes útvonalnak. Barátúriakkal főleg a XIX. század elején kötöttek gyakrabban házasságot. Ez szoros összefüggésben lehet az-
zal hogy 1819-ben a környéken sokan selyemhernyó tenyésztéssel kezdtek foglalkozni. Az uraldalomnak Barátúrtban volt jól felszerelt gubóbegyűjtője. Ennek következtében Komló környékéről többen és sűrűbben megfordultak Barátúron.

Évente átlagosan 20-25 házasságot kötöttek, ami falvanként évente négy házasságot jelent. A házasságok számát tekintve a két szélső határ 1861. és 1892. 1861-ben 49, 1892-ben pedig mindössze 9 házasságot kötöttek a ma Komlóhoz tartozó településeken. Az ezer lakásra eső házasság mutatója 1828-1837. között 13,3 ezrelék, 1861-67. között 12,5 ezrelék, 1898-1906. között pedig 8,4 ezrelék. Magyarországon a XIX. század második felében ez a számérték 10 ezrelék körül mozgott. 1901. és 1905. között pedig 8,7 ezrelék volt.

A múlt században a halandósági viszonyok miatt gyakrabban kötöttek új házasságot, ami megnövelte az ezer főre eső házasságok mutatóját. Komlón a századforduló körüli idők "visszaesése" a nagyarányú lakosság növekedés miatt következett be. Komlóra és környékére költöző bányászok tekintélyes része ekkor még nem házasodott meg, vagy már házas-ként érkezett ide. A házasságok és a születések közötti egyenes arány-ról nem minden esetben beszélhetünk. Bizonyos gazdasági, valamint de-mográfiai katasztrófák mindenféleképpen befolyásolták a házasságok és a születések számát. Komló, Jánosi, Nemetegregy, Szopok, Budafa és Mánfa összesített adatai alapján a születések és házasságok száma eképpen alakult:¹⁹

Év	Házasságok száma	Születések száma	Egy házasságra eső születés
1828-37	241	609	2,5
1838-47	219	900	4,1
1848-57	144	518	3,6
1858-67	183	584	3,2
1868-77	237	845	3,5
1878-87	206	828	4,0
1888-97	230	939	4,0
1898-1907	247	1030	4,1

A harmincas évek nagy kolerajárványa erőteljesen visszavetette a születések számát. Az 1858. és 1867. közötti alacsony születésszámot az 1863. évi nagy aszály és az 1865-ös tífuszjárvány is maghatározta. A 70-es évek Komló környéki frenesis járványa is jelentős mértékben csökkentette a születések számát, különösen azért, mert ez a járvány főleg gyerekek körében terjedt.

Néhány esetben a házasságok számának alakulását is összefüggésbe hozhatjuk a járványos évekkel. 1831-ben 16, 1832-ben 15 házasságot kötöttek a hat faluban. A kolerajárvány elmúltával újra nagyobb a házassági kedv. 1833-ban 22, 1834-ben 33, 1835-ben pedig 29 a házasságok száma. Az 1842-es himlőjárvány idején mindössze 11 házasságot kötöttek. Az 1863-as aszályos év után is csökkenő tendenciát mutat a házassodás. Az 1892-es diftéria és vörheny lehetett oka is annak, hogy csak 9 házasság történt. Természetesen a házasságok számának alakulásában nem egyedül meghatározók a gazdasági és demográfiai tendenciák alakulása, csupán lehet közülük egyes jelenségek alakulására. A fenti felsorolással ennek lehetőségét kívánták érzékeltetni. Néhány esetben ilyen összefüggéseket kimutatni nem lehet.

1895 utána bánya beindítását követően jelentős mértékben megnövekedett a házasságok területi kiterjedése. 1895 és 1907 között az anyakönyveket olyan formában vezették, ami lehetővé tette, hogy a házasságot kötők származási helyét nyomon kövessük. 1907 után az anyakönyvek megváltozott vezetési módja miatt erre már nincs lehetőség. Ennek ellenére érdemes a házasságot kötők származási helyét megvizsgálni, mivel így megállapítható, hogy ekkor a komlói bánya vonzásköre mekkora volt (1895-1907).

A házassági kapcsolatok alapján a következő helyekről jöttek a komlói bányához dolgozni:

Baranya megye: Szabolcs, Pécsbánya, Németszék, Pécs, Vasas, Magyaregregy, Szentlászló, Kárász, Magyarhertelend, Szatina, Orfű, Szakál, Somogy, Hosszúhetény, Üszög, Maróc, Bakóca, Jágónak, Vásárosdombó, Magyarország, Szemely, Udvard, Kishertelend, Ráckozár, Tékes, Godisa, Pécsvárad, Pölöske.

Somogy megye: Attala, Gölle, Osztopán, Kazsok, Kaposvár, Nagyabony.

Tolna megye: Szekszárd

Győr megye: Kájár

Veszprém megye: Ajka

A mai országhatáron kívülről: Chlumec /Csehország/, Munkács, Rakova, Hont, Szokolovác, Zólyom, Ferencfalva, Petrozsény, Pélmonostor, Trufail és Gairach /mindkettő Steierország/.

A megélénkülő társadalmi mobilitás következtében még a következő helyekről áramlott a lakosság Komlóra: Szentkatalin, Udvard, Árpád, Nagyhajmás, Szatina, Cserénfa, Újmindszent, Szigetvár, Szellő, Egerszeg, Felsőmindszent, Kercseliget, Baté, Kaposfüred, Dombóvár, Kocsola, Mucsi, Bonyhád, Szekszárd, Őcsény, Zalaujfalú, Nagykőrös. Az utóbbi helyekről származók nem a bányánál helyezkedtek el. A komlói bányához természetesen a felsorolt helységeknél sokkal több településről érkeztek emberek.

ÜBER DEN WANDEL DER EHESCHLIESSUNGEN IM LAUFE DES XIX. JAHRHUNDERTS IN DER STADT KOMLÓ UND IHRER UMGEBUNG /SÜD-UNGARN/

J. HOPPA

Der Aufsatz beschäftigt sich mit dem Wandel der Eheschliessungen, wie dieser sich in der Stadt Komló /Süd-Ungarn/ und in ihrer Umgebung vollzogen hat. Anstatt der Hervorhebung der in den Eheschliessungen zum Vorschein kommenden folkloristischen Elemente, wies Verfasser vor allem auf die demographischen und sozialen Verhältnisse hin, die in den Eheschliessungen eine determinierende Rolle gespielt hatten. Als Grundlage dienten dem Verfasser die in die Matrikel zwischen 1828 und 1912 eingeführten Angaben. Aus dem Heiratsregister kann man auf drei wesentliche Elemente der Eheschliessungen folgern: Das Lebensalter der

Partner, in welchem sie ihre Ehe abgeschlossen haben. Die in dieser Hinsicht sich bemerkbar machenden Beziehungen zwischen den Ortschaften. Die durch die Jahreszeiten bedingten Schwankungen in der Zahl der Eheschliessungen. Die Verteilung der Eheschliessungen auf des Lebensalter der Partner analysierend sucht Verfasser einen Zusammenhang zwischen der Familienstruktur der verschiedenen Volksgruppen und dem Lebensalter der Partner. Verfasser vertritt den Standpunkt, dass es bei den Ungarn auch noch im XIX. Jahrhundert eine Grossfamilienstruktur vorherrschte - im Gegensatz zu der deutschen Volksgruppe, wo dies nicht der Fall gewesen war. Gleichzeitig wies aber Verfasser darauf hin, dass im Laufe der Zeit die Eheschliessungen bei den zwei volksgruppen hinsichtlich ihrer Parameters immer ähnlicher geworden sind. Die Unterschiede in den die Eheschliessungen beeinflussenden Gewohnheiten scheinen daher abgenommen zu haben. Trotzdem sind Eheschliessungen zwischen den beiden Volksgruppen weiterhin selten geblieben dies wird vor allem dadurch bewiesen, dass die Eheschliessungen zwischen den Einwohnern einander nahe liegender Dörfe fast völlig ausgeblieben waren, wenn diese zu verschiedenen Nationalitäten gehörten /vor allem Deutsche und Ungarn/. Eheschliessungen zwischen Partnern, die zu verschiedenen Nationalitäten gehörten lassen sich kaum in den Matrikeln finden. Die strenge Isolierung scheint nur am Ende des vorigen Jahrhunderts locker zu werden.

Was nun die jahreszeitlich bedingten Schwankungen betrifft, so lässt es sich kein wesentlicher Unterschied zwischen den Dörfern des Gebietes feststellen. Dies kann damit bedeutet werden, dass religionsgemäss das ganze Gebiet als homogen gilt, und so beeinflussten die von der Kirche verordneten Verbote in gleichem Sinne die Eheschliessungen hinsichtlich ihrer Zahl. Aus der Gestaltung der Zahl der Eheschliessungen und der Geburte zieht Verfasser Rückschlüsse über die durchschnittliche Grösse der Familien.

In der Besprechung sämtlicher Problemkomplexe wird vom Verfasser auf jene tiefgreifenden demographischen Wandel hingewiesen, die auch in der Bevölkerung der Stadt Komó und ihrer Umgebung seit dem Ende des XIX. Jahrhunderts zum Vorschein gekommen sind, und die schon die Eigentümlichkeiten des modernen demographischen Modells aufweisen.

J E G Y Z E T E K

1. Komlói monográfia. Szerk. Babits András. Komló. 1978.
2. Az 1900-as összeírás szerint a 988 lakósból Komlón már 522 fő a bányászatból élt.
3. Jánosi, Budafa és Mánfa volt Komló után a "legiparosodottabb" település a bányászok és az iparúzők számát illetően az 1900-as állami összeírás alapján.
4. Az életkorok bemutatásánál az újraházasultak adatait természetesen nem vettük figyelembe.
5. Magyarország története 1848-1890. Szerk. Katus László. Akadémiai Kiadó. Bp. 1979. 1126 p.
6. Dányi Dezső: Háztartás és család nagysága és struktúrája az iparosodás előtti Magyarországon. Történeti Statisztikai Tanulmányok. Bp. 1977.
7. Andrásfalvy Bertalan i.m. Komlói monográfia 467.p.
8. Az 1767-es összeírás és a vonatkozó falvak 1845-ös summariumai alapján /Baranya m. Levéltár./
9. Baranya m. Levéltár /B.m.L./ Jánosi és Széki Egyházi Anya Megye Házasultak Anya Könyve 1897-1906 alapján
10. Id. Hegedüs János: Protestáns egyházi közigazgatási törvénytár 1523-1913. Nagybecskerek 1913.
11. U.o.
12. Bm.L. Jánosi és Széki Egyházi Anya Megye Házasultak Anya Könyve 1827-1836.
13. Komló városi Tanács V.B. Igazgatási Osztály házassági anyakönyvei 1896-1905. /K.v.T.I.O./
14. U.o.
15. A lakosság vallási megoszlása 1910-ben a következő volt:

	Komló	Jánosi	Kisbattyán	Szopok	Budafa	Mánfa
katolikus	1449	546	215	250	405	643
görögkatolikus	6	-	-	-	-	1
református	6	-	-	-	-	2
evangélikus	29	4	3	-	-	1
zsidó	19	-	-	-	-	-
egyéb	3	-	-	-	-	-

16. Kováts Zoltán-Cs.Tóth Péter: Csurgói jobbágycsaládok demográfiai viszonyai 1720-1950. Történeti Statisztikai Évkönyv 1961-62.
17. Kápolnai Iván: Adalékok a 19. század népmozgalmához. Tört. Stat. Évk. 1961-62.
18. U.o.
19. B.m.L. és K.v.T.I.O. születési és házassági anyakönyvei alapján 1828-1894 ill. 1895-1907.

A szerző címe

Anschrift des Verfassers: DR.HOPPA JÓZSEF

Kun Béla Gimnázium

H-7300 KOMLÓ

1. The first thing I noticed when I stepped out of the car was the smell of the sea. It was a salty, fresh scent that I had never experienced before. The air was cool and crisp, a stark contrast to the hot, humid air of the city I had just left.

2. I walked along the beach, my feet sinking into the soft, golden sand. The waves were gentle and rhythmic, lapping at the shore. I could hear the seagulls calling out to each other, their voices echoing across the vast expanse of the ocean.

3. The sun was low in the sky, casting a warm, golden glow over everything. The clouds were scattered and wispy, adding to the serene atmosphere. I felt a sense of peace and tranquility that I had never felt before.

4. I sat down on the sand, my back to the ocean. I closed my eyes and let the waves wash over me. I felt a sense of freedom and release, as if all my worries and problems were being washed away.

5. The beach was empty, except for a few seagulls and a small boat in the distance. I felt like I was the only person in the world. It was a perfect moment, a moment of pure bliss.

6. I stayed there for hours, watching the sun set and the stars come out. The night was beautiful, with the moon shining brightly in the dark sky. I felt a sense of wonder and awe at the beauty of the natural world.

7. When I finally got up to leave, I felt a sense of longing. I wanted to stay there forever, to live in that peaceful place. But I knew I had to go, so I walked back to the car, my heart heavy with the memory of that perfect day.

8. I drove home, thinking about the beach and the feeling of peace. I knew that I would never forget that day, and I would always cherish the memory of that perfect moment.

A VÁROSKÉP ÉS A VÁROSI ÉLET ALAKULÁSA KOMLÓN /1945-1975/*

RÁCZ SÁNDOR

Abstract: RÁCZ, S. - On the changing town-scape and urban-life in Komló /South-Hungary/ - Described are by author the changes connected with the development of a typical Hungarian settlement inhabited by coal-miners into a modern town in the time-interval from 1945 till 1975. Analysed were the changes of the housing, cultural and hygienic as well as sporting conditions under the circumstances of socialism.

1. Építkezések - lakások - lakók - urbanizáció

A Komlón dolgozók közül, mintegy 6000 a város üzemébe bejárók száma. Ezek az ún. ingázók közé tartoznak. Ezeket a munkásokat egyelőre nem tekinthetjük olyanoknak, akik gyarapítják a komlói üzemek törzsmunkás-állományát. Természetesen az a cél, hogy fokozatosan eltűnjenek az ingázók, és lassanként megtelepedjenek üzemük közelében. Ez annyit jelent, hogy a Komlóhoz kötődés biztonságos jövőt adjon, a betelepülő lakást kapjon, s az ingázó felhagyjon a kétlaki életmódjával. A családtagok pedig, ha ők állnak a mezőgazdaság szolgálatában, melyből a család számára többletjövedelem származik, Komlón is megtalálják ebbéli számításukat. Valójában ez a folyamat több-kevesebb zökkenővel tart, és remélhető, hogy a város üzei, nem utolsósorban bányái előbb-utóbb kialakíthatják törzsmunkás-állományukat.

A törzsmunkás-állomány kialakításának az a módja, hogy a munkást az üzemek közelében telepítsék meg lakás biztosításával - a tőkés termelés során nem volt ismeretlen, sőt előszeretettel gyakorolták /1/. A mecseki szénmedencében is számos munkáskolónia keletkezett - de hogy egy-egy iparvidéken ennyire koncentrált, városszerű /sőt városi/ munkástelepülést hozzanak létre, az csak 1945 után fordult elő Magyarországon. Az is igen ritka eset volt /talán csak a tatabányai MÁK-kolóniában/, hogy a telepítés hiánytalan komplexitásban magával hozza azokat a létesítményeket, amelyek korszerű életkörülményeket biztosíthattak volna a munkásoknak. Vagyis Komlón a kommunális létesítmények egész sora születik meg a városépítéssel párhuzamosan, többé-kevésbé megkésve, mely körülmény a szemünk előtt zajló grandiózus folyamatban szinte meg-

okoltak vehető. Nem feledkezhettünk meg arról, hogy Magyarország a második világháborúban a vesztes tömb egyik szereplője volt, s az ország elszegényedése eddig a világtörténelemben soha nem látott méretű infláció folytán elkerülhetetlen volt. Komló tehát nem volt egyetlen a regenerálandó, a fejlesztendő hazai településeink között.

1947-ben a komlói bányauzem tulajdonában 545 lakás volt összesen 2105 lakóval. Ebből a lakásmennyiségből 520 volt az egyszoba-konyhás, 9 a kétszoba-konyhás, 12 a háromszoba-konyhás és 4 a négyszoba-konyhás. Látható, hogy a bányászok igen primitív lakáskörülmények között éltek, persze akkor még az ország minden bányavidékén hasonló volt a helyzet. Az egyszoba-konyhás lakásra mintegy 4 /1983: 520/, és valamennyi lakásra átlagosan ugyancsak 4 fő esett. A négyszobás és háromszobás lakások lakószáma is átlag 4 volt. Ezekben a műszaki vezető emberek és a magasabb rangú hivatalnokok laktak. Volt még egy munkásszálló összesen 123 fekvőhellyel.

1948-ban még gyorsan megépítettek egy 150 személyes legényotthont, továbbá 3 db iker-munkáslakást. Az Anna-aknai munkástelepen voltak a legmostohábbak a körülmények, itt konyhákat és mellékhelyiségeket sem építettek 11 munkáslakáshoz. A hároméves terv utolsó esztendejében /1949/ még 7 db egyemeletes lakóház épült Kökönyösön, és két 50-50 személyes legényotthon, továbbá 4 földszintes lakóház. Az említett 7 db kétszintes épület már az új idők "hírnöke" mind külső, mind belső kiképzését illetően, két-, háromszoba-konyhások és fürdőszobások. A terület, ahol megépültek, jó levegőjű, a régi falu fölé emelkedő, s minden tekintetben kifogástalan. Ezen a területen a későbbi időben is folytatódtak az építkezések. Minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Kökönyös ma a város legszebb része /1960/.

Még 1949-ben további 70 lakás építéséhez fogtak, s ezeket már 1950 nyarán befejezték. Az utóbbiak már más jelleggel születtek, és hasonlítanak a mai, előregyártott panell-építkezésekhez. Még negyedszázad utolsó évei sem törölték le róluk a korszerűség bélyegét. 1950. november 1-jén már 706 vállalati lakás volt a komlói területen, de ide számíthatjuk a volksbundistáktól elvett 51 lakást, majd az év végéig átadott 154 bányászlakást is. Együttvéve tehát 911 bányászlakásról beszélhetünk.

Az első ötéves terv végén csúcspontra jutott a lakásépítési program: 47 épületben 939 lakást kaptak Komló régi és új dolgozói. Összesít-

ve 329 új városias, többemeletes épületével /néhány híján/ 2400 lakással gazdagodott az új város. Ebben az 1954-es évben Komló lakossága 18 200 főt tett ki. Az új épületekkel a korszerű lakáskultúra is megoldhatóvá lett, mert a lakások zöme kétszoba-konyhás-fürdőszobás volt /76 %/, a hámszobás lakások százalékos aránya 8,2, az egyszobásé 13,8 %. Az arányok önmagukban is sokat mondanak, pl. ahhoz képest, hogy a felszabadulás előtt a lakások 96 %-a szoba-konyhás volt.

A városépítésnek ez a hazai viszonylatban a korábbi időkben meg nem szokott tempója tette lehetővé, hogy a bejáró munkások tekintélyes részét megtelepítették Komlón. A bányászokon kívül ugyanis nagy számban találtak itt munkát különböző iparosok, földmunkások /kubikusok/, kőművesek, ácsok, lakatosok stb. Az előzőekben már érintett 1954. évi lakosságszám hirtelen megnövekedése az 1953. évi 7000-ről az 1954-ben megállapítható 18 200-ra, akkor ezt úgy kell értelmeznünk, hogy előzőekben zömében bejáró munkásokról beszélhetünk. A lakások számának növekedésével jöttek a "telepések".

Az építkezések méreteire fényt vet az a tény, hogy pl. 1953-ban az építkezés fokozódásával 2000 férőhelyes felvonulási falut létesítettek 17 millió forintos költséggel. Ugyan ebben az évben a kökönyösi építők számára Kökönyösön 1068 férőhelyes munkásszállást rendeztek be 12 millió forintos költséggel. Ilyen irányú előkészület természetesen Komló más határrészében folyamatos építkezésnél is szükséges volt, mint pl. Kenderföldön, ahol 1955-ben vonultak be a munkások egy 600 férőhelyes /3,5 millió forinttal megépített/ munkásszállásba.

A kommunális jellegű építkezés - amint láttuk - olyan intenzívvé vált az első ötéves terv idején, hogy a különben nagy ütemben fejlesztett Komló-i Építőipari Vállalat gyengének bizonyult a középítkezések végrehajtásához. Erősítést kaptak a budapesti, a pécsi és a bajai építőipari vállalatoktól. Ez az iram még az ellenforradalom után is tartott, abban a katasztrófálisnak mondható gazdasági helyzetben, amikor az 1956. évi események kb. 23 milliárd forint értéket kitevő károsodást okoztak a népgazdaságnak. Komló fejlesztésének ebben a szakaszában a Bács-Kiskun Megyei és a Baranya Megyei Mélyépítő Vállalat munkásai hoztak támogatást a város számára. Ekkor már kirajzolódik a városfejlődés színtere: a Koszonya /vagy Kaszárna, Kaszárnya/ patak /2/ völgyébe tele-

pülő "ősközösség" körül emelkedő dombok, halmok már nagyrészen beépítettek voltak, illetve beépítés alatt álltak /Kökönyös, Kenderföld, Gesztenyés, Somágtető, Dávidföld, Palántág, Szilvás/.

A második hároméves terv /1958-1960/ végén az említett események ellenére Komló lakossága 24 820 főre emelkedett, és így a következő tervciklusra, a második öt éves tervidőszakra /1961-1965/ ismét nagyarányú lakásépítést kellett létrehozni. Közben a lakosság száma is növekedett, 1963-ra 26 000 főre. A második öt éves terv idején 1334 lakás épült a városban, túlnyomóan állami költséggel, de magánérőből is. 1965 végén Komlón 7217 lakás volt. Megépült /1963-ban/ kifogástalan korszerűséggel az 1200 személyes bányászotthon, mely szinte szállodarendszerrel adott ideiglenes otthont a bejáró, családjuktól távolélő dolgozóknak /3/. A harmadik öt éves tervben /1966-1970/ csillapodott a lakásépítés üteme, hiszen az 1960-as évek utolsó éveiben már a szénbányászat vonatkozásában negatív irányzat kezdett lábrakapni, tekintettel az energiahordozók szerkezetének világszerte mutatkozó átváltására. Szerencsére ma már /1970/ ez a tendencia erejét veszítette, de a hároméves tervidőszakban főképpen annak befolyására mindössze 572 lakással gazdagodott a város, vagyis 1970-ben Komló lakásállománya 7789 volt. Ebből állami lakás 5693, szövetkezeti 413, magánérőből jött létre 1683 lakás. Az utóbbiak zöme kertés, villaszerű családi ház. Érdemes összehasonlítani az 1970. évi lakáshelyzetet az 1945. évivel, és akkor kitűnik, hogy a város lakásállományából több, mint hétezer a felszabadulás után jött létre. /A lakások színvonaláról nem is beszélve./

Mindezek ellenére Komlón ugyancsak nem dűlkölhettek a lakásban. Komló lakossága 1970-ben megközelítette a 30 000 főt. A városban 600 albérleti szobát béreltek, s a lakásigénylők száma 1971. első felélének végén meghaladta a hétszázat. Komlón jelenleg is /1974 őszén/ sok a lakásigénylők száma /1200/, és az albérletek száma is tekintélyes. A lakásépítés tehát a negyedik öt éves tervidőszakra /1971-1975/ készített programnak is egy jelentős gondja lett. Az öt év alatt 1194 lakás megépítését tűzték ki célul. Az állami lakások mellett több OTP és öröklakásra, vállalati segítséggel való magánépítkezésre, vállalatok és intézmények részéről történő építkezésekre gondoltak.

Ez a terv így realizálódott:

Célcsoportos lakás:	<u>406</u>	
ebből: tanácsi bérlakás	146	
" értékesítésű lakás	260	
OTP társasházi öröklakás	<u>175</u>	
Ebből: munkáslakás	49	
Lakásép.szövetkezeti lakás	<u>21</u>	
Vállalati szervezésű lakás	-	
Magánereből épült lakás	<u>211</u>	
átadott lakás összesen	813	
Megszűnt	<u>28</u>	
Lakásállomány az év végén	8256	/4/

A városépítés nagy lendülete az idők folyamán számos hiányosságot is felvetett. Ennek fő oka az volt, hogy Komló kommunális jellegű kiépítése távlati terv nélkül kezdődött, sőt évekig megfelelő, illetve elfogadott városrendezési terv sem volt. Láttuk, a fejlődést lényegében a szénbányászat, illetve /a Dunai Vasműt is beleértve/ a nehézipari szempontok indították el, így az érdekelt felek mindenekelőtt ezen a sikon látták Komló életét. Mennél több munkaerőt letelepíteni, hogy kialakuljon az a munkásgárda, amelyre a nehézipari feladatok megoldásánál szükség van; ez volt a legfőbb irányelv. Mellékes kérdéssé vált kezdetben a nagyobb települések és a városi jelleg által megkívánt létesítmények ügye, így a helyi ipar, a könnyűipar, a kereskedelmi és egészségügyi hálózat kiépítése, a csatornázás, a vízellátás kielégítő megoldása. Természetesen a hiányosságokat elég gyorsan észre lehetett venni, mert jelentkeztek, s ilyenkor a lakás céljára készült helyiségeket próbálták átalakítani a felmerülő igények kielégítésére /bolt, napközi otthon, iskola, óvoda, orvosi rendelő, gyógyszertár, stb./.

Már 1954-ben, látva a viasszás helyzetet, a kommunális építkezés további megtervezését és irányítását az Építésügyi Minisztérium Lakás-építési Igazgatóságára bízták. Az igazgatóság egymagában vállalta az egész komplex feladat megoldását; tervezett, épített és önmagát ellenőrizte. 1957-ben a Komló városi tanács vette át a városépítés gondját, és olyan ütemben igyekezett törődni az elmaradottak problémájával, hogy néhány év alatt mintegy százmillió forintot költött rá. Ez a tevékenység tovább tartott az 1960-as években is, és különösen felerősödött a

harmadik ötéves tervidőszak /1966-1970/ folyamán. A hiányok felszámolásában a tanács jó segítséget kapott a komlói városi pártbizottságtól, sőt a Baranya megyei pártbizottságtól is. E szervek erkölcsi és politikai súlya nem kis támaszt jelentett.

2. Iskola és oktatásügy

A gyors ütemű városépítéssel párhuzamosan fejleszteni kellett a város pillanatnyi kulturális életét biztosító és ennek fejlesztését szolgáló intézményeket is. A fejlődés jobb érzékelhetősége céljából röviden áttekintjük az 1945 előtti helyzetet, és e vonatkozásban is főként az oktatásügyet.

Iskolaügy terén nem állt olyan jól a település, mint ahogy azt gazdasági helyzetére való tekintettel megérdemelte volna. Természetesen a helyzet itt sem volt rosszabb, mint a hozzá hasonló településeken. Olyan helyzeti és környezeti energiával rendelkező falvak, mint amilyenek a Komló-bakócai völgynek ebben a felső szakaszában elhelyezkedtek, nem számíthattak a kapitalizmus korában semmiféle urbanisztikus jellegű szerep betöltésére. Komló lakossága 1900-ban mindössze 988 főt tett ki, és csak 1930-ban emelkedett föl a szám 2200 körülire, és amint láttuk ez is a bányászattal függött össze.

Komló parasztlakossága zömében katolikus vallású volt, és így az oktatást az egyház kezdeményezte már a XVIII. század utolsó negyedében. Idők folyamán egyre képzettebb tanítók tanítottak. A felekezeti jellegű oktatás Komlón 1948 júniusában fejeződött be, amikor a felekezeti iskolákat államosították. A volt felekezeti iskolásokat átvette a komlói állami elemi iskola. Számuk akkor már különben is jelentéktelen volt, mivel fokozatosan elhalt a katolikus iskola látogatottsága. Az állami iskolai oktatást csak 1900-ban kezdték, ugyancsak nem kielégítő elhelyezéssel és egy tanerővel. Az iskolaügy ekkor még másodrendű kérdés volt, mind a paraszti, mind az ipari jellegű kisebb településeknél. Az iskolát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1904-ben még egy tanerővel látta el. Az iskola patronálója a bányavállalat lett, illetve 1909 óta, ahogy a bánya a kincstár tulajdonába jutott, maga az államkincstár. Megfelelő és korszerű elhelyezéséhez ez az iskola 1937-ben jutott. Az épület - felújítva, korszerűsítve - még ma is funkcionál. Építése idején Baranya megye legjobban felszerelt és legszebb iskolái közé tartozott.

Az iskola az 1939/40-es tanévben 8 osztályossá alakult, az 1944/45-ös tanévben 527 tanulója és 11 tanítója volt. Komló oktatási intézményeit a felszabadulás idején a fent jellemzett iskola, 2 kis óvoda és még egy ún. kisegítő elemi iskola alkották. Az elemi iskolák 1946-tól kezdve "általános" iskolaként szerepelnek és nyolcosztályosak. Az 1946/47-es tanévben Gesztenyésben egy külterületi tagozatot szerveztek 4 osztállyal. Az 1947/48-as tanévben a belterületi iskolában 2 gyógypedagógiai osztályt létesítettek.

A gazdasági fejlődéssel párhuzamosan növekvő lakossági létszám arányában nőtt az iskolakötelesek száma is. Az iskola túl volt terhelve. A belterületi általános iskolát 1949-ben /a hároméves terv utolsó esztendejében/ 6 tanteremmel bővítették. Minden osztály párhuzamos volt, kivéve a III. osztályt. Ebbe a 15 csoportba járt az akkori 567 tanuló, ami nagyon magas osztálylétszámokat idézett elő. Még két osztállyal /III-IV./ egészítették ki, bővítették a meglévő /1-1/ gyógypedagógiai osztályokat. Mindehhez hozzávéve a gesztenyési iskola 4 osztályának tanulóit, Komlón 1949-ben összesen 654 általános iskolás volt. Az oktató-nevelő munkát 21 pedagógus végezte. 1951-ben az általános iskolások száma 835-re, a pedagógusok száma 34-re emelkedett /5/.

Az 1940-es évek végén Komlónak két óvodája volt. Az egyiket még 1927-ben létesítették egy átalakított bányászházban - az állami, a kincstári kőszénbánya költségével. A 60-80 óvodást egyetlen óvónőre bízta. Minthogy a kisgyerekek fele nem jutott be az óvodába - 1937-ben még egy óvodát létesítettek, két csoporttal, két óvónővel. A felvett kisgyerekek száma általában 100 körül mozgott. Ezt az utóbbi óvodát 1946-ban felújították, és mellette napközit is szerveztek. Minden óvodás korú /3-6 éves/ gyereket felvettek, tekintet nélkül arra, hogy mindkét szülő dolgozott-e vagy sem. A belterületi iskola épületében megszerveztek egy polgári iskolát is, de a fejlődés ezt hamar korszerűtlenné tette. A komlói kisdudóvás és az általános iskolázás ügye ilyen állapotban ment át a városi szerkezetbe.

A munkások számának növekedési függvényében emelkedett a tanulói létszám. Az 1952/53-as tanév elején 1041 tanuló és 41 nevelő volt. Az 1953/54-es tanévben a tanulók létszáma már 1510-re és a pedagógusoké 65-re emelkedett. Nemcsak a tantermek száma volt kevés, hanem az iskolák térbeli elosztása sem volt megfelelő. A kialakuló városrészek tanuló-

létszáma iskolát követelt. Így jött létre a Kökönyös-keleti városrészben az iskola az 1953/54-es tanévben, amelynek épületét 1954-ben adták át. Az 1954/55-ös tanévben megalakult a Kökönyös-nyugati iskola, de épülete csak a tanév során került átadásra. Az előbbi 12 tantermes, kétszintes, az utóbbi 8 tantermes, ugyancsak kétszintes épület. A kenderföldi városrész is eljutott már abba az állapotba, hogy gyerekei az 1954/55-ös tanév egy részét saját területükön, egy lakóházból átalakított 7 "szobából" álló iskolában kezdhessék meg. Kenderföld a 12 tantermes iskolaépületét csak az 1957/58-as tanévben vehette át, ugyanis akkorra épült meg.

Látható, hogy Komló városi fejlődését az alsófokú oktatás kifogástalanul nyomon követte. Ez a folyamat természetesen kötelességszerűen ment végbe, mert hiszen a kötelező oktatási feladatot a megfelelő körülmények biztosítása nélkül megoldani nem lehetett. Nem volt ilyen egyértelmű feladat a középfokú iskolázás biztosítása, de hozzátartozott egy szocialista város életrendjéhez. Még a kapitalisztikus társadalmi viszonyok között is célja volt minden "magára adó" kisvárosnak, hogy nívóját középiskola /gimnázium, reálgimnázium, reáliskola, legrosszabb esetben polgári iskola/ létesítésével emelje. Ez megfelelt a kispolgárság jól felfogott érdekeinek. Egy szocialista kisváros számára ugyancsak nélkülözhetetlenné vált a középszintű oktatás szorgalmazása, már az új Magyarország szociál- és tudománypolitikája szempontjából is, hiszen a munkásgyerekek magasabb műveltségiszigntre juttatása ilyen módon könnyebbé vált. A komlói bányászgyerekek csak Pécssett, Dombóváron, Szekszárdon és Mohácson találhattak maguknak térbelileg legközelebb középiskolát, s ez a megoldás mind a szülőknek, mind a diákoknak terhes és költséges is volt. Figyelembe véve, hogy Komlón már 1951-ben több mint 800, 1952-ben ezren felül, 1953-ban másfélezer általános iskolás volt, egy középiskola benépesítése nem volt probléma.

Az 1953/54-es tanév kezdetén egy reáltagozatú általános gimnáziumnak vetették meg az alapját, 100 tanulóval, két főhivatású gimnáziumi tanárral. A kezdet a belterületi általános iskolában volt, de 1954-ben átmentek a kökönyösi városrészbe, és ott helyezték el - szintén csak ideiglenes jelleggel - kezdetben barakkban, majd az általános iskola épületében.

A gimnázium első esztendejében a tanulóknak kb. csak 1/3-a volt

komlói, túlnyomóan bányászok gyermekei, 2/3-a vidéki parasztyerek. A paraszt- és bányászgyerekek számához viszonyítva csekély számban akadtak értelmiségi dolgozók gyerekei is. A gimnázium csak az 1959/60-as tanévtől kapta meg a Kökönyös-nyugati városrészben lévő általános iskolát, mivel az Dávidföldre, egy ugyancsak új épületbe költözött. A tanulók létszáma ekkor már ötszáz felé járt. Az iskola 1959. március 21-én Kun Béla nevét vette fel, a Tanácsköztársaság 40. évfordulója emlékére. A gimnáziumhoz diáktothont is létesítettek, amelyet 1963-ban kollégiumi szintre emeltek. 1975. január 1-ig 1205 tanuló tett érettségi vizsgát. 1953-tól megszakítás nélkül működik a dolgozók gimnáziuma levelező tagozata. Ezen 325 fő szerzett érettségi oklevelet.

Részen helyi, de főként megyei érdekek hozták létre a gimnázium és szakközépiskolát, a későbbi Steinmetz Miklós szakközépiskolát. Komló második középiskolája 1965 őszén a dávidföldi általános iskolában kezdte meg működését. Az iskola és kollégiumának impozáns épülete 1966-ban készült el a szilvási városrészben. 1967. szeptember 30-án vette fel az iskola Steinmetz Miklós parlamentert nevét. A gimnáziumi beiskolázás az iskolában megszűnt. Az iskola nemcsak Komló város, hanem egész Baranya megye számára képez egészségügyi és közgazdasági középkadereket. Az óvodai hálózat fejlesztését két alapvető szempont indokolta:

- érje szakszerű és tervszerű nevelő hatás a 3-6 éves korú gyerekeket;
- a nők egyre fokozódó munkába állásával meg kell oldani a gyermekek elhelyezését.

Az óvodai fejlesztés főként az utóbbi években vált égetően sürgős feladattá, mivel a könnyűipari üzemek állandó munkaerő-gondokkal küszködnek. 1951-től 1974-ig Komlón 9 óvoda létesült.

Általános iskolai területen a Kökönyös-nyugati iskola megépülése után a sor még nem fejeződött be. 1959-ben megépült Dávidföldön egy szép 16 tantermes, Szilvásban 1966-ban egy 8 tantermes és a Gagarin utcában 1967-ben egy ugyancsak 8 tantermes iskola. Az egyes peremterületek tanulólétszámának csökkenése és a szakrendszerű oktatás megerősödése miatt néhány iskola megszűnt /Kisbattyánban, Mecsekfalun/.

Régi gondja volt a városnak a jelentős számú /kb. 900/ cigánylakosság alapműveltségének fejlesztése, majd munkába állítása, aztán normálisabb életmódhoz való szoktatása. A programban szerepelt a kötelező iskolába járatás, de a végrehajtás során nagyon kevés eredmény

született. Alapos és kemény vita után a legnagyobb telepen, Kossuth-ak-nán felépült egy 2 tantermes iskola. Az iskola 1963 óta nagy missziót végzett a tanköteleskorúak és a felnőtt lakosság körében is. Itt 1968-ban óvoda is létesült.

A gyógypedagógiai, ma kisegítő iskola önállóvá 1956 szeptemberében vált. A volt falusi kéttantermes iskolát kapta meg. Az évek során próbálták a feltételeket javítani /közművesítés/, de a mai napig ez az oktatási intézmény működik a legmostohább körülmények között. 1958-ban a tanulók száma 75, a tanerőállomány 6 volt, 1972-ben 120 tanulóval 12 pedagógus foglalkozott. /A probléma 1980-ban megoldódott!/

Az ipari szakmunkásképző intézet 1949 óta működik. Jelenlegi épü-
 letébe 1950-ben költözött be. Éveken át fő profilja a vágárképzés volt,
 de 1957 után több szakmában képeztek szakmunkásokat. Az 1960-as évek-
 ben mintegy 30 szakmában történt képzés, jelenleg /1975/ vágár, gépla-
 katos, villanyszerelő, cipőfelsőrész-készítő, cipőgyártó, autószerelő,
 esztergályos, kőműves, épületasztalos, angol női szabó, francia női sza-
 bó és mechanikai műszerész szakmákban. A tanulók beiskolázása Komlórról
 és vidékről történik. A vállalatok igénye jóval magasabb az intézmény
 adta utánpótlásnál. Az iskolában általában évente 1000 tanuló tanul.

Az általános iskolát nem végzett felnőttek számára 1971-ben isko-
 lák szerveztek esti- és levelező tanfolyamokat /esti iskolát/, és az
 iskola vizsgáztatta is őket. 1971 óta önállóan működik a dolgozók álta-
 lános iskolája függetlenített vezetővel, óraadó tanárokkal. Évente mint-
 egy 200 felnőtt oktatása történik - főként az üzemekben, az általuk ren-
 delkezésre bocsátott helyiségekben.

A város műszaki közép-káder igényét nagyban segítette kielégíteni
 az esti ipari technikum 19 éves fennállása alatt. A hallgatók a külön-
 böző üzemekből toborzódtak és a következő szakokon szerezhettek techni-
 kusi oklevelet: bányaiipar, bányagépészet, villamosság.

Technikusi oklevelet szerzett:

bányaiipari tagozaton	328 fő
bányagépészeti tagozaton	132 "
<u>villamosenergia-ipari tagozaton</u>	<u>54 "</u>
összesen:	514 fő

Baranya megyében - Pécs kivételével - Komlón létesült először állami
 zeneiskola 1955-ben. Fennállásának 20. évében, 1975. szeptember elején

kapott az iskola végre egy korszerű új épületet. Növendékeinek száma meghaladja tanévenként a 300-at. Általában 9-11 tanszakon /hangszer/ szerezhethetnek a tanulók zenei ismereteket, és juthatnak el a középfokozat megszerzéséig.

3. A közművelődés

Nehezebb egy település közművelődése terén eredményeket elérni, olyan értelemben különösen, hogy kiváltsa a spontán érdeklődést, egyre magasabb szinten jelentkezzen és egyre nagyobb tömegeket kössön le. Egy olyan város lakossága, mely még bizonyos vonatkozásokban falusi szinten mozog, és korszerű iskoláit most kapta, illetve kapja meg, igen körültekintő és kellő pszichológiával összeállított közművelődési programot és létesítményeket igényel. 1945 előtt lehetett másodrangú kérdésként tekinteni a közművelődés ügyét, de 1945 után, főként amikor a gazdasági és politikai konszolidáció lassanként beállt, éppen úgy jelentkezett a város életében, mint a gazdasági. Az 1960-as évek végén el is terjedt egy ilyen mondás: "Van húsboltunk és zöldségboltunk, már régen levetettük a gumicsizmát, meg kell teremtenünk Komlón a színvonalas kulturális élet feltételeit!"

A gazdaság és kultúra egyébként többszörös hatással és kölcsönös visz-szahatással van egymásra. Mindebből következik, hogy közművelődés tekintetében a városnak érdemleges és jelentős előélete nincs - így a felszabadulás utáni félévtized művelődési akcióinak sincs, még kevésbé az 1951 utáni eredményeknek. Ami kevés mégis volt, az ugyancsak a kincstári szénbányák tevékenységével függ össze /zenekar, színjátszás, dalárda/. A komlói bányászzenekar viszonylag elismert volt, és sokat jelentett a falu számára a belterületi általános iskolában kialakuló és szorgalmazott zenei élet, énekkar. Tartottak a faluban mozi- és ismeretterjesztő előadásokat /néhány műszaki a bányától, és pedagógusok a belterületi általános iskolából/. Volt könyvtár is /főképpen műszaki vonatkozású szakirodalommal/ a bányász kultúrotthonban. A kulturális élet centruma éppen ez a bányászotthon volt, a templom és a plébánia mellett, a belterületi általános iskolával szemben, a közelében működött a társasjátékos rendelő is. Egyszerűen itt a templomtéren alakították ki a régi Komló kulturális góciát. Egyébként az iskolaépület és a bányászotthon /a művelődési ház/ is a maga idejében /bányász kaszinó/ reprezentatív módon emelkedett Komló parasztházai fölé, és még ma is funkcionál a közművelődés terén. A bányászotthont a felszabadulás után Május 1. Művelődési Háznak nevezték el.

A lakosság számának növekedtével, a társadalmi igények fejlődésével, és természetesen az állami struktúra irányelveihez igazodva, a felszabadulás utáni Komló viszonylag gyors átváltást kívánt. Erre annál inkább gondot kellett fordítani, mert a materiálisan produktív szükségletek magát a kultúrotthont is beszűkítették. Különböző szervezetek irodáit rakták ide. Ítt volt a mozi, a vendéglátó vállalat központja, stb. A legényotthon kultúrtermét is lefoglalta a bányagazgatóság és itt rendezgette meg a segédaknász-tanfolyamokat. Ez ugyan még hasonló ténykedésnek fogható fel, de a legényotthon lakói kulturális apparátusukat /könyvtár, keskenyfilm-vetítő, lemezjátszó, rádió, stb./ nem tudták rendeltetésüknek megfelelően használni.

Esetről esetre rendezett kulturális és ismeretterjesztő tevékenységben ugyan nem volt hiány, sőt úgy látszott, hogy ezek a kifejezett igényeken túl is léptek, de éppen a mutatkozó rendszertelenség és szervezetlenség következtében nem voltak hatásosak. Általában kedvetlenül fogadták a dolgozók, és gyakran toborzó tevékenységgel kellett biztosítani látogatottságukat. A rendezvények mozgatói között ott találjuk a kultúrotthon vezetését, a városi tanács népművelési csoportját, a szakszervezetek kulturális bizottságát, az üzemek kultúrfelelőseit. A nagy országos társulatok; Irodalomtörténeti Társaság, a Magyar Történelmi Társulat, a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat /ma TIT/ ugyancsak értékesen tevékenykedtek Komlón.

A törekvés mindenekelőtt az volt, hogy a városépítésnek ebben a döntő szakaszában a Komlón összeverődött igen különböző morális és műveltségi szinten álló dolgozókat pihenő idejükben foglalkoztassák, mert - különösen a fiatalság - általában káros befolyásoknak voltak kitéve. Ezt ennek az időszaknak közbiztonságáról készült jelentések is dokumentálják. 1953-ban hozták létre az ún. szórakoztató vállalatot, amely kezébe vette a kulturális rendezvények ügyét /hangversenyrendezés, helyi és vidéki kultúr csoportok szerepeltetése, vidámpark, kultúrpark kezelése, kirándulások szervezése stb./. A kezdeti években jó szolgálatot tett a komlói vezetékes rádió-szolgálat /bányász-rádió/, amely igen olcsón /havi 6 Ft/ szállította a magasabb szinten exponált tudás- és kultúrelemeket a munkások lakásába, és emellett a város sajátos szempontu kultúréletének adott nyilvánosságot, s egyben

nevelő és világnézeti jellegű oktató munkát vállalat. Itt kaptak gyakoribb nyilvánosságot a komlói "Gorkij" irodalmi kör és a komlói üzemek kultúr csoportjai is.

A fiatalság nemes szellemi leköötöttségét kívánta szolgálni a népitánc-mozgalom. Ebben az időben a Komlói Építőipari Vállalat munkásai voltak azok, akiknek állandóbb jellegű tánc csoportjuk volt, és viszonylagosan szép sikereket értek el mind Komlón, mind a környező településeken.

A "Május 1. Művelődési Ház" a fejlődés menetébe most már szegényesen és szűkös területtel illeszkedett bele, jóllehet 1954-ben elkészítették a kenderföldi városrészben a "Zrinyi Művelődési Házat", számos szakköri tevékenységet szolgáló helyiséggel. Egy négyszáz személyes mozi is helyet kapott ebben az épületben, továbbá a központi könyvtár és a kicsiny, de értékes múzeum, amelyet 1955-ben alapítottak ásvány- és kőzetgyűjteménnyel, valamint helytörténeti anyaggal. A közművelődési feladatok szaporodtával; következőképpen az intézkedő és munkálkodó apparátus bővültével már több művelődésiügyi dolgozóra volt szükség. A "Május 1. Művelődési Ház" elnevezése sem felelt meg a tényleges helyzetnek, mert hiszen Komlón volt már a "Zrinyi Művelődési Ház", a Kossuth-bányai Klub, a Közzeti Könyvtári Központ, a fiókkönyvtárak, stb. A "Május 1. Művelődési Ház" helyett a centrumként a "Május 1. Művelődési Házak Igazgatósága" néven kezdték ismerni.

A két tröszt egyesítése /1963/ különösen pozitíven hatott a művelődési házak életére. A most már vállalati szempontból egynek tekinthető Mecseki Szénbányászati Tröszt és Szakszervezeti Bizottsága igyekezett egyre szívósabban szorgalmazni a bányászok művelődési viszonyait. Az egyesülés után átszervezték és operatívabbá tették a kultúr-bizottságot is. Húsz tagból álló társadalmi vezetőség és számvizsgáló bizottság vett részt a munkálatokban. Ugyanilyen hangsúllyal fejlődött a kulturális élet, a tröszt szervezete ismételt átalakítása után, a Mecseki Szénbányák /Vállalat/ égisze alatt. Pl. 1967-ben és 1969-ben 3,4 millió forintot kaptak a bányász művelődési létesítmények vállalati, állami és szakszervezeti támogatásként.

A közművelődés többszektorságának vannak előnyei - főként az anyagi források szempontjából - viszont nagyon nehéz a városi elképzeléseket, feladatokat összehangolni. Ezért született meg az az elhatá-

rozás, hogy a kisebb üzemi klubok vállalati kezelésben való meghagyása mellett a jelentősebb létesítményeket közös fenntartásúvá kell tenni és a városi tanács irányítása alá kell helyezni. Ennek végrehajtására 1976. december végéig kerül sor. Elkészült egy nagyobb beruházást igénylő művelődési központ terve. Ennek első lépcsőjeként a zeneiskola 1975 szeptemberében átadásra került. Jelenleg épül az úttörőház, a sor folytatása a színház- és koncertteremmel történik, persze a befejezésig sorra kerülne; könyvtár, mozi, klubok, stb.

A művelődés ügyét szolgálják a különböző rendezvények, fesztiválok, előadások, tárlatok, elhelyezett képzőművészeti alkotások. A művelődés eszközei még: napilapok, folyóiratok /1960-ban 14 000 előfizető, 1970-ben 20 000, 1974-ben 24 215/, rádió /1945-ben 18 előfizető, 1960-ban 3000, 1970-ben 6500, 1974-ben 6710/, televízió /1958-ban 8 előfizető, 1960-ban 3000, 1970-ben 5600, 1974-ben 7330/.

Két szélesvásznú normálfilmes mozi működik a városban.

A komlói könyvtárban levő könyvállomány és az olvasók számának alakulása a következő képet mutatja:

év	kötet szám	ebből %		olvasók száma	látogatók száma	kölcsonzótt kötetek száma	egy főre eső kölcsön köt.
		szak- irod.	szép- irod.				
1967	55,977	28,9	71,1	5711	48.845	162.169	28,3
1968	58,967	30,3	69,7	5928	49.884	153.902	25,9
1969	76.366	30,2	69,8	6077	53.655	157.137	25,7
1970	76.492	30,3	69,8	5484	60.024	155.598	28,4
1971	77.730	30,9	69,1	6009	61.733	183.403	30,5
1972	80.089	31,8	68,2	8100	57.752	160.783	19,9
1973	76.586	32,1	69,9	8917	62.486	162.465	18,2

Az egyesített könyvtárak helyzete /Komló-Pécs/

év	kötet szám	ebből %		olvasók száma	látogatók száma	kölcsonzótt kötetek száma	egy főre eső kölcsön köt.
		szak- irod.	szép- irod.				
1969	105.592	29,7	70,3	9.972	93.208	256.087	25,8
1970	111.126	30,1	69,9	10.696	87.357	224.031	20,9
1971	104.301	31,0	69,0	11.991	88.465	249.304	20,8
1972	107.282	31,8	68,2	12.458	84.324	219.606	17,5
1973	111.206	33,4	66,6	12.576	91.686	224.310	17,7

A Május 1. Művelődési Házak Igazgatósága, valamint a Mecseki Szénbányák Szakszervezeti Bizottsága természetesen jól látják, hogy a szépirodalmi művek száma tulsúlyban van a szakmai művekkel szemben, de a selejtezés során és az új beszerzés alkalmával változtatni igyekeznek a helyi elvárások, igények kielégítése érdekében, ami a SZOT általános irányelveivel is megegyezik.

Komló városban működő nevelési, oktatási és
közművelődési intézmények
/1974/

Bölcsődék:

Csecsemőotthon
"Bókay J." bölcsőde
Kökönyös-nyugati bölcsőde
Berek utcai bölcsőde
Szilvási bölcsőde

Klubok:

Juhász Gyula klub
Kossuth-bánya klub
"Carbon" klub
"Vízű" klub

Óvodák:

Arany J.u. óvoda
Belvárosi óvoda
Gesztenyési óvoda
Kossuth-aknai /cigány/ óvoda
Majakovszkij u. óvoda
Mecsekfalui óvoda
Sallai u. óvoda
Szilvási óvoda
Tompá M. u. óvoda
Vörösmarty u. óvoda

Klubkönyvtárak:

Mecsekfalui klubkönyvtár
Mánfai klubkönyvtár
Mecsekjánosi klubkönyvtár
Kökönyösi klubkönyvtár
Gesztenyési klubkönyvtár

Általános iskolák:

Kodály Zoltán Ének-Zenei Általános Iskola
Mánfai tagiskola
Füster S. Utcai Orosz Nyelvi Tagozatos Általános Iskola
Kossuth-aknai /cigány/ tagiskola
Kenderföldi Általános Iskola
Mecsekjánosi tagiskola
Gesztenyési Általános Iskola

Gagarin u. Testnevelési Tagozatos Általános Iskola
Szilvási Matematika Tagozatos Általános Iskola /November 7.u./
Dávidföldi Általános Iskola
Kisegítő /gyógypedagógiai/ Iskola
Zeneiskola.

Középfokú iskola:

501.sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet és Kollégium

Középiskolák:

Kun Béla Gimnázium és Kollégium

Steinmetz Miklós Szakközépiskola és Kollégium

Művelődési házak:

Május 1. Művelődési Ház

Zrinyi I. Művelődési Ház

Könyvtár:

Bányászati Dolgozók Szakszervezetének Körzeti Könyvtára.

4. Egészségügy

Az 1945 előtti évtizedekből az egészségügyi gondoskodásnak kiemelkedő tényezőiről, intézményeiről alig emlékezhetünk meg. Ilyen irányban Komló nem sokban különbözött egyéb hazai, nagyobb községeink életétől. Ha más községekhez viszonyítva rendelkezett is differenciáltabban kiemelkedő szervezettel, intézménnyel, azt ugyancsak - első sorban - a kőszénbányászatának köszönheti.

A falu bányászjellege szükségessé tette, hogy bizonyos kórházféleségről gondoskodjon a kincstári vállalat. Ilyent a komlói vállalat létre is hozott még az első világháború előtt, de az nem állt másból, mint egy hatágyas kórteremből, egy rendelőszobából és egy kis előszobából.

Komló első ismert orvosa Magyar Jenő, aki a körorvosi tisztelet is betöltötte. Az 1920-as években találkozunk a nevével először. Magyar látta el a bányaiüzemi dolgozók egészségügyi szolgálatát is. A harmincas évek elején Somfai Jenő került Komlóra bányorvosként. Alatta mind felszerelésben, mind épületrésszel gazdagodott a rendelő. Bővültek raktárhelyiséggel, s kaptak egy szobát, ahol röntgen- és kvarc-diathor-miás készülékeiket tudták felállítani. Persze a bányászok létszáma is gyarapodott. 1935-ben az állami bánya még egy második üzemorvost is

alkalmazott. 1938-ban egy húszágyas fektetőt létesítettek. A körorvos /Magyar Jenő/ halála után a körorvosi és a bányarvosi tisztség elvált egymástól; a körorvos kerületéhez tartozott Komlón kívül Mánfa és Magyarország is.

Az első ötéves tervidőszak első évében már 4, 1957-ben pedig már 5 körzeti orvos volt Komlón, 1974 végén 9. Az utóbbi létszámot már 30 000 főnyi lakosra számították, tehát több, mint 3000 fő esett egy-egy körzeti orvosra. 1974-ben négy körzeti gyermekgyógyász szakorvos rendelt, illetve látogatta a beteg gyerekeket. Az ötéves terv elején az egészségügy-szerkezet és társadalombiztosítás átalakult. A bányászok nagyon régi társpénztári rendszerét felszámolták, úgyszintén az általánosabb jellegű Országos Társadalombiztosító Intézet /az OTI-t/, továbbá az OTBA-t, a MABI-t.

A Szakszervezetek Országos Tanácsa vette kezébe ezek szerteágazó funkcióját, miután létrehozták a Szakszervezeti Társadalombiztosító Központot /SZTK/, amelyet aztán megyei viszonylatra is lebontottak. Komlón színvonalas SZTK rendelőintézetet építettek, ahol több irányú szakrendelést biztosítottak napi 56 órában. Ez a rendelőintézet még főképpen a bejáró betegek kezelésére szorítkozott, de volt egy 12 ágyas fektetőjük, továbbá egy kórterem a férfi, egy a nőbetegek részére. A szakorvosi rendelés óraszámja egyre növekedett az igénylők számának növekedésével párhuzamosan. 1955-ben 103, 1963-ban 134, 1970-ben 198 óraszámra nőtt. 1974 végén már 201 óra lett. A rendelőintézet összes betegforgalma 1973-ban 353 000 fő volt /naponként 1150 fős átlaggal/ /6/.

1970. január 1-én megkezdte működését a dombóvári kórház is, amely így mentesítette a túlterhelt komlói egészségügyi szolgálatot.

1951-ben Komló város szülőotthont is kapott, amely ugyan nem volt sem méretében, sem színvonalában nagyobb szabású, de nagy szolgálatot tett az érdekelteknek, de a későbbi években fejlesztették is. 1955-ben már 20 volt az ágylétszáma, s ehhez viszonyítva a személyi állomány is növekedett.

A Komlói Városi Kórház 1958. augusztus 20-án kezdte meg működését a volt legényotthonban. A legényotthon másik épületet kapott, és a hátrahagyott épületet kórházzá alakították át. Benne 80 kórházi ágyat tudtak elhelyezni. Ez a régi épület háromszintes. Ehhez később egy négyszintes új épületet emeltek, benne 120 ágygal, nővérszállással, gazda-

sági hivatallal, fürdőekkel, betegfelvételi irodákkal, stb. Az új szárnyat 1963-ban adták át rendeltetésének. A régi épületet pedig 1967-1968-ban felújították. Néhány jellemzőbb adat a kórház életéből:

A szülészeti és nőgyógyászati osztályon jelenleg 50 ágy van. Az évi betegforgalmuk 2300-2400 körül mozog. 1973-ban volt: 628 szülés, 667 abortusz és terhességmegszakítás. A bölcsődei férőhelyek száma 213. A csecsemőotthon férőhelye 170. Ellátó személyzete 3 orvos, 66 gondozónő és 46 egyéb dolgozó.

A véradóállomás 1962-ben kezdte meg működését. 1964-ben 818 l. vért adtak, 1970-ben 982 litert, 1972-ben 1211 litert. 1972-ben készült el a véradóállomás háromezintes épülete, közel 800 m² alapterülettel /az 1962. évinek 16 m² területe volt/. Személyi állománya 1974 végén: 1 főorvos, 1 orvosgyakornok, 1 műtőasszisztens, 5 laborasszisztens, 2 adminisztrátor, 6 kisegítő munkaező /1962-ben volt 1 orvos, 1 műtőasszisztens, 1 laborasszisztens/.

A kórház összlétszáma 1958-ban 69, 1968-ban 174, 1974-ben 208. Az orvosok száma 1958-ban 10, 1968-ban 23, 1974-ben 25. Az ún. közép-káderek száma 1974-ben 87. A véradóállomáson 1972-ben bevezették a 42 órás munkaidőt. 1975 elején pedig az egészségügyi szolgálat minden terén a heti 44 órás munkaidőre tértek rá, a három műszakban dolgozóknál pedig a heti 42 órára.

Láttuk, hogy a bányaeorvosi tevékenység 1931-ig összeolvadt a körorvosi funkcióval, s aztán lett a bányaeüzemnek külön orvosa is /orvosai/. A felszabadulás után minisztertanácsi rendelet intézkedett az üzemek egészségügyi szolgálatáról /1951/, majd az egészségügyi miniszter a bányaeüzemi orvosok számára hozott létre egy működési szabályzatot. Ennek megszervezése már a Komlói Szénbányászati Tröszt feladata lett. A tröszt keretében 3 főfoglalkozású üzemorvost neveztek ki. Rendelőjük is volt, de nem megfelelő, s amikor a 4800 személyes fürdőt megépítették, idehelyezték a rendelőt is. A második hároméves /1958-1960/ és a második ötéves terv /1961-1965/ alatt újabb üzemorvosi rendelőket létesítettek és újabb üzemorvosokat neveztek ki a Komló rész-medence bányaeüzemeinek további kiépítése során: így 1958-ban Béta-aknán, 1960-ban Anna-aknán, 1961-ben III-as aknán, 1962-ben Zobák-bányán. A Zobák-bányai rendelőbe /tekintettel a bányá, illetve a munkásállomány nagyságára/ két üzemorvos is került nyolcórás szolgálattal. Ez az üzem-

orvosi hálózat már megkívánta a szervezett irányítást, ezért /1960-ban/ üzemi főorvos alá rendelték az üzemek minden egyes üzemorvosát. 1962-ben tehát már egy üzemfőorvosa és 6 üzemorvosa volt a Komlói Szénbányászati Trösztnek. Minden üzemorvosi rendelőben szakképzett nővér és adminisztrátor segédkezett.

Az üzemorvosi rendszert bevezették Komló újonnan felcseperedő, nagygyá fejlődő üzemeiben is. Ennek legnagyobb részét részfoglalkozással oldották meg, és napi néhány órás rendelési tartalommal. Csupán a Carbon Vállalatnál szerveztek 8 órás, főfoglalkozású üzemorvosi szolgálatot 1966-tól /1961-1966-ig részfoglalkozású üzemorvos volt/. Részfoglalkozású üzemorvosi szolgálat volt /napi néhány órás tartamban/ az Építőipari Vállalatnál /1954-től/, a Volán Vállalatnál /1961-től/, a Kőbányánál /1966-tól/, a Mélyfúró Vállalatnál /1966-tól/, a Vízmű Vállalatnál /1966-tól/ és a Május 1. Ruhagyárnál /1969-től/. /7/

Itt említjük meg, hogy a mecseki szénmedence valamennyi bányája szilikózis-veszélyes. A szénbe ékelődött, beágyazott kőzetek, valamint a széntelepeket vezető fekvő- fedőkőzetek megbontása /és ez elkerülhetetlen/kovasav-tartalmú kőport juttat a bánya levegőjébe. Ez bizonyos sűrűségben és időtartamban a tüdőbe jutva, ott a tüdőhólyagocskákat megtámadja és nehéz légzést idéz elő. Idővel annyira súlyosbodhat, hogy a bányász csökkentett munkabírású lesz, majd rokkantsági nyugdíjba kényszeríti. Bárhogy is védekezzenek ellene /különböző vízöblítésű fúró- és fejtőkalapácsokkal, porelszívó készülékekkel, intenzív szellőztetéssel, a fejtés alá vett szén- és kőfalak vízzel való permetezésével, sőt vízzel injektálásával stb./, nem sikerül olyan mértékben csökkenteni, hogy ártalmatlan legyen. A védekezés bevált módja, hogy a bányászt, amikor észreveszik rajta a "fertőzést", kivonják a szilícium-dioxidos poros hely hatása alól. Behatóbb és állandó vizsgálatba azonban csak a felszabadulás után, pontosabban 1949 óta vonják be a bányászokat, bár az 1930-as években már a szilikózist ipari megbetegedésnek nyilvánították /8/ és mint ilyen - bizonyos fokon - kártalanítás alá tartozott. /9/

1957-ben végzett szűrővizsgálatok során a szénmedence föld alatti munkahelyen dolgozó bányászai közül minden negyedik szilikotikus volt. A statisztikai vizsgálatból kiderül, hogy a szilikózis fertőzés nyo-

mai általában a földalatti munkaviszony 10. évében jelentkezik. 15 éves munkaviszony után a bányászoknak szinte 50 %-a szilikózisos lesz. A szilikózis elleni védekezés országos, sőt nemzetközi viszonylatban világszerte súlyos probléma. Sok bizottság, szilikózisvizsgáló állomás a különböző veszélyes kőzetösszetételű bányavidékeken foglalkozik vele. A Mecseki Szénbányák külön kutatási osztályt szervezett, számos munkatárssal, akiknek legfőbb kutatási feladatuk a porleküzdés, továbbá harc a bányászok, vagyis a Mecseki Szénbányák föld alatti üzemeinek legnagyobb veszélye ellen /gázkitörés, metán/, és dolgozza ki a szénporrobbanás, a bányatüzek megelőzését szolgáló eljárásokat, valamint a kőzetmechnaikai vizsgálatok végzése. Eredetileg a szilikózisban megbetegedettek gyógykezelése érdekében 1953-ban létrehozták Sikondán az éjjeli szanatóriumot. A gyengélkedők még dolgozni jártak, csak éjszakára mentek be a szanatóriumba. Később kiterjesztették a kezelést a más-fajta betegségekben /mozgásszervi/ szenvedők körére is.

Komlón van Baranya megye egyik legnagyobb gyógyszerháza; a Bolics-Hübner - féle patika, amelyet 1950-ben államosítottak és jelenleg is működik. Jelenleg 7 gyógyszerészt, 14 asszisztenst, 2 pénztárost és 3 takarítónőt foglalkoztat. 1954-ben még megépítették a Petőfi téri, 1964-ben pedig a kenderföldi gyógyszerházat. Így Komló patikái nemcsak Komlót, hanem az egész környéket elláthatják.

Mint fontos közegészségügyi tényezőről, meg kell emlékeznünk a fürdőzési viszonyokról is. A fürdőszükséglet elég távol esett a régi bányavállalat és a község elgondolásaitól. Még viszonylag a legjobb üzemi fürdő a régi Új-aknának /Kossuth/ épült. A villanytelepen 1926-ban építettek munkásfürdőt /kádfürdőt és gőzkamrát/ - mindenekelőtt a beteg munkások számára. Volt a belterületen - a régi sportpálya mellett - egy szabadtéri uszoda és egy kisebb fürdőmedence a gyerekek számára. 1945 után a bányavállalat reprezentatív fürdője az altárónál épült meg 4800 személy részére, 17 millió forintos költséggel: 1953-ban vették használatba. Bányászfürdő épült Béta-aknánál is 1000 főnyi befogadóképességgel /4,8 millió forintos költséggel/, 1956-ban III-as aknánál épült egy 700 férőhelyes fürdő /6,4 millió forintos költséggel/ és Zobák-bányán 1962-ben egy 3000 fős fürdő és iroda épült 32 millió forintos költséggel.

Magának a településnek az egészségügyéről való gondoskodás a várossá lett Komló első két évében a városi főorvos és a városi orvos feladata volt. A város 1953-ban közegészségügyi felügyelőt kapott, aki 2-3 egészségőrrel dolgozott.

A település-egészségügy egyik fontos eleme volt a vízkérdés. Ma már a Komlóhoz csatolt községek vízellátása is megoldott. A szennyvíz kérdése jelenleg sürgősen megoldandó feladat, ugyanis kicsi a tisztítómű.

Ami a sokat emlegetett légszennyeződést illeti, Komló az 1950-es évek óta nincs a korábbi jó adottságok között. Az iparosítás és a kőszénbányászat velejárói nyomokat hagynak maguk után. A hőerőmű jelentős mennyiségű kormot és füstöt zúdított a városra; a mögötte felhalmozott salakhányó szélhordta salakja, a dávidföldi palahányó és a szénosztályozó ugyancsak. Természetesen megindult a védekezés. Hozzáfogtak a meddőhányók befűvesítéséhez. A kökönyösi palahányót felszámolták /1955/, a dávidföldit úgyszintén /1971/. A Kossuth-aknai palahányó azonban 1970-ben begyulladt és még mindig ég, ontja a gázokat. Az erőmű loó m magas kéményébe pernyeleválasztót szereltek fel, amely hatásosnak bizonyult.

A város levegőjének használt a szemétszállítás megoldása az ún. KUKA-rendszerrel. A rendszeres szemétszállítás kezdete egyidős a várossal alakulással. Megszűnt a házak udvarán való szeméttárolás. Felszámolták az állattartást is a modern, összkomfortos, 3-4 emeletes házak között /lo/. Nem volt könnyű munka, mert a faluról beköltözött munkások, a családi házakat kényszerűségből feladó komlóiak, akik megszokták a sertéstartást és a sertéshízlalást, csak lassanként voltak leszoktathatóak a téli disznóölésről. Ma már - még a lakott helytől távoli kis-kertekben is - ritka a disznótartás, de vásárolt disznóval a disznóölés még elég nagyszámú. A város kialakulásának kezdetén még nem ritka a különböző állatok legeltetése a belterületen, az építkezésre kisajátított hegyoldalakon, a szokásjog alapján /11/.

5. Sport

A város sportélete régóta rangos és pezsgő. Széles tábora van a tömegsportnak. Elég jók a feltételei is a szabadtéri és a zárt téri sportolásnak /9 tornaterem/. A magasabb szintű sportolás szervezője a Komló Bányász Sportkör /KBSK/. A sportkör előtörténete 1913-ban kezdődött, amikor két kereskedősegéd az első football-labdáját behozta a

bányászfaluba. A labdarúgással kezdődött a sportélet, és azóta is ez a sportág a meghatározó a sportkör életének, eredményeinek értékelésében.

Az egykori halastó környékén /kőbányai bejárat/ állították fel az első kapukat. A későbbiek során hosszabb ideig a jelenlegi tanács-ház területén állt a futballpálya, majd Mecsekjánosiban volt, aztán a betonelemgyár helyén, végül nagyon szép környezetbe került az új sporttelep Kökönyösbe.

Az atlétikai szakosztály produkálta a futball mellett a legjobb eredményt. Több országos hírű sportolót nevelt fel. 1960-ban a 135 egyesület sorában a férfi atlétikai szakosztály a 43., a női szakosztály 64. helyen állt. 1961-ben javítottak az előző eredményen: a férfiak a 28., a nők az 55. helyen, 1962-ben pedig már a 8., illetve a 11. helyen voltak. A férfi atlétikai szakosztály legjobb eredményét 1969-ben érte el; az MNK /Magyar Nemzeti Kupa/ legjobb 16 csapata közé került. 1970-ben mind a nők, mind a férfiak az MN. III-ba kerültek, sőt 1971-ben a nők bejutottak az NB II-be. A férfi szakosztály teljesítménye visszaesett. Az NB III-ban is a 7. helyen végeztek, a nők viszont tartják magukat.

A kézilabdasport 1950-ben kezdődött. Sem pályájuk, sem termük nem volt, ahol elfogadható körülmények között végezhettek volna edzést. Később ez a probléma megoldódott. A csapat megyei I. osztályba került. A megyei bajnokságon /1956-ban/ 2. helyezést ért el. 1972-ben az NB I-ben a 6. helyre került.

Labdarúgás területén a komlói csapat SE néven szerepelt 1948-tól kezdve az NB III-ban. 1949/50-ben 12 győzelemmel, két döntetlennel és 26 ponttal zárta a csapat az idényt. Az 1950. évi őszi félfordulóban bejutott az NB II-be. 1957-ben a 10. helyet foglalta el. 1956 tavaszán a 2. helyen állt, vagyis a legmagasabb osztályok egyik rangos helyére került. 1957-ben már a Népstadionban a Ferencvárossal NB I-es mérkőzésen küzd. Később, 1965-ben azonban kiesett az NB I-től és vissza kellett mennie az NB II-be, illetve az akkor már NB I. B-be. A szurkolók és a vezetők is elkeseredtek a kiesésért. Persze látni kell azt is, hogy nagy városok csapata nem jutott el az NB I-be /pl. Debrecen/, vagy Komlóval egyidőben esett ki. 1969 óta van hullámvölgyben a csapat. 1975/76-ban az NB II-ben 11. helyen végzett /12/.

1949-től kezdve van a sportkörnek még ökölvívó, sakk szakosztálya, 1951-től női torna, 1960-tól természetjáró, teke szakosztálya....

Az 1972-1975 közötti évek sportköri /KBSK/
tevékenysége

Versenysport	Versenyzők létszáma	Szakosztályok száma
1972	540 fő	11
1973	577 fő	11
1974	560 fő	11
1975	540 fő	10

Szakosztályok:

asztalitenisz	sakk
atlétika	teke
kézilabda	torna
kosárlabda	természetjáró
labdarugó	sportiskola
ökölvívó	

Egyes szakosztályok eredményei:

Labdarugás:

1972. NB I. 8. helyezés

1973. NB I-ből kiesés

1974. NB I.B. 3., MNK-ban második helyezés

1975. NB I.B. 4. helyezés

Atlétika:

	1972.	1973.	1974.	1975.
létszám:	125	105	92	92
Minősítések:				
I. osztály	2	1	-	2
II.osztály	6	1	2	2
Ifjúsági aranyjelvényes	6	3	4	4
Ifjúsági ezüst-jelvényes	20	12	17	13

Országos bajnokságo- kon elért helyezések:	1972	1973	1974	1975

1. hely	-	2	3	4
2. "	-	5	5	1
3. "	-	2	2	3
4. "	-	3	-	1
5. "	-	4	-	3
6. "	-	-	2	1

Kézilabda:

létszám	97	66	85	84

Eredmények:

1972. NB I.B. 6.helyezés

1973. " 5. "

1974. " 5. "

1975. " 4. "

Természetjáró:

Létszám:	24	28	27	25

Kosárlabda:

nő	36	55	36	47

létszám:				

férfi	35	31	26	14

Bajnoksá-
gi helye-
zés: nő NB.II.11. NB.II.5. NB.II.11. NB.II.14.

férfi NB.III.8. NB.III.14.megyei 5. megyei 5.

Ökölvívás, létszám:	15	26	21	22

Sakk:

létszám:	29	22	16	22

Eredmények:

Csapatbajnokságban:

1972. NB. III.

1973. "

1974. megyei bajnokság II. helyezés

1975. " " I. helyezés

Asztalitenisz:

létszám:	21	20	21	22

Sportiskola:

létszáma átlagosan 350 tanuló

Minősített versenyzők:	1972.	1973.	1974.	1975.
aranyjelvényes sportolók	6	7	8	7
ezüstjelvényes "	28	14	16	16
bronzjelvényes "	28	26	32	32

A sportkör a minőségi sport mellett foglalkozik a tömegsporttal is.

A jelzett időszakban hat sportágban folyt rendszeresen tömegsport tevékenység: labdarúgás, kézilabda, sakk, asztalitenisz, teke, lövészet.

Résztevők száma:	1972.	1973.	1974.	1975.
	3018	3652	3625	3945 /13/

6. Komló lakosságának strukturális helyzete és létszámának alakulása

Komló lakossága - nem tekintve a falvakban életlehetőséget kereső és találó kisiparosok kis számát - 1895 előtt kimondottan mezőgazdaságból élőkől tevődött össze. A falu határa nem volt nagy, a földek termékenysége is alacsony, s éppen ezért a lakosság lelkesen fogadta az Engel-féle szénbányászat megindulását. A mezőgazdaságban nélkülözhető vagy feleslegesnek tűnő munkaerők igyekeztek a bánya dolgozói közé bejutni. A falu lakosainak kereső elemei gyors átállásról tanuskodnak. 1900-ban Komló 988 főnyi lakosságából 300 élt mezőgazdaságból /30,3 %/, 522 már bányászatból /52,8 %/, 50 iparból /5 %/, 116 pedig egyéb foglalkozásból. /11,6 %/.

Rendkívül jellemző az ipar erejére, hogy rövid idő alatt a lakosság foglalkozás szerinti szerkezetét mennyire át tudta alakítani. Ez az átalakulás csak tovább folytatódott. Ha az eltartottak számát arányítjuk a keresők számához, akkor azt láthatjuk, hogy a bányászok népesebb családot is tartottak el, mint az őstermelők, vagyis a paraszti családban több volt a kereső, mint a bányászcsaládokban. /A parasztnál 169 kereső esett 131 eltartott, a bányásznál 200 keresőre 322 eltartott/.

Tíz évvel később /1910/ már 931 fő élt bányászatból /307 kereső + 624 eltartott/ és csak 298 a mezőgazdaságból /144 kereső + 154 eltartott/. Ismét jelentkezett a 10 év előtti arány: bányásznál kétszerannyi eltartott, s a mezőgazdaságnál közel ugyanannyi. A kereső iparosok száma is 22-ről 53-ra nőtt.

A mezőgazdaságból élők száma nagyjából rögződik. 1920-ra még csök-

ken is /a 144 keresőről 103-ra/. Tíz év múlva /1930/ is lényegtelen a változás /103-ról csak 109-re emelkedik a keresők száma/. A két fő-foglalkozás közötti arány tehát egyelőre stagnál mind 1920-ban, mind 1930-ban /14/. Ez a gyenge mozgás eléggé elgondolkodtató. Csak a háboru utáni helyzettel, majd a gazdasági világválsággal lehetne indokolni, s közben az 1920-as évek közepe táján az inflációval. Sem a mezőgazdaságban, sem az iparban - bányászatban - nem volt perspektíva. Mindenki ott próbálta magát meghúzni, ahol éppen volt. Ez vonatkozott az értelmiségi dolgozókra is /16/. Az életszínvonal zuhanása, munkanélküliség és a reménytelenség jellemezte ezt az időszakot. Igen magas szintű patrónusra volt szükség ahhoz, hogy valaki megfelelő munkához és kenyérhez jusson. A Komló környéki kisiparosok kilincseltek az állami szénbányászatnál munkáért, hogy otthagyhassák falusi műhelyeiket. Ezek a hosszú, siralmas évek jó alkalmak voltak arra, hogy mind a baloldali, mind a jobboldali párt- és szakmai szervezkedés megindulhasson.

A gazdasági pangás világszerte az 1933/34-es években kezdett lassanként feloldódni, majd, sajnos, a világháborúra való előkészületek a gazdasági élet pezsgését is elősegítették. Növekedett a munkáslétszám és a termelés is. Az 1936. évi munkásállomány mind a föld alatti, mind a külszínen 700 fő volt, 1940-ben 1100, 1943-ban 1300. Összetételében lényegesebb változás nem történt. A korábban munkanélküliek helyet kaptak, az utánpótlásként jelentkezett fiatalokat felvették, bár tudnunk kell, hogy azokat, akik nem teljesítettek frontszolgálatot. De így volt az idősebb korosztállyal is, hiszen ezen a téren a sorozási bizottságok nem voltak nagyon válogatósak.

A világháború még jobban megzilálta az immár inkább bányászfalunak tekinthető települést. A falu paraszti rétege már távol állt attól, hogy a település nem agrárfoglalkozású rétegét ellássa a szükséges mezőgazdasági termékekkel. Komlón 1944 végén 20 lovat, 150 szarvasmarhát és 40 sertést írtak össze. A mezőgazdaság megindulása ilyen körülmények között rendkívül siralmas jövő elé nézett. Mezőgazdasági gépek még teljes mértékben hiányoztak /16/.

Amikor a földosztás megtörtént, még meglehetősen sokan jelentkeztek és kaptak földet. Az agrárnépességnek 82 %-a azonban 5 kat. holdon aluli földdel rendelkezett. Nagyobb gazdának számítható 37 család, amennyiben ezek egyenként általában 15-25 kat. holdon gazdálkodhattak

volna. Tovább gyengítette az agrárfoglalkozás körét, hogy jelentős arányban estek a volksbundisták a telepítés rendelkezése alá, és többen kérték maguk is a repatriálási jogot - kifelé. Többen éltek azzal a lehetőséggel, hogy földjeiket feladva, a bányában végzett szorgalmas munkával feledtessék jobboldali politikai magatartásukat. Számos gazda a szigorú retorziókkal járó beszolgáltatási kötelezettségek alól kívánt menekülni a bányamunka biztosabbnak és nyugodtabbnak látszó keretébe. Az adminisztratív nyomás, természetesen, éppen a módosabb gazdákat érintette, és így a magángazdaság szétszórása logikus követelmény volt. Az 1945-ben földosztásban részesült parasztok többsége a földet viszszaadta. Megtartották a házhelyeket és a szőlőket. A repatriálás során Komlóra jött 4 felvidéki család is visszaadta a számukra kiosztott földet és ipari foglalkozást keresett magának. Komló tele volt tartálékfölddel, amelyből megművelésre ki-ki annyit kaphatott, amennyit akart, de ilyen jelentkező nem volt. A komlói mezőgazdálkodók számát radikálisan ritkította az az irányzat is, hogy megindították a harcot /párt, szakszervezeti, üzemi vonalon/ az ún. kétlaki helyzet ellen. Az elgondolás alapja az volt, hogy a bányász teljes erejét és idejét adja a bányamunkának, s a pihenő idejében ne a földdel foglalkozzék, s a mezőgazdaság idény idejében ne vonja ki magát a bányászat kötelékéből a földmunkálatok javára. Túlkapással még a szőlőterületek leadását is szorgalmazták, holott ez mind lélektani mind fizikai értelemben véve a bányász számára regeneráló tényező volt. Nem ment könnyen, de a tipikus városi élet kialakítását elősegítette. A földhöz való individuális ragaszkodás még kétlaki szinten is elég erős adottságnak bizonyult. Ebben az időben Komlón nem tudták megalakítani a "földműves-szövetkezetet" sem. Jóllehet 1948-ban a határban még nyilvántartottak 1885 kat. holdnyi különböző jellegű területet. 1949-ben 106 lett a parasztgazdák száma Komlón. A falunak mindössze 699 kat. holdnyi szántóterülete volt. Egy-egy gazdára tehát átlagosan 6,6 hold esett. Kilenc gazda birtoka volt 15-20 hold között. 96 parasztgazda osztozkodott 479 kat. holdon, egy pedig 41 kat. hold szántót birtokolt. Komló tehát eltűnőben levő paraszti falu, amelynek gazdasági bázisa áttevődik a szénbányára, kőbányára és az ezekkel kapcsolatos kisebb-nagyobb külszíni létesítményekre.

1954 nyarán a város határában csupán 57 kat. hold gabona várt betakarításra. A parasztgazdák száma 9 volt, ezeket is részben két-lakiként tartották nyilván. 1958-ban eltűnt az utolsó kimondott ag-rár főfoglalkozású lakos is. A régi Komló teljesen átadta helyét a bányász- és ipari városnak. Később ugyan Komlónak is lett termelőszö-
vetkezete /1965/, de ez már nem az ún. "Ős-Komló" szövetkezete volt. A városhoz csatolt községekben alakultak 1961-ben és 1965-ben von-
ták össze "Mecsekgyöngye" néven.

A fiatalság ipari üzemek felé való törekvése egyértelmű és na-
gyon is érthető. A város általános iskoláiban végző 8. osztályosok
50 %-ának pályairányultsága mindig a szakmunkásképzők felé tart.
Amikor az 1969-1973-as években az ún. energiahordozók átállítása sl-
kalmával a kőszénbányászat hátrányos elbírálásban részesült, s a fi-
atalság ezt nyomban észrevette, inkább más könnyű- és nehézipari üzemek
felé orientálódott, mintsem az agrárius foglalkozási ágak felé. Nem-
csak a kereseti viszonyok, hanem a sokágú kulturális lehetőség is csá-
bitotta, amit a gyakorlatban és a tömegkommunikáció közvetítésével és
szívós energiával el is akar érni. Ezek mind olyan tényezők, amelyek
többek között - mellékesen - a kisebb települések elsorvadására, a
települések magasabb szintű konglomerációjára vezetnek. Ez a körülmény
az urbanizáció egyik leglényegesebb motorja, csupán az a jövő prog-
nosztikájának egyik lényeges kérdése, milyen mértékben tolódhat el a
mezőgazdasági és az ipari termékeknek az egymáshoz való aránya mind
értékben, mind mennyiségi tekintetben. S ez nemcsak egyes államok kere-
tében jelentkezik, hanem a föld egész globális összefüggésében, és eb-
ben a nagy keretben a kisebb szintű jelenségek akarva - nem akarva nem
lehetnek a fejlődés potenciális tényezői.

Komlón az első hároméves terv befejezésétől számítva 1970-ig zö-
mében értékelve a város szerkezeti átállását, az a kép tárul elénk,
hogy az 1949. évi ipari szint 66 %-a 1970-re további 6 %-kal emel-
kedett, vagyis az iparban foglalkoztatottak aránya - a többi kategó-
riához viszonyítva - 72 % lett. A lakosságnak 48 %-a volt aktív kereső,
és 43 %-át mondhatjuk eltartottnak. Az eltartottak többsége /kb. 73
%-a/ természetesen az iskolába még nem járó, illetve járó fiataloknak
sorából került ki /17/.

Olyan viszonylatú fejlődésen ment át egyébként hazánk minden olyan települése, ahol mód volt a felfutó iparosításra, amely az új Magyarország egyik jellemzője lett, és Komló csak egyike az ilyen településeknek /18/, de hozzátehetjük; egy különösen tipikus egyede, mert a fejlődés fundamentuma a komlói kőszénvagyon "cél-rendeltetése" /a hazai kohászat szolgálatában/. Az ipar egészét tekintve a benne foglalkoztatott dolgozók száma 1970-ben 14 249 volt. Ennek zöme az állami iparban dolgozott, mégpedig:

minisztériumi iparban	10 338 fő
tanácsai iparban	2 719 fő
Összesen:	13 057 fő
szövetkezeti iparban	1 095 fő
magánkisiparban	97 fő
mindösszesen:	1 192 fő

A tizennégyezernyi dolgozóból kb. négyezer fő vidékről jár be dolgozni, tehát Komló ingázó munkásai közé sorolható /19/.

A komlói dolgozók legfőbb kategóriáinak aránya tehát legutóbbi években megváltozott. A könnyűipar kifejlesztése révén többséghez jutott a szénbányászaton kívüli ipar és kisebbségbe a bányászok tömege. Ha Komlón a foglalkoztatottak számát 19 000-nek vesszük, akkor a bányászok ennek csak a 40-45 %-át teszik ki, a bányászok száma mintegy 9000, de 2000 főre megy fel a bejáró, az ingázó bányászok száma. Természetesen a bányászat rendületlenül jelentőségének magas szintjén áll, mint Komló jellegének és színvonalának meghatározója.

Ha a lakosság ipari jellegének fejlődését nézzük, látható, hogy jelentősen elősegítette azt a demográfiai helyzetet is, amely Baranyában, de országosan is fennáll. Az ipari munkás /a bányász/ családi szerkezete más intenzitású volt, mint a mezőgazdasági dolgozóké. A déldunántúli paraszti életben már a XIX. század közepe óta kezdett kialakulni az "egykézés" és - különösen Baranya megyében - szinte demográfiai katasztrófává lett. Természetes, hogy ennek alapvető gazdasági tényezője 1945-ben megszűnt, de az évszázados megszokottság hatalma még észrevehető. Az ipari proletáriátusnál ez a kérdés /a kapitalizmus korában/ nem volt probléma. Jelenleg is az a helyzet, hogy - bányászaink körében - igen gyakori a többgyermekes család. Egyébként a nem ilyen népességalakulási szinten mozogva Komlóból nem lett volna 30 000

lakosú város. Az ipari élet agglomerálta a város lakosságát, azaz mindekelőtt a megélhetési lehetőség, amihez kapcsolódik a civilizációs és kulturális adottság, amelyet a városi települési helyzet tud nyújtani a lakosságnak. Ez az urbanizáció alapvető kelléke.

A régi Komlón a természetes szaporodás igen ingadozó volt. Pl. 1901-ben az élve születéseket, és a halálozásokat összevetve mindössze 11 fővel gyarapodott a lakosság: 1907-ben 12-vel, 1926-ban 15-tel, 1935-ben 20-szal. Voltak azonban viszonylag kiugró évek is, mint 1906 /33 fő/, 1923 /49 fő/, 1925 /45 fő/, 1931 /67 fő/, 1932 /54 fő/, 1933 /35 fő/. A Horthy-korszakban a falu természetes szaporodási átlagát kb. 30 o/oo-esnek vehetjük és ez még mindig pozitívabb volt, mint pl. a sásdi járás átlaga /ahová Komló is tartozott/, amely 26 o/oo-re tehető. A megyei /baranyai/ átlag pedig - alig múlta felül a 23 o/oo-et. Komló az utolsó évtizedben /1960-1970/ 14 o/oo-kel gyarapodott, bár a csúcs-időszakos építkezéseken már túl voltak, amikor szinte özönlött a munkásság Komló felé. Ennek a városépítési láznak néhány következménye volt, amely az általánostól eltér, pl. az, hogy több a férfi, mint a nő, hogy Komló demográfiailag is viszonylag fiatal város: 1970-ben pl. a férfi lakosság kétharmada 15-60 év közötti, a 14 éves és aluli lakosok aránya 27 %-os az összlakoshoz viszonyítva. A 60 éven felüliek mindössze 6,5 %-ot tesznek ki, s ugyanakkor a baranyai átlag /Pécs városé is/ 15 %-os /20/.

A férfiak és a nők aránya főképpen a 30-35 évesek között volt sajátos /így 1970-ben/, amikor 1000 férfihoz viszonyítva a nők száma általában 970 körül járt. Ez a differenciáltság természetesen még nagyobb volt az 1950-es évek város- és bányaeépítési csúcsidőszakában. Jelenleg azonban kiegyenlítettnek mondhatjuk, ha a lakosság nem-szerinti arányát a születéstől az elhalálozásig nézzük. Néhány egység ingadozás mutatkozik csupán hol az egyik, hol a másik nem irányában /21/.

Az urbánus-vágyakkal kapcsolatban még meg kell említenünk, hogy Komló belterülete /mondhatjuk belvárosa/ a perifériák lakosságából is táplálkozik. Komlónak 22 olyan külterületnek nevezhető része van, amelynek lakossága mihelyt erre módja és alkalma van, a centrum sokirányú mágnesező hatására áttelepszik a városba. Az utolsó évtizedben /1960-1970/ a külterületek lakossága kb. 9 %-kal csökkent az urbanizáció

következtében. Komló lakosságának felduzzadása lényegében az ún. vándorlási különbözetből keletkezett. A népesedés ütemének egy bizonyos szakaszát nézve /1957-1960/ azt az arányt látjuk, hogy a természetes szaporodás 3 %-ot, a bevándorlásból eredő növekedés 97 %-ot tesz ki. /22/. Ennek az állapotnak volt egy sajátos következménye is a közrendészet, a társadalmi együttélés etikája tekintetében. Az ország minden részéből érkezett munkások között akadtak olyanok is, akik garázdálkodásuk révén olyan hírbe hozták Komlót, hogy vadnyugati jelzőkkel illették az egyes városrészeket. Szerencsére ez a korszak nem tartott sokáig, mert részben a közrendészet szerve, részben a munkásság túlnyomó részének fellépése, a párt és a szakszervezetek támogatása kirekesztette ezeket az elemeket Komló falai közül. Az 1960-as években nem volt rosszabb az ilyen irányú állapot városunkban, mint az ország más, hasonló szinten álló településeiben. Nagyon sokan pozitív értelemben asszimilálódtak. Az italboltok száma és forgalma csökkent, a lakáskultúra és az életmód színvonala nőtt.

STADTBILD UND DIE HERAUSFORMUNG DES STÄDTISCHEN LEBENS IN KOMLÓ /SÜD- UNGARN/ ZWISCHEN DEN JAHREN 1945-1975 S. RÁCZ

Vor dem Jahre 1945 war Ungarn ein Agrarland mit mässig entwickelter Industrie. Nach 1945 entstand die Zielsetzung: das Land sollte in ein Industrieland mit entwickelter Landwirtschaft umgewandelt werden. In dieses Entwicklungsprogram hat sich auch die allmähliche Entwicklung der Stadt Komló, als jene Siedlung des Landes, die über Kohlenlagerstätte allbesten Qualität verfügte eingeschaltet.

Im vorliegenden Aufsatz wurden die Umwandlungen, die sich im Laufe von 30 Jahren /1945-1975/ im Leben dieser Siedlung abgespielt hatten, und die letzten Endes zum Entstehen einer modernen Stadt an der Stelle eines ehemaligen Bergwerker-Dorfes führten, vom Verfasser dargelegt.

Anerkennend die Fehler, die während des Aufbaues einer sozialistischen Wirtschaft begangen waren, wies Verfasser auf eine bestimmte Planmässigkeit hin, die sich in der Umgestaltung der ehemaligen kleinen Siedlung und im Urbanisationsprozess bemerkbar machte.

Aus Verfassers Darlegungen geht klar hervor, dass der sich dynamisch entwickelnde Bergbau eine extensive, vor allem zahlenmässige Erhöhung

der im Bergbau eingestellten Arbeiter unvermeidbar machte. Der rapide Zuwachs der ständigen Bevölkerung hatte verschiedene und vielfach sehr verwickelte und mit den Menschen auf engste verbundene Folgen. Vor allem musste man für die neu eingestellten Arbeitskräfte moderne Wohnungen, und zwar mit einer höheren Komfortstufe bauen als jene Wohnungen besaßen, die die in der Stadt sich niedergelassenen Arbeiter in ihren früheren Wohnorten zurückgelassen hatten. Verfasser vergleicht weiterhin die Wohnungsverhältnisse der früheren Bergbauarbeiter-Kolonien mit denen der modernen Wohnviertel.

Eine planmäßige Entwicklung der Stadt wäre aber nicht möglich gewesen ohne die Sicherung der zahlenmäßig deutlich zugenommenen Bevölkerung, und zwar sowohl mit Lebensmitteln als auch mit anderen Versorgungsmitteln. Neben der Sicherung der materiellen Ansprüchen der Bevölkerung mussten aber auch ihren kulturellen Ansprüchen eine Rechnung getragen werden. Es mussten Kindergärten, Schule sowie Kinos, Bibliothek usw. begründet werden. Verfasser beschreibt weiterhin die zur Zeit in der Stadt bestehende Gesundheitsfürsorge. Zum Schluss wird auf das blühende Sportleben in der Stadt hingewiesen.

JEGYZETEK

1. A kincstári bányaigazgatás, mindjárt a bányamegyszerzése után, hozzálatott egy 90 /iker/ lakóházból /360 lakásból/ álló kolónia megépítéséhez a vasútállomás feletti domboldalon. Ez az ún. "Új-telep". Ezen kívül összefüggő nagyobb vállalati munkástelepe nem volt itt a kincstárnak. Tíz különböző helyen 1-5 lakóházzal rendelkezett csupán. 1945-ig 120 vállalati lakóépület volt összesen 315 lakással. A minőségre lehet következtetni abból is, hogy 315 lakásban 316 szoba volt.
2. A patak elnevezésében teljes bizonytalanság uralkodik, ilyen módon: Kaszánya, Koszonya, Kaszárna, Kaszárnya. Az utóbbi a leggyakoribb, bár ez a leginkább irreális név, amelyet semmi sem támaszt alá.
3. Lásd a Mecseki Szénbányászati Tröszt II. ötéves tervének beszámolóját: Kézirat 1966. 100-102, 115-125 lap.
4. Komló Város Tanácsa IV. ötéves terv teljesítése. /1971. I.1-től 1975.XII.31-ig/
5. Statisztikai jelentés - Komló Városi Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya irattárában.

6. Adatok dr.Pálvölgyi László, a komlói kórház igazgató főorvosától.
7. Adatok a Komló Városi Tanács VB. Egészségügyi Osztályától .
8. Komlón 1930 végén volt először szó a szilikózisos megbetegedésről, de akkor még ilyen megállapítás szerepel a jegyzőkönyvben: "A bányaeorvosi nyilvántartásból és a szakorvosi állandó gyakorlatból szerzett adatok azt bizonyítják, hogy az ún. "silikózis" nevű bányászbetegség, mint munkafoglalkozási betegség a komlói bányauzem területén eddigelé nem fordult elő, mert a bányaeorvos tapasztalata szerint az az örvendetes jelenség állapítható meg, hogy az utóbbi időben a tüdőbajosok száma kedvező csökkenést mutat."
9. A 7600/1956. M.E. sz. rendelet a szilikózist a foglalkozási ártalmak közé sorolta, s ilyen alapon lehetett tárgya a kártalanításnak. Ezek szerint hosszú évtizedek teltek el, amíg a szilíciumoxidos kőpor ártalmát felismerték. A bányaeorvosok szerint korábban tüdőemphizémának minősítették, amely hasonló tünetekkel jár.
10. 1967-1968-ban a városi tanács rendeletileg mintegy 1500 disznóólat bontatott le a város belterületén.
11. Érdekesség: 1954-ben a tanács rendeletet hozott a legeltetett állatok város utcáin való áthajtásának megtiltásáról, mivel azok a közlekedést akadályozták.
12. Hegyi István: Mérlegen a Komlói Bányász. - Dunántúli Napló 1976. július 11.
13. A Komlói Bányász Sport Klub elnökségének beszámolója az 1972-1975-ig végzett munkáról.
14. Lásd az országos statisztikai összeírások: 1900, 1910, 1920, 1930. években.
15. 1924 végén Komlón munkáselbocsátások voltak, és a termelést sem fokozták, sőt mérsékeltek a bánya vezetői. A tisztviselői kar létszámát illetően is megszorításokat vezettek be.
16. Az 1949. évi népszámlálás, 3. Részletes mezőgazdasági eredmények, Budapest 1950.
17. Lásd "Baranya megye statisztikai évkönyve 1970."
18. Ilyen volt még annak idején Inota, Várpalota, Kazincbarcika.
19. Vessük össze: Baranya megye statisztikai évkönyve 1970.
20. Ugyanott
21. Kiss Géza: A mezőgazdaság fejlődése Komlón. Kézirat 1973. /Komló

város Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztályának irattárában./

A szerző címe

Anschrift des Verfassers: DR. RÁCZ SÁNDOR

Városi Tanács

H-7300 KOMLÓ

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

KOMLÓ VÁROS ÉS KÖRNYÉKE IDEGENFORGALMÁNAK NÉHÁNY
ALAPVETŐ KÉRDÉSE +

ASZÓDI KINGA

Abstract: ASZÓDI: Some problems concerning the tourist traffic in the town Komló and its surroundings /S-Hungary/ - Discussed are in paper the problems connected with the tourist traffic of the town Komló. Komló, the second biggest town in the southernmost part of the Mecsek Hill, situated in a height of 250-682 m and having a submediterranean climate, is the centre of the tourist traffic. Inhabited has been this country since the Roman Age. One can see here ruins of some historic buildings from the Middle Age. The thermal springs serve the bathing, whereas the protected area of the country that one of the mountain tourism. Accomodation is to find everywhere.

A Mecsek-Egyesület Évkönyve a XX-ik egyesületi évről /1910/ Szerk.: Kiss József egyl. titkár, Pécssett, 1911; nyomtatott Wessely és Horváth könyvnyomdájában, így ír: "Komló volt utunk végcélja. Szépen fekszik ez a kis falu, amely a bányájáról lett újabban híres. Valami különös néznivaló azonban nincsen rajta.

Na de ha Komlón nincs mit nézni, annál jobban megnézik az embert.

Úgy tudom eddig, hogy a Mecsekben abszolút biztosak a közállapotok, merthát Magyarországon fekszik az. Hallottam azonban a nyáron egy mesét.

Tisztelt tag és kiránduló társaim szíves figyelmébe ajánlom, hogy soha Pécs város területén kívül /a hol hál' Istennek már Európa van/ 1. /útlevel, 2./ arcképes igazolvány 3./ Mecsek Egyesületi Igazolvány 4./ illetőségi bizonyítványok nélkül ne sétáljanak, mert igaz ugyan, hogy nincsen törvény, vagy törvényen alapuló, vagy más miniszteri rendelet, amely igazoló okiratok hordását elrendelné, de ez csak elméletben van így.

+ A szerző 1988. februárjában szociológiai terepgyakorlaton vett részt Komlón. Tanulmánya ennek alapján készült.

Komlón ugyanis olyan a közrendészet, hogy ott a papucsos, hajadonfő pipázó csendőr félvállról kiált a falu utcáján fényes nappal sétáló utas után, megállítja azt, s igazolásra szólítja fel, mint ez egy kiránduló társasággal megtörtént. A rendőrség régebben tapasztatos és okos, törvényszerű eljárásairól volt híres.

Mi sem időzünk soká itt, s azzal távozunk, hogy Komlót látni egy életre épp elég."

Mielőtt felvázolom Komló és környéke idegenforgalmának kérdéseit, bevezetőben elmondom, hogy komlói benyomásainkat mégmélyebbé és mégélesebbé tette az a hangulat-hullámmás, melyet magunk is átéltünk ezekben a napokban. Fontosnak tartom néhány kiragadott mondattal érzékeltetni a szanálás aláírásának körülményei által kiváltott "sokk"-ot.

Nyilvánvaló, hogy ez a megállapodás fontos gazdasági, társadalmi, politikai, kultúrális és más egyéb, de szorosan összefüggő kérdések alapjává vált, olyannyira, hogy jónéhány várospolgárban magának a városnak a léte, jövője is megkérdőjeleződött...

"Az elmúlt hétfőn villámcsapásként hasított a Mecseki Szénbányák dolgozók hétkezdésébe a hír: felszámolják a vállalatot. Erre azért senki sem számított, hiszen a Szanáló Szervezet által előterjesztett javaslatot sokan ismerték, s abban még utalásként sem szerepelt ilyenfajta megközelítés. Az információhoz az egyik országos napilap cikke adott alapot, amely a szanálási folyamatban egy köztes egyeztetési tárgyalását írta le: mivel a bank és a vállalat a hitelek visszafizetésében nem tudott közös nevezőre jutni, a Szanáló Szervezetnek rendelet adta joga a pénzügyminiszter asztalára letenni a felszámolási javaslatot."

/Mecseki Bányász, 1988. február 16./

"A Mecseki Szénbányák 1986. évi veszteséges gazdálkodása következtében 1987 közepén lejárt hiteleit nem volt képes visszafizetni. A vállalat pénzügyi egyensúlyának helyreállítására állami szanálási vizsgálat indult, mely 1987. november 30-án fejeződött be. A vizsgálat megállapította, hogy a kialakult helyzet több külső és belső tényező együttes hatásának következménye."

/Dunántúli Napló, 1988. január 16./

"... a Szanáló Szervezet a jogszabályok értelmében nem tehet mást,

mint, hogy a szanálást meghiusítotttnak tekinti és javasolja a pénzügy-miniszternek a két vállalat felszámolását."

/Népszava, 1988. február 6./

"Tények. Aláírták a megállapodást az Állami Szanáló Szervezet és a Mecseki Szénbányák között, amely hivatott rendezni egyfelől azt a mintegy 1,6 milliárdos hiányt, ami a vállalat gazdálkodásában 1986. évben keletkezett, pénzügyi lehetőséget biztosít 1999-ig a vállalat működéséhez, másrészt tartalmazza azokat a sürgőszerű intézkedéseket, amelyek megvalósítása nélkül a mecseki szénbányászat aligha kapaszkodhat ki történetének talán legmélyebb pontjáról, s ezek szolgálnak biztosítékkul arra is, hogy a hitelezők, a Szanáló Szervezet a Mecseki Szénbányák számára a kapaszkodót egyáltalán megadják...

Az érzelmeik. Dr. Gábor János, a Mecseki Szénbányák pártbizottságának titkára szenvedélyesen tiltakozott például az ellen, hogy a szénbányászatot egy üres csillával hasonlítsák össze, amelybe az állam nyaklól nélkül szórja a pénzt. Pedig látott már ilyen karikatúrát...

Dr. Geisz Mihály, a megyei pártbizottság titkárának szavait sem az érzelmeik vezérelték, amikor arról beszélt tegnap, hogy ez a megállapodás, az aláírás politikai döntés is arról, hogy a Mecsekben továbbra is szemet kell termelni, az állam is kész ennek feltételeit biztosítani, tulajdonképpen tegnap 12 000 bányász és családjának jövőjéről döntöttek..."

/Dunántúli Napló, 1988. február 11./

A gazdasági nehézségekkel egyidőben vált nyilvánvalóvá, hogy az élet többi területén is szigorú takarékoskodást kell bevezetni. Annak ellenére követni kell ezt az irányvonalat, és a pillanatnyi javulás érdekében mindent meg kell tenni -, hogy mind az egészségügyben, mind a kultúrában és oktatásban, mind a szabadidős tevékenységekben, és nem utolsósorban az infrastruktúra többi ágában is a jövőre nézve beláthatatlan következményekkel járhat a túlzott takarékoskodás és a pénzügyi szűkösség. - Azt hiszem, fölösleges elemezni a klasszikus példaként emlegetett finn és más nyugati intézkedéseket, melyek az egészségügy és az oktatás maximális fejlesztésére irányultak - válsághelyzetben! A cél: az emberi tőkébe való beruházás, mint kiderült, ragyogóan bevált. Talán nekünk is ezt kellene követnünk?

Visszatérve Komlóhoz. A bánya szanálásakor megfogalmazott egyik

legerőteljesebb feltétel volt, hogy a nem közvetlenül termelési célokat érintő szociális, kulturális, sport- és egyéb kiadásokat megszüntessék. A városnak tehát kettős volt az érvágás: egyrészt megnyírbálták a kulturális alapokat, másrészt a bánya eddigi támogatásától is elestek.

A szanálás tényével vetődött fel ismét a kérdés, szoros összefüggésben a város jövőjével, vajon "bányászváros"-e valójában Komló? A lakosság kb. 40 százaléka van valamiféle kapcsolatban a bányával - a lakosságát tekintve tehát megfelel a kritériumnak. A bánya jelentős, egyes helyeken meghatározó szerepet töltött be kulturális, oktatási, egészségügyi, sport, stb. események, illetve intézmények életében is. A források azonban elapadni látszanak.

A város léte, elemei, funkciói tehát nagyrészt a szénre épülnek. Eltérő vélemények alakultak azonban arra nézve, hogy ez az alap vajon milyen szilárd? Van-e elegendő szén, van-e elegendő pénz a szükséges beruházásokra, s főleg elegendő-e a szellemi, emberi tőke: s itt nemcsak a geológiai nehézség az ok, van-e, lesz-e elegendő türelem és kitartás, érv és ellenérv mindazokhoz a csatákhoz, amelyekben eldőlt a ma /még/ "bányászvárosnak" nevezett település jövője? Még akkor is fel kell vetnünk ezt a kérdést, ha most nyilvánvaló, vagy annak tűnik, hogy a magyar gazdaságnak elengedhetetlenül fontos a mecseki kokszolható szén, s így egy ideig ez határozza majd meg a város arculatát.

Véleményem szerint azonban mind gazdaságilag, mind a létbiztonság szempontjából elengedhetetlenül fontos volna új források után nézni, s ezzel tenni több arcúvá a várost, s nem utolsó sorban a bányától független bevételekhez jutni.

Az új források egyike lehetne az idegenforgalom. Az ezzel kapcsolatos lehetőségek máris több csoportra oszthatók. Vannak, akik szerint a városban és környékén nincs idegenforgalom, sem a feltételei, sem annak lehetőségei nincsenek meg. Mig mások jóval enyhébben viseltetnek e kérdésben: ők némi beruházással és ötlettel elképzelhetőnek tartják a fellendülést. - A dilemma azonban az, hogy a város vagy a környék rovására ruházzanak be, egyik vagy másik kárára.

Az a tény, hogy a város semmi idegenforgalmi látványosságot nem mondhat magáénak. A környék azonban annál inkább, Komló várost Pécshez

való közelsége szó szerint agyonüti, s Keleti-Mecsek varázslatos természeti szépsége, fekvése miatt azonban sokkal kedvezőbben elérhető innen, mint Pécsről. Mint az egész Mecsekben, a hegység ezen részén is viszonylag jól kiépített turista utak találhatók.

A turista utakat jelző térképek megfelelő minőségűek, az ellátottság megfelelő. Nagy hiányt pótoltt azonban a Komló városról tavaly kiadott térkép. A városban található zománcozott térképeket Merk Ferenc és Fazekas Imre tervezte a Honismereti- és Városszépítő Egyesület felkérésére.

A város idegenforgalmának lehetőségeit nagyban befolyásolja az a tény, hogy városi léte még negyven éves sincs. Várossá nyilvánításában is inkább politikai, mint valóban városi elemek jelentettek túlsúlyt. Véleményem szerint ez a tény még ma is meglehetősen hátrányokkal jár. Így nyilvánvaló, hogy egyetlen történelmi várossal sem vehetjük fel a versenyt, s ez nem is lehet cél. Azokat a pontokat, momentumokat kell megtalálni, amelyek idegenforgalmi látványosság alapjául szolgálhatnak. Ennek szemléltetésére megpróbálkozom fölvázolni azokat a történelmi emlékeket és leleteket, amelyek méltán számíthatnának a nagyközönség sikerére és érdeklődésére.

1. A környéken több helyütt is találtak római kori emlékeket: Körtvélyes és Hosszúhetény határában, valamint Mecsekjánosiban. Jelentősebb a körtvélyesi: a védelem, az ásatás, a restaurálás feladatait nagyban megnehezíti az épülő városrész további terjeszkedése. A romokat több ízben kiásták, majd visszatették, az itt talált értékeket pedig a Magyar Nemzeti Múzeumnak adták át. /Itt is hadd utaljak a komlói múzeum megoldatlan helyzetére!/
/

Katona Győrfi Zsuzsa szerint ezen a területen még lennie kell emlékeknek, annál is inkább, mert feltételezhető, hogy ez a villa is egyik állomása volt annak a római utnak, mely a Balaton felé vezetett. A városvédők vetették fel azt az ötletet, hogy a romot építsék be valamely most épülő középület udvarába. A mai pénzügyi helyzet azonban olyan, hogy a tervek ellenére sem fog megépülni az új 16 tantermes gimnázium /a jelenlegi oktatás immáron harminc éve, megalakulása óta "ideiglenes" helyen működik!/
/

2. Szintén a város területén - pontosabban a kórház melletti erdős oldalon - található a hasmányi templomrom. Egyes feltételezések

szerint ez az ősi Komló alapja - az "ősközösség", azonban ez a tény még tisztázásra szorul. Az azonban biztos, hogy az első temetkezési hely itt volt. Kárpáti Gábor múzeológus volt az, aki vállalkozott a temető megkutatására, az akció azonban pénz hiányában áll. Magam is több ízben jártam a romnál, a temető siralmas állapotban van, állaga egyre romlik, a néhány évvel ezelőtt még valamennyire olvasható feliratok egyre homályosabbá válnak. A romot tavaly "újította" fel a Városgazdálkodási Vállalat, ez azonban éppen csak arra volt jó, hogy a rom ne romoljon tovább. A 11. századi fatemplomot a 15. században építették kővé. Hosszú ideig nem jelezte sem tábla, sem nyíl a nevezetességet, a közelmúltban pótolták ezt a hiányosságot.

3. A legismertebb, s talán leglátogatottabb látványosság a mánfai Árpád-kori templom. A templomot - ellentétben a közfelfogással - valószínűleg nem István építtette, hanem az ő törvényei szerint Kálmán korában épült. Szerencsés helyen is fekszik: a Pécs-Kaposvár útvonalon, ez azonban önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a lehetőségeket maximálisan kihasználják. Jelentős dolog, hogy a "Komlói Nyár" kulturális programsorozat részeként a templomban hangversenyeket és kiállításokat rendeznek. Már megvan annak a kiadványnak a kézírata, amely a mánfai Árpád-kori templom történetét dolgozza fel, s többek között a műemlékhez tartozó mondákat is tartalmazza. A Mánfát Árpádtetővel összekötő turista út szeli ketté, illetve érinti a Melegmányi Természetvédelmi Területet, mely kiemelkedő természeti szépségével és értékével nagy jelentőséggel bír az országban.

4. Magyaregregy határában: a Keleti-Mecsekben található Mérévár. Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség égisze alatti helyreállításban a komlói vállalatok is kivették a részüket. A várról először a 14. században esik említés. A meglehetősen jó állapotban lévő várban múzeum működik állandó felügyelettel, mely a vár történetét, valamint a Keleti-Mecsek Tájvédelmi Körzet értékeit mutatja be. Az udvarban kiváló lehetőség nyílna hangversenyek és egyéb előadások rendezésére, utóbb a Komlói Nyár keretében is rendeztek itt kulturális eseményeket. Szintén nyaranta rendezik meg ugyanitt a Mérévári Vigasságokat. Abban az esetben, ha az idő rosszra fordulna, sem kell a kulturális programokat elhalasztani, hiszen a néhány évvel ezelőtt megnyílt Arnold-házban megfelelő lehetőség nyílik a lebonyolítására. A kultúrközpontban egyébként mé-

szárszék-múzeum és könyvtár is található. A várhoz vezető út kezdetén hidegvizes strand működik, szép, természetes környezetben.

(5.) Hosszúheténytől kb. 1,5-2 km-re fekvő Püspökszentlászlót föld-
uton lehet megközelíteni. A püspökszentlászlói kápolnát a legenda sze-
rint Szent László építtette. A kápolna melletti reneszánsz stílusú
kastélyban ma római katolikus szociális otthon működik. Az itt talál-
ható - Magyarország egyik legszebb és legértékesebb - arborétumból in-
dul turista út - át a Zengőn - többek között Pécsváradra is, ahol nem-
régiben fejeződtek be a várbeli ásatások és rekonstrukciós munkák, és
nyílt meg a túristaszálló.

(6.) Mind Püspökszentlászló, mind Kisújbánya és Óbánya - a Keleti-
Mecsek legkedveltebb kirándulóhelyei. Ezek a kis falvak tulajdonképpen
lakatlanok, nagyrészt Komló és Pécs lakosainak hétvégi házaival. Ter-
mészeti szépségük ugyan megfelelő alapot adhat arra, hogy a falusi tu-
rizmus fellegvárai legyenek, de számos feltétel hiányzik ahhoz: nem meg-
oldott például az alapvető élelmiszerekkel való ellátottság.

Mindezek ellenére számos egyesület és sportkör rendelkezik ezeken a
helyeken turista házakkal, melyeket véleményem szerint sokkal jobban
ki lehetne és kellene használni. Az előbbieken körülhatárolt terüle-
ten Komlótól néhány kilométernyire fekszik a Kelet-Mecsek Tájvédelmi
Körzet, mely nemcsak Baranya legjelentősebb természetvédelmi objektuma,
hanem országos jelentőségű, sőt külföldről is sokan látogatják.

(7.) Szándékosan hagytam Sikonda gyógyfürdőt felsorolásom végére.
Az olaj után kutató forrásokból származó hévizet, amely alkáliföldes
és enyhén radioaktív, 1929-ben hivatalosan is gyógyvizzé nyilvánították.
Így vált a pécsi székesegyház uradalmi birtokából a 30-as évek felkapott
fürdőhelye. Sorra épültek a villák, majd felépült a 35 szobás gyógy-
szálló is, tenispályával és kerthelyiséggel, amely ma a mecseki bányá-
szok szanatóriuma.

Feltétlenül említést érdemel az a palackozó üzem, amely az itt feltö-
rő hévizet töltötte üvegekbe, s amely ma már rég nem működik. A 60-as
éves elején megépült közút lendítette fel ismét a felszabadulás után
a forgalmat, az út két szélén ma hétvégi házak sorakoznak. Sikondán
ma két melegvizes és egy sportmedence áll rendelkezésre. A strand be-
fogadóképessége 400 fő/nap, azonban nem ritka az olyan nyári hétvége

sem, amikor 5-6 ezer, vagy még ennél is több látogatója akad a gyógyfürdőnek.

A strandot feltétlenül bővíteni kellene, annak ellenére, hogy a régi kútból származó víz hozama egyre csökken, sőt hőmérséklete is alacsonyabb lesz. Egyes hozzáértő vélemények szerint ugyanis újabb fúrásokkal ismét megfelelő mennyiségű és hőmérsékletű vízhez jutnának. Erre azonban sem kezdeményezés, sem pénz nincs.

A strand mellett működő kempinget sátorral többnyire külföldi fiatalok, NDK, NSZK és Holland nyaralók veszik igénybe, a 16 faház és a 48 férőhelyes turistaház a hozzátartozó fizetővendéges villákkal kihasználtsága közel 80 százalékos volt tavaly, idén már az előszezonban elfogyott a hely a nyári időszakra.

Az üdülők és a villák tulajdonosai számára már nem elegendő a meglévő élelmiszerellátás, javítani kellene az autóbusszközeledésen is. A látogatók ugrásszerű növekedése következne be akkor, ha a fürdőt téliesítenék, s ennek megfelelően a szálláshelyek számát is növelnék. Hozzátevé azt, hogy a komlói és Komló környéki sváb családok rokonai a Német Szövetségi Köztársaságból elsősorban a sikondai víz miatt tervezik látogatásaikat a nyári időszakra.

Véleményem szerint feltétlenül foglalkozni kellene ezzel a gondlattal és célba venni ezt a réteget, megfelelő tájékoztatással, programfüzetekkel, programokkal, propagandával. Ez azonban szükségszerű és feltétlenül lavínakat indítana el.

Már csak azért is, mert Komlónak mindmáig egyetlen, s nem túl patinás szállodája van, amelynek egyetlen kihasználója az IBUSZ által szervezett szocialista országokbeli turista-csoportok, természetesen nem teljes kihasználtsággal. Gyakran mondják azt a helybéliek, hogy Komlónak nincs egyetlen tisztességes vendéglátó helye sem. S úgy tűnik, ez így igaz. Idén tavasszal azonban befejeződnek a Béke Szálloda megújulását szolgáló átalakítások. A szobák egy részébe zuhanytálakat szereltek, felújították a vizesblokkokat, korszerűsítették a konyhát. A tervek szerint a földszinten a Magyar Nemzeti Bank nyitja meg fiókját. A fenntartók és vezetők egy részének nem titkolt szándéka, hogy Pécs közelsége miatt és az alacsony árakat figyelembe véve célba vegyék a jugoszláv bevásárló-turistákat.

Az ellátással kapcsolatos gondokon igyekszik enyhíteni a szilvási

domboldalon épülő magán-panzió, de ez csak csepp a tengerben.

És ha már külföldiekről esett szó, feltétlen említést érdemel az eddig kétévente megrendezendő nemzetközi gyermekkórus fesztivál, melyet a Kodály Zoltán Ének-Zene Tagozatú Általános Iskola gyermekkórusára alapozva szervez a város. Komló és az ország kiemelkedő eseménye ez június elején, több ezer külföldivel, tavaly például nyolc országból érkeztek gyermekek, kísérők, szakemberek. Ennek köszönhetően már sok országban ismerik Komló nevét, s nemcsak a szénről és nemcsak a Carbon Vállalatról, hanem a Tóth Ferenc által vezetett gyermekkórusról is. A megrendezéshez szükséges pénzüsszegek zsugorodásával azonban végképp veszélybe került ez a rendezvény is. A megrendezéshez szükséges összegek eddig is szűkösek voltak, de a vállalatok s elsősorban a Mecseki Szénbányák üzemei /!/ jelentős összegekkel járultak hozzá a finanszírozáshoz, hasonlóképpen a kiemelkedően magas zenei kultúra képviselőinek külföldi utazásaihoz is. Egy-egy jelentős esemény alkalmával jól érzékelhető, hogy a város befogadóképessége nagyon csekély.

A város hírnevének emelésére, és az érdeklődők csábítására a város több ízben tett kísérletet, zenészek, művészek letelepítésével. Ezek a kísérletek azonban minden alkalommal kudarcba fulladtak, általában a feltételek hiánya miatt. Itt szeretném kiemelni a Komlói Spirituálé néven futott négyest, mely kiemelkedően magas szakmai és közönség sikereket ért el, de mára felbomlott. Különböző, általában személyes jellegű okok miatt, ma már egyik tagja sem él a városban. Az utóbbi időben felmerült a gondolat az együttes újjáalakítására.

A közművelődés jelentős forrása, a múzeum is méltán számíthatna jelentős látogatottságra. A tény azonban az, hogy nagyon kevesen keresik fel azt a kis, mindössze három, néhány négyzetméteres szobát. Az 53-as nyitás után 55-ben a Zrinyi Művelődési Ház adott otthont a gyűjteménynek, amely akkor nagyrészt kőzetekből állt. A múzeumot 75-ig Kutnyánszky József, azóta Cserdi András vezeti. A helytörténeti anyaggyűjtés előtérbekerülésével egyidőben került a múzeum anyaga a mostani helyére: a Május 1. Művelődési Házba.

Komló közművelődési-komplexum tervében szerepelt többek között új művelődési ház és múzeum építése is. A zeneiskola, az úttörőház és a színház- és hangversenyterem megépülése után azonban pénz hiányában

leállt a program, s maradt a két funkció egy épületben, melyek közül nyilvánvalóan az egyiknek is kevés volna a hely.

Megnehezítette a helyzetet az is, hogy a város különböző részein elhelyezett raktárakba több ízben betörték és ott jövátételten károkat okoztak.

A múzeum megfelelő rendezésére a közeljövőben az illetékesek pénz és akarat híján nem látnak lehetőséget.

Az első tervek, amelyek nemcsak helytörténeti, hanem bányászati, kultúrtörténeti, természeti és geológiai kiállításra vonatkozó komplex múzeumra vonatkoztak, 1969-ben /!/ láttak napvilágot. Dr. Bachmann Zoltán építész nagyszerű, sokrétű, minden pontjában kimunkált tanulmányt készített, pontosan és körültekintően számbavéve a lehetőségeket. A terv pénz hiányában azonban csak terv maradt. 1986-ban /!/ újabb tanulmány született, mostmár csak vázlatpontokkal, amely felvázolja a mecseki bányászati múzeumok sorát, illetve azok terveit, kiemelt helyen a komlói. A bányászati és munkásmozgalmi pantheon és múzeum ügye azonban nem jutott előbbre.

A komlói városszépítőknak köszönhetően azonban három régi tárna helyét jelölték meg adózva a bányászoknak és utalva az immár kétszázéves mecseki bányászkodás kezdeteire. Komló első aknája, az Adolf-tárna, majd a Jószerencsét-tárna, és Engel munkatársáról elnevezett Glanzer-tárna helye Anna-akna, tanbánya közelében látható.

Az 1987. szeptemberében Kossuth l. légaknában kialakított ipari műemlék, mely a Bajcsy-Zsilinszky utca végén található - várja látogatóit. A régi műszerekkel, magyarázó táblákkal és feliratokkal ellátott múzeum őrei maguk is bányászok, szakértelemmel és hozzáértéssel várják az érdeklődőket. Elkeserítő azonban az a tény, hogy a vendégkönyv meglehetősen csekély számú bejegyzése is régi, ott dolgozott bányászember kezétől származik. Tábla ugyanis nem jelzi, csupán a Komlói Músor című kiadvány említi meg a műemlék létezését.

Szintén a városvédők célja az is, hogy ettől a légaknától emléksétányt alakítsanak ki az erdőn keresztül a már előbb említett tárnahelyekhez.

Miután felvázoltam a legjelentősebb lehetőségeket, amelyeket számba lehetne venni a város idegenforgalmának alapjául, befejezésül le kell szögeznem, hogy mindezek valójában csak lehetőségek.

Komló környéke kifejezetten jó lehetőségekkel szolgál a bakancsos turistáknak, s mivel a természeti környezet, az erdők maximálisan kihasználhatók erre a célra, a túrázás nemcsak lehetőség. A turistákat, üdülőket, kirándulókat tehát arra kell rávenni a feltételek megteremtésével, hogy pihenésük, szórakozásuk közben pénzüket lehetőleg itt költsek el.

Nyilvánvaló, hogy Pécs közelsége miatt Komló nem lehet végcél a turisták számára, azonban ennek ellenére a Pécsre érkezők megfelelő programokat találhatnak Komlón és környékén.

A megfelelő infrastruktúra kialakítása, mint azt hangsúlyoztam: pénzügyi függvény. Meg kell azonban jegyezni, hogy e pénzügyi helyzet megfelelő szemléletbeli rugalmatlansággal társul, s az erre irányuló beruházásokkal kapcsolatos döntési kör meglehetősen kis sugarú.

Mint a bevezetőmben utaltam rá, ez a lehetetlen gazdasági helyzet, illetve az ehhez kapcsolódó magatartásformák során kialakuló következmények beláthatatlanok a kultúra későbbi helyzetére nézve. S nincs ez másként az idegenforgalommal kapcsolatos elmaradt beruházások terén sem.

Talán azt is mondhatnám, hogy Mária Teréziának könnyebb dolga volt. Adottak voltak a juhai, melyeket csak etetni kellett, s bátran nyírhatta szőrüket. Nekünk vannak ugyan legelőink, melyeket a természeti lehetőségeink jelentenek. De ha erre a legelőre nem telepítünk juhokat, tehát nem ruházunk be az infrastruktúra ezen ágába /sem/, akkor abból bevétel semmiképp nem lehet - ha tehát nincsenek juhaink, akkor nincs mit tenni: nem lesz sem gyapjú, sem bekecs...

Einige Grundfragen des Fremdenverkehrs der Stadt Komló und
ihrer Umgebung /Süd-Ungarn/
K. ASZÓDI

Die Stadt von Komló ist eine alte Siedlung, die von Bergbauarbeitern bewohnt war und ist auch zur Zeit. Die Stadt selbst befindet sich im östlichen Teil des Mecsek-Gebirges umringelt von Bergen, die eine Überseehöhe von 250-682 m erreichen. Bezeichnend für das Klima der Stadt ist eine Durchschnittstemperatur von 11,1 °C sowie eine jährliche Niederschlagsmenge von 700-800 mm. Ausserdem macht sich der Einfluss der nahen submediterranen Klimazone bemerkbar. Etwa 60 % der Gesamtfläche der Umgebung der Stadt wird von geschlossenen Eichen- und Buchenwäldern bedeckt. In sämtlichen Richtungen gibt es ein ausgezeichnetes Wegnetz. Gute und preiswerte Unterkünfte können die Touristen überall finden.

Das Gebiet ist seit der Römerzeit bewohnt. Es wurden schon bisher die Reste von mehreren römischen Villen ausgegraben. An der Grenze der Stadt befinden sich die Ruinen einer Kirche, die zur Zeit der Christianisierung des ungarischen Volkes begründet worden war, weiterhin jene einer mittelalterlichen Festung. In der Burg befindet sich eine Ausstellung, die den Besucher mit der Naturgeschichte des Naturschutzgebietes des östlichen Mecsek-Gebirges bekannt macht. In den Campingen der Kurorte Sikonda, Magyaregregy sowie Magyarhertelend, die alle von ihren Kalt- und Thermalbädern berühmt sind, können mehrere Tausende von Touristen eine angenehme Unterkunft finden. Die Umgebung der Stadt Komló bietet neben den vielen Bademöglichkeiten den begeisterten Freunden des Bergtourismus sowie jenen der Natur unvergessliche Erlebnisse. Da diese Gegend Ungarns auch zur Zeit von einer bedeutungsvollen deutschen Volksgruppe bewohnt wird, nimmt die Zahl der deutschen und niederländischen Touristen, die unsere Stadt und ihre Umgebung von Jahr zu Jahr besuchen, ständig zu. Da die Bedingungen für Investitionen in unserem Lande äusserst günstig sind, wäre eine Teilnahme an der Entwicklung der Infrastruktur für produktives Kapital sehr vorteilhaft.

A szerző címe,

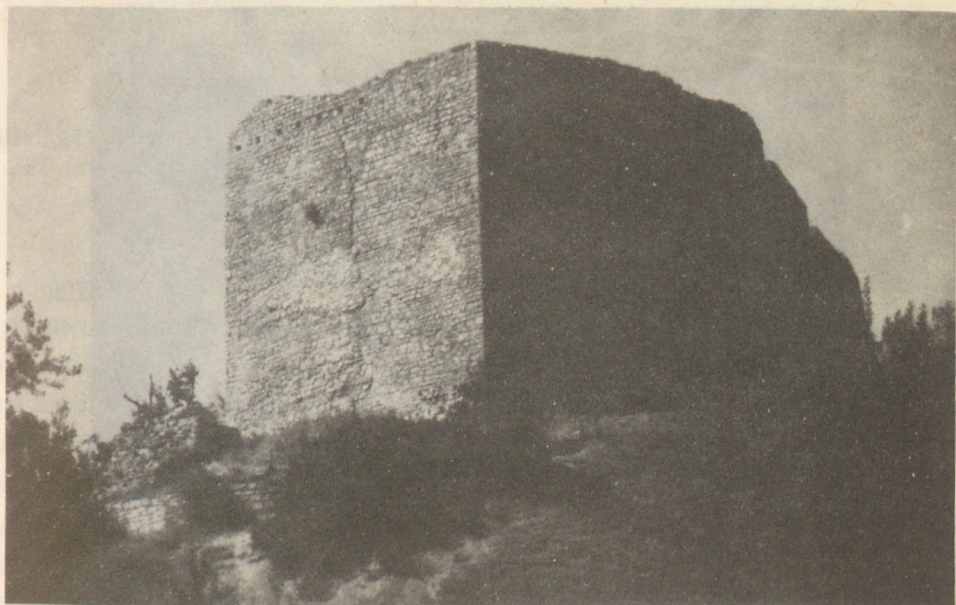
Anschrift des Verfassers: ASZÓDI KINGA

Komló Újság

108

Lenin tér 1.

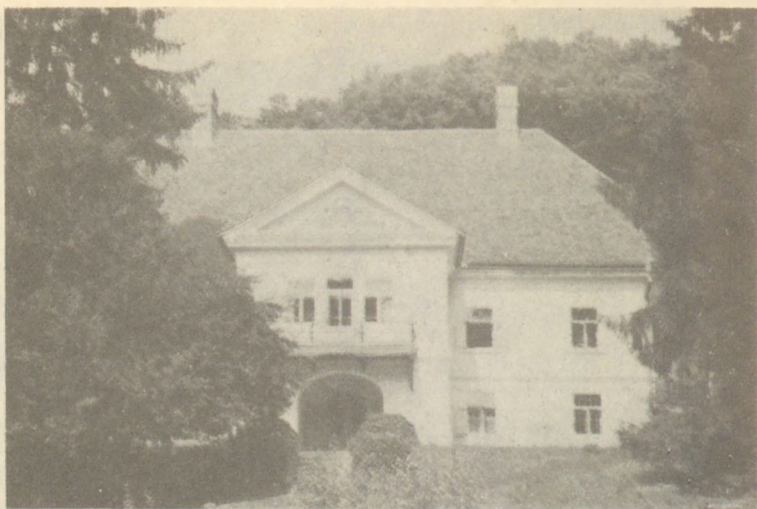
H-7300 Komló

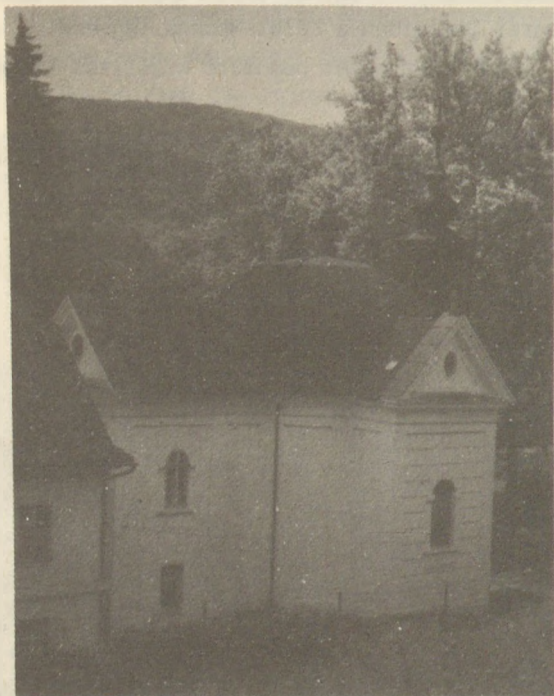
1. ábra: Máré vára; termeiben a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet élővilágát és a vár történetét bemutató kiállítás látható

2. ábra: Kilátás a Zengő (682 m) északi oldaláról

3. ábra: A pécsi püspökök egykori nyaraló kastélya a püspökszentlászlói arborétumban - ma egyházi szociális otthon

4. ábra: Püspökszentlászló faszindelyes kápolnája az arborétum bejáratánál

EGYESÜLETEK, BARÁTI KÖRÖK, MINT A KÖZÖSSÉGFORMÁLÁS ÉS TÁRSADALMASÍTÁS
KÖZMŰVELŐDÉSI LEHETŐSÉGEI BARANYÁBAN

PÁLL LAJOS

Abstract: PÁLL, L. - Societies and ciroles of friends as the existing opportunities for public education and forming the social life in the County Baranya /South-Hungary/ - Recorded are by author the societies and ciroles of friends founded With the aim of public education. According to their cultural purposes there are seeveral different types of societies and ciroles of friends not only in Hungary, but in County Baranya, too. For example there are several ciroles of friends of local museums, whereas other ones have been established by old boys of some schools of the county.

Az egyesületek, baráti körök olyan társadalmi szervezetek, ill. tömegmozgalmak, amelyek meghatározott céllal, feladattal jönnek létre és működnek. Míg az előbbiek önálló jogi személyek, az utóbbiak általában nem önállóak, hanem egyes mozgalmakhoz, illetőleg egyes társadalmi szervezethez, állami intézményhez /művelődési ház/ tartoznak. Közös jellemzőjük az, hogy alulról építkeznek, belső szervezetüket és tevékenységi formáikat működési szabályzat határozza meg.

Az elmúlt években megfigyelhető azon organizációk szaporodása, melyek a közművelődést színesítik, a közösségformálást, társadalmasítást segítik. Ezek az egyesületek, baráti körök az állampolgárok különböző érdekeinek és igényeinek kifejezői, amelyek nélkül a művelődés demokratizmus sem valósulhat meg. Valamennyien tudjuk, hogy annál közösségibb egy társadalom, minél több értékgyarapító, eleven életet élő organizáció tevékenykedik benne. Az egyesületek, körök felmérhetetlen energiákat szabadítanak fel azért, hogy lehetőséget adnak egyéneknek és közösségeknek az önálló, független cselekvésre.

Magyarországon, így megyénkben is a különböző egyesülési formák jelentős számban már a múlt században jelentkeztek. Virágkorukat a két világháború között élték, amikor már nemcsak a felső és középrétegeket fogták át, hanem eleven egyesületi életet élt az alsóbb néposztályok jó része is, híven tükrözve az ország ideológiai és politikai megoszlását. Baranyában ebben az időszakban 296 községben 914 egyesületet tartottak nyilván. Számuk minden bizonnyal nagyobb volt, mert ismertek még egyesü-

letek, de valószínű ezeket nem tartották nyilván.

A koalíciós pártok létezéséig Baranyában is nyílt volt az egyesületi kérdés. Elsorvasztásáról még ekkor nem volt szó. Olyannyira nem, hogy a vezető pártok politikai céljaik elérésére az egyesületi mozgalmat igyekeztek felhasználni, elsősorban saját ifjúsági szervezeteik felhasználásával. 1950-ben a Demokratikus Ifjúsági Szövetség megalakulásával azonban ezek is megszűntek.

A szervezett egyesületi formák helyére lépő politikai indíttatású mozgalmak és azok szervezeti formái nem tudtak fórummá válni egy adott település életében. E szervezett, öntevékeny társadalmi sejtek elhalása, számos más társadalmi-politikai problémák gyökere lett a későbbi évek folyamán. Erre az időszakra jellemző, hogy kiépül a tanácsai és szakszervezeti művelődési otthonok és múzeumok, könyvtárak hálózata, amelyeknek deklarált feladata lett a rétegigények kielégítése, szakkörök, amatőr csoportok, klubok szervezése, melyek esetében ritkábban beszélhetünk közösségformálásról, társadalmasításról.

A konszolidáció évei alatt ismét felélénkült az érdeklődés az egyesületek iránt, amelyet a Hazafias Népfront egy ideig támogatott, főképpen az olvasókörök alakulásának segítségével, de további bátorítás, megfelelő megértés hiányában ezek a kezdeményezések elhaltak, annál is inkább, mert a körök nem találták meg helyüket változó életünkben. A 60-as években pedig a mezőgazdaság szocializálása kötötte le az erőket. Megyénkben erre az időre datálódik a Mecseki Fotóklub /1957/, vagy a Szigetvári Várbaráti Kör alakulása /1959/, amelyek létrejöttét a Hazafias Népfront Városi Bizottsága kezdeményezte, céljaként meghatározva Szigetvárhoz és a Zrinyiekhez kapcsolódó haladó történelmi hagyományok felkutatását és ápolását.

Ha az egyesületek, baráti körök jelenlegi helyzetét vizsgáljuk, megállapítható, hogy ezek létrejöttének reneszánszát éljük. A 70-es évektől kezdődően, de különösen az elmúlt 4-5 évben az egyesületi élet megélénkülésének lehetünk részesei. Egyfelől országos központú, de megyére lebontott egyesületek pl. Magyar Népművelők Egyesülete, Magyar Népművészeti Egyesület, Magyar Könyvtárosok Egyesülete, másfelől helyi intézményekre, helységekre épült egyesületek, mint JPTE, Leőwey, Széchenyi stb. baráti társasága, vagy a Magyaregregyiek Baráti Köre alakultak.

Az egyesületek, baráti körök iránti megnövekedett érdeklődést az alábbiakban látjuk:

- az élet minden területén mind nagyobb teret kap a demokratizmus elve és

gyakorlata, így a "levegőben van" a közművelődés demokratizálódása is, amelynek eszközei a jelzett formációk is.

- Az újonnan alakuló egyesületek, baráti körök valamilyen hiányt is pótolnak, jelzik a meglévő közművelődési intézmények és társadalmi szervezetek nehézségét abban, hogy bizonyos funkciókat, feladatokat ellássanak.

- Növekszik bizonyos társulási igény az elmagányosodással szemben, amelynek kompenzálása az egyesületi cselekvéssel történik. Az okok között meghúzódik bizonyos nosztalgia is a fiatalkori emlékek, élmények iránt, amely a szűkebb szülőföld iránti vonzódásban testesül meg, és hozza létre az onnan elszármazottakkal a különböző baráti köröket.

A megyénkben meglevő helyi egyesületek, baráti körök tevékenységének irányát és tartalmát tekintve az alábbi típusokat lehet megkülönböztetni:

1. Múzeum és várbaráti körök: Helytörténettel foglalkoznak, egy-egy történelmi település hagyományait ápolják és jelentős szerepük van a helység közösségformálásában, a közművelődés társadalmasításában. Szigetvári Várbaráti Kör /1959/, Pécsváradi Várbaráti Kör /1981/, Siklói Vár- és Múzeumbaráti Kör /1961/, Szászvári Várbaráti Kör /1986/.
2. Városszépítő egyesületek: Segítik a városok értékeinek megőrzését, részt vesznek a városfejlesztés, várostervezés előkészítésében, döntések meghozatalában. Pécsi Városvédő- és Városszépítő Egyesület, Mohácsi Városszépítő- és Városvédő Egyesület, Komlói Honismereti és Városszépítő Egyesület, Bólyi Községszépítő és Községvédő Egyesület.
3. Iskolákhoz kötődő diáktársaságok, öregdiákok egyesületei: Ápolják az iskolák hagyományait, diáktalálkozókat szerveznek, tehetséges növendékek továbbtanulását segítik, alapítványokat létesítenek, szakmai, tapasztalatcserét tartanak. Janus Pannonius Tudományegyetem Baráti Társasága, a Pécsi Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola Baráti Társasága, a Pécsi Leőwey Klára Gimnázium Baráti Társasága.
4. Egyesületként működő amatőr csoportot megyénkben egyet találunk, a Mecseki Fotóklubot, amely multját és eredményeit tekintve híven reprezentálja kezdeményezésük helyességét. Ehhez a ponthoz köthet a "Guzsalyas Kör" Kulturális Egyesület, amelynek tagjai a kézművesség iránt érdeklődők, a népművészettel foglalkozók köréből kerülnek ki.
5. Nemzetiségi egyesületek, körök: Célja az adott nemzet anyanyelvének, kultúrájának ápolása a közművelődés eszközeivel. Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület /Német Nemzetiségi Egyesület/, a Bolgár Barátsági

Klub, a Magyar-Finn Baráti Kör, német- és délszláv nemzetiségi klubok.

6. Egyéb egyesületek, baráti körök: Tevékenységük rendkívül szerteágazó, de segítő, kollektivitásra törekvő kezdeményezésük ismeretszerzéssel, közművelődéssel párosul. Magyaregregyiek Baráti Köre, Mecsekfalui Baráti Kör, Alsómocsoládiak Baráti Köre, sportegyesületek, lakótelepi sportegyesületek. A megyében jelentős az önkéntes tűzoltó egyesületek száma, némelyikük kiemelkedő közösségformáló, művelődési tevékenységet is folytat /Magyarbóly, Dunaszekcső, Szentlőrinc/, bálokat, kirándulásokat, családi esteket szerveznek, a magyarbólyiak közös külföldi úton is részt vettek. Pécsváradon felnőtt, Majson úttörő tűzoltó fúvószenekar működik.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Baranya Megyei Szervezete megalakította a Könyvbarát Kört.

A megalakult Rózsafai Közművelődési Egyesület sajátos helyi közösségi kezdeményezésnek tekintendő.

Kimutatás a bejegyzett egyesületekről, baráti körökről Baranya megyében:

1. Közvetlen közművelődést szolgáló	11
2. Sportegyesület	179
3. Tűzoltóegyesület	77
4. Gazdasági- termelési	3
5. Egyéb	1
Összesen:	267

Az eddigiekből megállapítható, hogy az egyik oldalon komoly érdeklődés nyilvánul meg az egyesületek, baráti körök iránt. Kétségtelen, hogy az aktivitás fokozódik, de a fejlődést több társadalmi, gazdasági, szervezeti tényező akadályozza:

- A második gazdaság szerepének növekedése és a túlmunkák fokozódása miatt lecsökkent a szabadidő, ami miatt kevesebb energia és idő jut az egzisztenciális szempontból kevésbé fontosnak ítélt elfoglaltságokra, így az egyesületekkel, baráti körökkel kapcsolatos tevékenységekre.
- Az egyesületek felszámolása óta egy újabb generáció nőtt fel, akiknek még nem vált szokássukká, létszükségletükké a csoportérdek, a közös célok egyesületi úton történő érvényesítése.
- Meglehetősen nagy a járatlanság, tájékozatlanság az egyesületekkel kapcsolatos jogi kérdések körül. Sok a nehézség az engedélyezés megszerzéséhez.

- Még mindig tapasztalható bizalmatlanság, gyanakvás az engedélyező szervek részéről, ami elveszi a kedvét az állampolgároknak attól, hogy egyesület alakításával foglalkozzanak.
- Az egyesületek működéséhez szükséges anyagiak hiánya, helyiség gondok. Az egyesületek, baráti körök közösségformáló szerepe és a társadalmisítást elősegítő funkciója tettenérhető valamennyi formánál. Megítélésem szerint a helyi kulturális egyesületek lassú kibontakozása is nagyon örvendetes dolog, mert gazdagítja, mozgásba hozza nehézségekkel küszködő közművelődésünket. Kíváncsú az egyesületi élet, mert benne fokozódik az emberek aktivitása, közreműködése a helyi művelődés formálásában, a sajátos igények kielégítésében. Mindez szorosan összefügg kulturális életünk demokratizmusával, melynek szerves része és feltétele a helyi és országos művelődési egyesületek tartalmas, értékgyarapító tevékenysége. /Dolgozatomban nem foglalkoztam az országos központú, de a megyében is működő egyesületekkel, szervezetekkel - TIT, MTESZ, Vöröskereszt stb./

Ajánlások - javaslatok:

- A meglévő intézményeknél, társadalmi szervezeteknél tudatosítani kell, hogy az önszervező művelődési közösségek hasznosak a társadalomnak, elősegítik sokszínű - rejtett vagy elfelejtett - értékek felszínre hozását és beépülését a kultúrába.
- A közművelődésnek ösztönöznie kell különböző egyesületek, körök létrehozását, ezek a társadalmi nyilvánosság új fórumai is lehetnek, ezzel is segítve a demokrácia további kiszélesítését.
- Különösen fontos azoknak a törekvéseknek a támogatása, amely a szülőföldhöz, történelmi múlthoz, a lakóhelyhez, a közösséghez való kötődést erősítik, segítik a helyi értékek és érdekek védelmét.
- Küzdeni kell az egyesületi törekvéseket akadályozó, esetenként előforduló, egyéni szemléleltből fakadó, bürokratikus látásmód ellen, a jogokról és a lehetőségekről történő objektív tájékoztatással, a kis-közösségek társadalmi hasznosságának bemutatásával.

Ezen ajánlások-javaslatok abból a tényből indulnak ki, hogy ezen körök, egyesületek demokratikus alakulatok, merev szabályozásukkal csak bajt okozhatnak. Az a helyesebb, ha regulák helyett segítjük, támogatjuk előrevivő kezdeményezéseiket. Legfőbb értékük a közösségteremtésben rejlik, melyekre jelen helyzetünkben széles e hazában rendkívül nagy szükség van.

VEREINE UND FREUNDESKREISE ALS KULTURELLE MÖGLICHKEITEN ZUR GESTALTUNG
DER GEMEINSCHAFTLICHKEIT IN BARANYA/SÜD-UNGARN/
L. PÁLL

Die unausweichbar gewordene Reformierung der zur Zeit bestehenden Gesellschaft könnte befördert werden durch die Tätigkeiten verschiedener Vereine und Freundeskreise. Die Ziele, die diese Vereine, Kreise für sich gesetzt hatten, sind verschiedene, aber es ist für sämtliche bezeichnend, dass sie von unten gekommen sind, und dass alle von ihnen bestrebt sind, die Interessen einer gegebenen Siedlung oder einer tatsächlich existierenden Gemeinschaft oder Kreises zu realisieren.

Die allerersten von diesen Formen der Gemeinschaftlichkeit wurden schon im vorigen Jahrhundert begründet. Ihre Blütezeit war jedoch in Ungarn zwischen den beiden Weltkriegen eingetreten. Zu jenen Zeiten gab es in Komitat Baranya in den damals registrierten 296 Ortschaften insgesamt 914 Vereine. Heutzutage gibt es von ihnen 267. Die streng zentralisierte Gesellschaftspolitik der fünfziger Jahre hat die Begründung sowie Tätigkeit solcher Vereine weitgehend zurückgedrängt. Sie konnten erst in den 60 iger Jahren neubegründet, bzw. reorganisiert werden. Zur Zeit befinden sie sich in der Phase eines Wiedergeburtes.

Im vorliegenden Aufsatz wurden vor allem die kulturellen Vereine behandelt, deren Ziel die Beförderung des allgemeinen Kulturwesens sowie die ständige Gestaltung der Gemeinschaft und deren Weiterentwicklung ist. Das Ziel und Inhalt dieser Vereine analysierend trifft man auf verschiedene Typen: es gibt Vereine und Freundeskreise, deren Tätigkeit in ihrem Mittelpunkt ein Museum oder einen ehemaligen Burg hat, oder deren Ziel die Förderung der Entwicklung einer bestimmten Stadt ist. Andere Vereine wurden von ehemaligen Schülern bestimmter Schulen begründet. Viele solche Vereine haben als ihre Mitglieder Personen, die vor Jahrzehnten die genannte Schule besucht hatten. Neben diesen Vereinen trifft man auch auf solche, die verschiedene Amateure in sich vereinigen. Schliesslich sollen auch Vereine erwähnt werden, die gebildet worden sind, um die nationale Kultur bestimmter in Süd-Ungarn beheimateten Volksgruppen zu erhalten.

Es muss leider, auch auf eine Anzahl von negativen Faktoren hingewiesen werden, die die Gründung von neueren, oder die Tätigkeit schon vorhandenen Vereinen, Gesellschaften, Kreisen usw. hindern. Von diesen

negativen, hemmenden Faktoren erwähnt Verfasser verschiedene wirtschaftliche, politische, gesellschaftliche und juristische Faktoren. Ausserdem haben selbst die Einwohner des Komitates Baranya immer weniger Freizeit: viele von ihnen müssen nach ihrer Arbeit weiteren geldbringenden Beschäftigungen nachgehen. In juristischen Fragen kennen sich die Mitglieder der meisten Vereine nicht aus; vielerorts sind die Mitmenschen misstrauisch gegenüber die Ziele oder Pläne der Vereine. In Vielen Fällen stehen ihnen keine finanziellen Mittel zur Verfügung.

Nach Verfasser sollten die amtlichen Organisationen alle in ihrer Macht stehende Mittel einsetzen, und die Gründung neuerer Kreise und Vereine fördern. Weiterhin sollen sie die Tätigkeiten bestehender Vereine und Gesellschaften unbedingt unterstützen. Diese Vereine, Gesellschaften usw., könnten dies Schauplätze der gesellschaftlichen Öffentlichkeit sowie des Schutzes der lokalen Interessen sein. Ihre wichtigste Bedeutung liegt in der Gestaltung der Gemeinshaftlichkeit, was in derzeitigen Lage unseres Landes wir alle vor allem brauchen.

Felhasznált irodalom és forrás - Literatur

Márfi Attila: A Baranya megyei egyesületi élet a dualizmus alatt.

Baranya megyei Egyesületi Híradó 1988/1.

Szerkesztette: Bosnyák Józsefné dr. Baranya Megyei Művelődési Központ Pécs

Márfi Attila: Baranyavármegye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950.

Baranya megyei Levéltár

Ádám Antal: Az egyesülési jog és az egyesületi élet fejlődési irányairól.

Baranya megyei Egyesületi Híradó 1988/1.

Bosnyák Józsefné dr.: Baranya megyei egyesületi vezetők találkozója

/Pécs, 1988. I. 23./ Baranya megyei Egyesületi Híradó 1988/1.

Gállos Orsolya: A pécsváradi várbaráti kör. Baranya megyei Egyesületi

Híradó 1988/1.

A szerző címe

Anschrift des Verfassers: PÁLL LAJOS

Komló Városi Művelődési Központ

Kossuth tér 4.

H-7300 KOMLÓ

ÁLLAMI
BIZTOSÍTÓ

CSALÁDI OTTHON BIZTOSÍTÁS

TISZTELT ÜGYFELÜNK!

A közel 30 éve kialakított Épület- és lakásbiztosítási rendszerünk hosszú időn át közmegelégedésre szolgálta Tisztelt Ügyfeleink vagyonbiztonságát.

A gazdasági és társadalmi környezetben bekövetkezett változások azonban új lakossági vagyonbiztosításnak a bevezetését tették szükségessé.

- A több mint 12 éve változatlan fix díjak a napi árakon növekvő kártérítések mellett fokozódó ráfizetéseket eredményeztek.

- A díjazásnál alkalmazott lakóhelyiségszám már sem a lakások, sem az ingóságok értékbeli különbségeit nem fejezi ki.

- Időszerűvé váltak az igények a korszerűbb, választékosabb, értékkevető megoldások és a káridőpon-
ti új értéken való kártérítés iránt.

Az új Családi Otthon Biztosítás jellemzői közül szíves figyelmébe ajánljuk, hogy

- megköthető - igényei szerint - családi házra, társasházi lakására, lakásbérleményére, nyaralójá-
ra, társasnyaralójára, melléképületeire, más telken lévő épületeire (garázs, hegyi pince stb.),
valamint ingóságaira,

- 13, illetve 15 féle biztosítási eseményre terjed ki:

Igy: a tűz, villámcsapás, robbanás és robbantás, árvíz, vihar, hőnyomás, jégverés, földrengés,
földcsuszamlás, kő- és földomlás, idegen tárgyak rádőlése, ismeretlen építmény, üreg beomlása,
idegen jármű ütközése kockázatokra, ezenkívül az ingóságbiztosítás a betöréses lopás és a rablás
kockázatokat is magában foglalja.

- Kiegészíthető az alapbiztosítás: üvegtörés-, vízkár-, baleset-, felelősségi biztosítással és az
ingóságbiztosítás mezőgazdasági kistermelői biztosítással.

Családi otthonát, értékeit, érdekeit az Ön által választott módon együttesen, egyetlen biztosítás-
sal is fedezheti.

A díj a biztosított értékkel és a kockázattal arányos. A díjfizetés alapját az Ön által vagyonsor-
portonként meghatározott biztosítási összeg képezi. Az értékarányos összegbiztosítás - lehetővé té-
ve - Önnek a biztosított vagyon értékváltozásának követését -, a biztosított vagyontárgyainak tel-
jes újjáépítési, illetve újrabeszerzési költségeit fedezi, és megóvja Önt ez aránylagos-részleges
kárvisseléstől.

A kárt új értéken térítjük: a kártérítés az épületek és ingóságok teljes kára esetén utánpótlási
(káridőpon-
ti új érték) értéken történik.

Érvényes Épület- és lakásbiztosításának már befizetett aránylagos díját az új biztosítás díjába
beszámítjuk. Az alap- és kiegészítő biztosításoknak egy kötvényben való igénybevétele esetén díj-
engedményben részesítjük.

Kérjük fogadja bizalommal munkatársunkat, aki az Ön igényeit figyelembe véve biztosításának válasz-
taka és színvonala kialakításában készségesen áll az Ön rendelkezésére.

Az Ön megértését kérve

GÁBRIEL

tisztelettel

ÁLLAMI BIZTOSÍTÓ

FIÓKJA

KOMLÓI KÖZLEMÉNYEK

K O M L Ó I K R Ò N I K A

"Egy emléke a múltnak, csírája
talán messzi jövőnek."

/Eötvös József/

1986

VÁROSUNK 35. SZÜLETÉSNAPJA

"5.203-1-1/21/1951./IX.1./ B.M. számú rendelet Komló községnek várossá fejlesztéséről. /Közigazgatási rendszám: 5.203./

A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának határozata alapján Komló községnek-járási tanács alá tartozó - várossáalakítását elrendelem. A várossá alakulás végrehajtásának időpontja: 1951. évi szeptember hó 2. napja".

Az elmúlt 35 év alatt a város óriási fejlődésen ment keresztül. Az utóbbi öt év eredményei: Körtvélyes új városrész, 1251 lakás, Színház- és Hangversenyterem, új kenyérgyár, új kiegészítő iskola és nevelőotthon, sportcsarnok, vásárcsarnok, bíróság-ügyészség új épülete...

35 ÉVES A VÍZ- ÉS CSATORNAMŰ VÁLLALAT

Komló várossá nyilvánításával egyidőben alapították a vállalatot. Akkor az állományi létszámuk 37 fő volt, felszereltségük 3 lóból, egy Csepel gépkocsiból és egy motorkerékpárból állt, feladatuk a város vízellátása volt. Ma a vállalat működési területe Baranya megye. 4 város és 109 község vízellátó rendszerét üzemeltetik. A vállalat az üzemeltetője a megyében lévő Sikonda, Magyarhertelend és orfűi strandoknak. Az orfűi az ország legnagyobb víztérfogató fürdőmedencéjével rendelkezik. Tevékenységük jelentős része számítógépes feldolgozásban és szervezésben zajlik, melyet nagyteljesítményű számítógépekkel végeznek. A víz minőségének rendszeres ellenőrzésére korszerű laboratórium áll rendelkezésükre.

JURIJ GAGARIN KOMLÓN

25 évvel ezelőtt, 1961. augusztus 22-én a világ első űrhajósát köszöntötte a város lakossága. Magyarország volt a 10. ország, ahová Jurij Gagarin ellátogatott.

JUBILEUM A CARBON KÖNNYŰIPARI VÁLLALATNÁL

A Komlói Helyiipari Vegyes- és Javítóvállalat 1951-ben alakult, ebből fejlődött a megye legnagyobb, hazánk második legnagyobb tanácsai irányítású könnyűipari vállalata. Tevékenysége három ágazatra terjed ki: konfekció, cipő, bútor. Kereskedelmi partnereik a szocialista országok mellett Hollandia, Svájc, Franciaország, Anglia, Svédország, Dánia. Termelő kapacitásuk bővítésére vidéki üzemeket alapítottak. /Szaltnak, Mágocs, Geresdlak, Kisbeszterce, Sásd, Cserepes-pusztá/. 1986-ban két jelentős elismerésben volt részük Amszterdamban az "International Award to Export", Magyarországon a Minisztertanács és a SZOT Vörös Zászlója kitüntetését nyerték el.

25 ÉVES A KOMLÓI MUNKÁSKÓRUS

Az 1961-ben alakult énekkar Béta bányüzem kórusaként működött 1962-ig. Ekkor szerveződött városi kóruddá, fenntartója a komlói Művelődési Házak, neve Komlói Munkáskórus lett. Két év múlva már a megyei arany oklevél és az országos ezüst fokozat tulajdonosai voltak. 1976-ban és 1978-ban kapták meg a Fesztiválkórus diplomával minősítést, majd 1981-ben a Nívódíjat, 1983-ban a Kiváló Együttessel címet. A Magyar Rádió több alkalommal készített a kóruddal rádiófelvételt. A számos hazai fellépés mellett Bulgáriában, az NDK-ban, Ausztriában, Svájcban, Jugoszláviában és Olaszországban is vendégszerepeltek. Repertoárjuk gazdag, a népdaloktól a modern hangvételű kórusművek megszólaltatásáig terjed. A kórust TÓTH FERENC Liszt-díjas karnagy vezényli.

1951. NOVEMBER 7-ÉN INDULT MEG A HELYI BUSZKÖZLEKEDÉS KOMLÓN

Az első menetrend szerinti járat Gesztenyész és Kökönyös között közlekedett. A napi 74 járat 1500 utast szállított. 1986-ra a járatok száma 760-ra emelkedett, az utasok száma 53.178 volt. Éves szinten az autóbuszok 1 540.000 km-t tesznek meg, az utazóközönség száma is óriási, 19 410.000.

A KOMLÓI Bányász KONCERT-FÚVÓSZENEKAR 50 ÉVES

A zenekar elődje 1936-ban szerveződött SZEDERKÉNYI ÁDÁM vezetésével. Számos önálló hangverseny mellett, színházi előadásokat is kísérték. A háború után újjászerveződtek, 1956-ban a 20 éves jubileumát ünneplő zenekar Szocialista Kulturáért kitüntetését kapott. 1959-ben egyesülnek a Béta bányász zenekarával, MOLNÁR NÁNDOR vezetésével dolgoznak. Számos hazai és külföldi siker fémjelzi tevékenységüket. 1985-ben nyerik el a "Kiemelt Arany Diploma" minősítést, mely által jogosultak a "koncert"-zenekari cím viselésére. Karnagyaik voltak: SZEDERKÉNYI ÁDÁM, MOLNÁR NÁNDOR, BORNEMISSZA GÉZA, ORMÁNDLAKY PÉTER, SZABÓ FERENC. A zenekar történetét, tevékenységét

1985-ig SZABÓNÉ NÁDOR ANNA dolgozta fel. A kiadvány az 50 éves jubileumra jelent meg.

1 9 8 7

CSÓNAKÁZÓ TÓ SIKONDÁN

1962. május 1-jén - 25 évvel ezelőtt - vette birtokába a nagyközönség az 50-250 cm mélységű tavat. Az evezni vágyók tíz csónakot vehettek igénybe.

KOMLÓI ÚTTÖRŐ- ÉS IFJUSÁGI HÁZ

10 éve vette birtokába az ifjúság az új, korszerű úttörőházat. A korábban is eredményesen dolgozó szakkörök - rézdomborító, fotó, természetjáró, természet- és környezetvédelmi, játékkészítő - tovább folytatták munkájukat. Jelenleg az intézményben 3 klub működik és 20 szakkör dolgozik. A fotó és rézdomborító szakkör tevékenysége országos hírű, rendszeresen állítják ki munkáikat többek között a Zánkai Úttörőváros galériájában. Kétszer nyerték el a KISZ KB. Vörös Selyemzászlaját.

25 ÉVES A MECSEKI BÁNYÁSZ

Negyedszázad telt el azóta, hogy a Mecseki Szénbányászati Tröszt Pártbizottsága - az Új Komló című városi lap utódaként - létrehozta a Mecseki Bányászt. Az akkori hat oldalas újság tizenhárom évvel ezelőtt nyolc oldalra bővült, s 1974-től Komló város belépésével szélesedett a lap hatóköre. Az újság havi 36-40 ezres példányszámmal jelenik meg, az ország egyik legnagyobb üzemi lapjaként tartják számon.

50 ÉVES JUBILEUM

1937-ben adták át a belvárosi iskolát, amely ma Kodály Zoltán Ének-Zene Tagozatos Általános Iskola néven ismert. Az induláskor a tanulók létszáma 288 fő, a tantermek száma 12 volt. Ma a 16 tantermes iskolába 735 kisdíák jár. Kodály Zoltán támogatásával a zenetagozat 1958-ban indult. A Mester nevét 1970-ben vette fel az iskola. Ebben az évben avatták az iskola udvarán álló Kodály mellszobrot, melyet Kritz János alkotott.

5 ÉVES A KOMLÓI SZINHÁZ- ÉS HANGVERSENYTEREM

1982. november 5-én kezdte meg működését a Városi Művelődési Központ Színház- és Hangversenyterme. Öt év alatt 603 programot tartottak, melyből 476 volt a saját profilu rendezvény. A 476 előadást 151.920 néző látta. Ezideig 11 vendégtársulatot fogadtak a fővárosból és vidékről, de

számos könnyű- és komolyzenei koncertet is rendeztek. Öt évadon keresztül működött a Komlói Játékszín, mely a VMK és a Pécsi Nemzeti Színház művészei között alakult társulás volt. A színház a helyszíne a különböző művészeti fesztiváloknak, találkozóknak, de a hivatásos művészek mellett rendszeres fellépési lehetőséget kapnak az amatőr együttesek, csoportok is.

1 9 8 8

30 ÉVES A VÁROSI KÓRHÁZ

1958. augusztus 20-án kezdte meg működését a városi kórház a szénbányászati trösztől átvett volt legényszállón. A sebészet és nőgyógyászat ebben az épületben 80 ágygal, a belgyógyászat a Berek utcai volt szülőotthonban 30 ágygal működött. A kórház bővítését 1966-ban fejezték be. Az orvosok száma 1958-ban 10, az egészségügyi dolgozóké 25 fő volt. Jelenleg gyerek, bel, sebészet és szülészeti osztályon 230 ágy áll a betegek rendelkezésére. Az orvosok száma 34, a szakdolgozóké 114-re emelkedett. A véradó állomás 1962-ben kezdte meg működését a régi épület alagsorában. A három szintes új véradó állomás 1972 nyarán épült.

ELSŐ TV-ADÁS KOMLÓN

1958. június 3-án a pécsi posta szakemberei a kökönyösi sportklubban próbálták ki először a vételi lehetőségeket Komlón. A jelenlevők óriási izgalommal szemlélték az első tv-s programot, melyben divatbemutatóról, a szovjet-angol labdarúgómérkőzésről és egy prágai hangverseny-ről láthattak képeket. Még ebben az évben 8 tv-készülék talált gazdára.

20 ÉVES A MÁJUS 1. RUHAGYÁR

Husz évvel ezelőtt 120 asszonnyal indult meg a termelés négy szalagon. Ma négyszázötven a dolgozók létszáma. Évente 120 ezer férfikabát kerül le a szalagokról, melyeknek 65 %-a nyugati megrendelés.

KODÁLY ZOLTÁN

1958. május 18-án, 30 éve járt Komlón a "Mester". A régi zeneiskolában, az Erkel-teremben meghallgatta a növendékek hangversenyét és a Tóth Ferenc által vezetett gyermekkórust.

30 ÉVE ALAKULT MEG A TIT KOMLÓN

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat városi szervezete 1958. október 1-jén alakult. Elnöke Wietorisz Róbert, titkára Zimányi Béla volt.

A KOMLÓI PEDAGÓGUS KAMARAKÓRUS JUBILEUMA

Az együttes 10 éve, 1978 szeptemberében alakult. Ez idő alatt több mint 150 énekkari alkotást szolgáltatott meg hazai és külföldi pódiumokon. 1986-ban a solymári nemzetközi fesztivál különdíját, 1987-ben a Békés-Tarhosi Nemzetközi Kórusverseny nagydíját nyerte el. A Kiváló Együttes címmel rendelkező kórus 1986-ban Szocialista Kulturáért kitüntetést kapott. Külföldi kapcsolatai szerteágazóak, vendégszerepeltek már Lengyelországban, Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában, Belgiumban, Hollandiában. A Magyar Rádió Kóruspódiumának rendszeres szereplői, több stúdiófelvétel mellett, három alkalommal egyenesadásban is énekeltek. Karnagyuk: DR.SZABÓ SZABOLCS

35 ÉVES A KOMLÓI TŰZOLTÓSÁG

1953. december 10-én a Kossuth L.u. 11-ben 15 fővel létrejött az Állami Tűzoltóság Komlón. A jelenlegi telephelyüket 1955. márc.20-án vették birtokukba. Ma már korszerű körülmények közt modern felszerelésekkel a tűzesetek gyors megfékezésére képesek. A szakmai munka mellett jelentős társadalmi munkát végeznek a városban. 1983-ban építették meg Mecsékjánosiban gyakorlópályájukat. Szakmai felkészültségük magas fokát jelzi, hogy a megyei szakmai versenynap tagjainak 40 %-a komlói.

10 ÉVES A DISZÍTŐMŰVÉSZETI SZAKKÖR

A Művelődési Központ Díszítőművészeti Szakköre 1978-ban alakult 15 fővel. Jó hangulatú, eredményes munkájuk hírére 1979-ben még egy csoport alakult. A szakkörök vezetője KINCSES ÁGNES a Népművészet Ifjú Mestere, Népi Iparművész. Működésük célja: megismerni hazánk különböző népi hímzéseinek jellegzetességeit, öltés technikáját és alkalmazási lehetőségeit napjaink öltözködési és lakáskultúrájában. Munkáikat évente kiállításon mutatják be a város közönségének. Az elsajátított ismereteket, népi hagyományokat különböző klubfoglalkozásokon felnőtteknek és gyerekeknek is bemutatják, így a tojásírást, gyöngyfűzést is. 1980 óta rendszeres résztvevői országos kiállításoknak, a "Kis Jankó Bori Hímzéspályázatnak" Mezőkövesden, az Országos Népművészeti Kiállításnak Nyíregyházán és a Dunaújvárosban megrendezésre kerülő szakszervezeti kiállításoknak. Ezeken munkajutalmat, kollektív különdíjat, aranyplakettet, miniszteri dicséretet, szakköri dicsérő oklevelet kaptak. A megyei kiállításokon különböző díjakkal, két alkalommal nívódíjjal jutalmazták munkájukat. 1988-ban Szocialista Kulturáért kitüntetéssel ismerték el 10 éves munkájukat.

5 ÉVES A MECSEKFALUI HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYÜTTES

A Városi Művelődési Központ-hoz tartozó Mecsekfalui Hagyományőrző Együttes 1983-ban alakult. A népi hagyományok gyűjtésével, feldolgozásával foglalkoznak, melyet bemutató műsoraikkal tesznek közkinccsé. Nagy sikerrel állították színpadra a "Mecsekfalui lakodalmast", e népi játékot, amely magyar és sváb helyi és hozott szokásokra épül. Fellépésük száma meghaladja a negyvenet. Fennállásuk alatt több száz újságcikk, híradás, rádió- és TV-felvétel készült az együttesről. Tevékenységükkel Komló város kulturális életét színesítik.

MÁSODKÖZLÉSEK A DUNÁNTÚLI NAPLÓ ÉS A MECSEKI BÁNYÁSZ ÚJSÁGOKBÓL A VÁROSUNKAT ÉRINTŐ KULTURÁLIS ESEMÉNYEKRŐL

1986 - 1988

A KOMLÓI BÁNYÁSZ KONCERT-FÚVÓSZENEKAR CSEHSZLOVÁKIÁBAN

(Megjelent: a Mecseki Bányász 1986. július 22-i számában)

"Zenével a békéért, a barátságért!" - volt a jelszava a csehszlovákiai Steti városban az idei évben megrendezett XIII. Nemzetközi Fúvószene-kari Találkozó-nak.

A tíz kiváló hazai együttes mellett meghívottként ott volt egy lengyel, egy jugoszláv zenekar és a hazánkat képviselő Komlói Bányász Koncert-fúvószene-kar. A háromnapos program csodálatos rendezvényeket biztosított a résztvevők számára. A zenekarok felvonulása a város főterére, az önálló koncertek, a térzene, a közös számok együtt játszása felejt-hetetlen élményt nyújtott zenészeknek és közönségnek egyaránt.

A magyar együttes önálló koncertet szombaton este adott a szabadtéri színpadon, ahol Händel, Dvorak, Csajkovszkij, Lendvay, Graffé, Sousa műveit szólaltatta meg nagy sikerrel, Szabó Ferenc karnagy vezetésével. A jelenlévő szakemberek, zeneszerzők külön kiemelték az együttes igényes és színvonalas műsorát, kiváló játékát, mellyel kiemelkedtek a résztvevő együttesek közül. A zenekar tagjai délelőtt prágai kiránduláson is-merkedtek a főváros nevezetességeivel.

Vasárnap délelőtt a három külföldi zenekar felváltva adott térze-nét a hat tizenkételeteres lakóházzal körbezárt, előadásokra csodálato-san kialakított szabadtéren, ahol többszázan tapsolhattak a komlóiak fél-órás koncertjének. Délután került sor a hazai együttesek bemutató műsorá-

ra, majd a közös számok bemutatójára, melyeket a külföldi együttesek karnagyai vezényeltek. Szabó Ferenc karnagy Jaroslav Jezek: "Svét patri Vám" című művét dirigálta nagy sikerrel. A mintegy nyolcszázötven zenész muzsikája betöltötte a szabadtéri színpad egészét, híven szolgálva a találkozó eszmei mondanivalóját. A Komlói Bányász Koncert-Fúvószenekar magas színvonalon szerepelt valamennyi fellépésén, megfelelően a kiküldő szervezet - KÓTA, Népművelési Intézet - bizalmának, melyet a tavalyi évben szerzett legmagasabb minősítési fokozattal érdemeltek ki.

Köszönet a Mecseki Szénbányáknak, Komlói Város Tanácsának a kiutazás feltételeinek biztosításáért. Meggyőződésünk, hogy a Komlói Bányász Koncert-Fúvószenekar muzsikájával, a zenészek magatartásával méltán képviselték hazánkat, Komlót, öregbítve városunk hírnevét, hirdelve zenei kultúráját.

PÁLL LAJOS

a küldöttség vezetője

FRANCIAORSZÁGBAN JÁRT A KOMLÓI PEDAGÓGUS KÓRUS

(Megjelent: a Dunántúli Napló 1986. dec. 28-i számában)

"A Komlói Pedagógus Kamarakórus nemrég tíz napig Franciaországban vendégszerepelt. A kórus egyik alapító tagját, Nagy Tamást kérdeztük meg: hogyan, miképp töltötték Párizsban az időt?

- A francia baloldali munkásszervezetek szövetségétől, a CGT-től a SZOT kulturális osztályán keresztül ért bennünket a felkérés. A meghívás Párizsból jött, és a koncertek nagy részét is ide szervezték. A fővároson kívül Normandiába is eljutottunk, ahol egy tengerparti városka katedrálisában adtunk a helyi énekkarral közös koncertet.

- Összesen hány fellépésük volt?

- A normandiai fellépésünkön kívül Párizsban háromszor énekeltünk az Orsay-i egyetemi város atomfizikai kutatóintézetében, valamint a CGT központi nemzetközi továbbképző intézetében. Dr. Szabó Szabolcs karvezetőnk úgy állította össze a koncertprogramot, hogy teljes képet adjunk a magyar kóruskultúráról. A könnyed, játékos madrigálok és a jellegzetes magyar népdalfeldolgozások mellett munkásmozgalmi dalokat, forradalmi indulókat és az egyházi muzsika értékes darabjait adtuk elő. Ugy érzem, hogy zárókoncertünk volt a legsikeresebb: alig akartak leengedni minket a színpadról."

Ó.ZS. (Óvári Zsuzsanna)

A KOMLÓI BÁNYÁSZ KONCERT FÚVÓSZENEKAR STÁJERORSZÁGBAN

(Megjelent: a Mecseki Bányász 1987. július 28-i számában)

Komló és Stájerország kulturális kapcsolatai több évre nyúlnak vissza. Az eredményes együttműködés gyümölcse, hogy a Munkáskórus, a Kodály Gyermekkórus szereplései után, a Komlói Bányász Koncert-Fúvószenekar immár másodszor szerepelt Ausztria talán legszebb tartományában, Steiermarkban.

A meghívás a feldbachi "Von der Groeben" fúvószenekartól érkezett, mely együttes most ünnepelte fennállásának 15. évfordulóját és az esemény kötődött az 50. alkalommal megrendezett fúvószenekari találkozóhoz, ahol a körzet 15 fúvószenekara vett részt a 2 napos programon, köszöntve a jubiláló zenekart és adva izelítőt a fúvószene szépségeiből, melyet többségükben igen magas színvonalon művelnek. A komlói együttes a térzenéken és felvonulásokon túl a sportcsarnokban -, mintegy ezer ember előtt - adott nagysikerű koncertet Szabó Ferenc karnagy vezényletével. Műsorukon: Rimszkij-Korszakov: Seherezádé induló, Clarke Caprice Brillante című műve /szólót játszott Tamás János/, Die dörf-dudler /Falusi dudások/, polka /szólót játszott Kriszt György és Major Zoltán/, Strauss: Császár keringő, Kodály: Kállai kettős, Berlios: Rákóczy induló, Strauss: Radetzky induló, Gariery Ferenc: Jószerencsét induló szerepelt. A hatalmas tömeg óriási lelkesedéssel ünnepelte a komlóiak magas és művészi színvonalon megszólaltatott muzsikáját.

Az együttes tagjai szabad idejükben ismerkedtek a tartományi székhely Graz nevezetességeivel, valamint Feldbach történelmi múltjával és szépségeivel. A vendéglátó együttes viszontlátogatására kerül sor az idei bányásznapon, amikor Komló város közönsége is megismerheti a sajátos hangon megszólaló zenekart, élményt szerezve mindazoknak, akik szeretik a fúvósmuzsikát.

A komlói együttes nevében köszönjük a Mecseki Szénbányák dolgozóinak és vezetőinek, valamint Komló város vezetőinek, hogy lehetővé tették a kinti szereplést. A Komlói Bányász Koncert Fúvószenekar tagjai zenéjükkel és magatartásukkal méltón képviselték hazánkat és Komló város zenekulturáját.

PÁLL LAJOS

EMLÉKEZETES, MEGHATÓ PERCEK

EURÓPA SZINPADAIN

(Megjelent: a Mecseki Bányász 1988. május 10-i számában)

"Tíznapos felejthetetlen nyugat-európai koncertkörutról érkezett haza április 27-én, szerdán a dr.Szabó Szabolcs vezette Komlói Pedagógus Kórus.

Az együttes ebben az évben ünnepli fennállásának 10. évfordulóját. Az út maradandó koncertélményei már a jubileum ünnepéhez tartoznak. Az első fellépés még hazai földön, a zalaegerszegi hangversenytéremmé átalakított zsinagógában volt, majd a felcsendülő művek az ausztriai Käßlachban, a hollandiai Heilooban, a belgiumi Wetterenben és az NSZK-beli Giessenben szereztek ihletet percek a zeneértő hallgatóságnak. A meghívó kórusok, illetve intézmények kérésére elsősorban magyar kórusművek hangzottak fel: többek között Kodály Zoltán, Bárdos Lajos, Farkas Ferenc nemzetiféltő, nagy művei, Pásztai Miklós, Birtalan József fergeteges népdalfeldolgozásai.

Az egyes színhelyeken a közönség vérmérséklete szerint fejezte ki véleményét a hallottakról. Ausztriában például az emberek lábukkal dobogva, nagy zajt keltve követeltek ráadást, a nyugodt, végtelenül higgadt hollandok a műsor végén felállva tapsolva köszönték meg a koncert adta élményt. Emlékezetes, megható percek voltak ezek. A siker percei, amikor egy kórus úgy érzi, méltán képviselte hazája zenei kultúráját idegen országban.

A Komlói Pedagógus Kórus a tíz nap alatt 4500 km-t tett meg, öt koncertet adott - rendkívül fárasztó, komoly munka volt ez, de igen fontos lelki feltöltődés is. Alkalmuk volt meglátogatni Amszterdam, Graz, Gent műemlékeit, gyönyörködhetek a jellegzetes holland tájban: megannyi közős, szép élmény, amely erőt s hitet ad a megkezdett út folytatásához."

JUBILÁL A KOMLÓI ÓVODAI NEVELÉS

(Megjelent: a Mecseki Bányász XXVI.évf.24.számában 1988.június 14-én)

"A régi Komló bányatelepi óvoda működését több forrásból ismerjük. Újak viszont azok az adatok, melyekre az Országos Levéltárban bukkantunk, s amelyeket a következőkben adunk közre.

Ezek szerint már 75 éve működik Komlón óvoda. Valószínű azonban, hogy az intézmény szervezése régebben kezdődött. Mi már csak annál a tény-nél kapcsolódunk be az események menetébe, amikor a vallás- és közokta-

tási miniszter 1912-ben megadta az elvi engedélyt arra, hogy Komlón állami óvoda működjön. A miniszter e tárgyban megkereste a pénzügminisztert, és utasította Baranya vármegye tanfelügyelőjét, hogy a fenti kérdésben tárgyaljon a község képviselő testületével.

A megyei tanfelügyelő 1912. december 20-án tett jelentést a komlói tárgyalásairól, megjegyezve, hogy azok teljesen eredménytelenek voltak. Kérte egyuttal, hogy a komlói óvoda teljes egészében a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felügyelete alatt működjön.

Látható tehát, hogy az óvoda megalakítása körül a dolgok korántsem mentek simán. A község anyagi hozzájárulást nem vállalt. Az ügy azonban a problémák ellenére sem aludt el. 1913. február 7-én a tanfelügyelő sürgető levelet írt ismét az óvoda érdekében. Ebből megtudjuk, hogy a bánya már fél éve elvégezte az óvodaház kialakítását, de az óvoda és az óvónői lakás még mindig üresen áll. Pedig a levélíró fontosnak tartja, hogy az tavaszra nyíljon meg, "... mert siralmas állapot, hogy a munkába járó családtagok apró gyermekeiket teljesen magukra hagyják, s azok egész nap az utcán csatangolva, pizokban, sárban satnyulnak, magukban és másokban, mások vagyonában károkat tesznek."

Az események újabb állomása, hogy a minisztérium 1913. február 10-én egy rendelettel a "Komló bányatelepen újonnan szervezett állami óvodába" Nusser Gizella turácremetei állami óvónőt áthelyezte. Ezzel a gond egy része, úgy tűnik, megoldódott. Volt óvodaépület, óvónői lakás és óvónő is. Mindez azonban nem volt elég! Mint azt a tanfelügyelő jelentése tudatja, a megnyitás késni fog, mivel az óvodában még nincs felszerelés. Ugyanő, 1913. február 14-én kelt levelében a szénbánya vezetőségénél afelől tudakozódott, hogy nem lehetne-e gyalult deszkából készült butorokkal berendezni az óvodát.

A választ nem ismerjük. A muzeumban őrizzük viszont azt az eredeti költségvetést, melyet Till Gáspár komlói asztalos nyújtott be 356 korona értékben, s amelyet a tanfelügyelő javított át 300 K-ra. Ez az 1913. március 17-én kelt költségvetés azért is fontos, mert megismertet bennünket az óvoda butorzatával. Ezek szerint a fontosabb felszerelési tárgyak a következők voltak: 10 db 2 m-es ülőpad támlával, 30 ülőszék, 1 mosdóasztal, 2 db 3 m-es asztal, 1 mintázóasztal /az agyagmunkákhoz/, 1 szekrény, 1 négyzetrácsos fekete tábla, 50 gyerek részére ruhafogas, 1 íróasztal.

Az óvodai munkának nem volt már akadálya. Így valóban megkezdhette működését az intézmény. De hol is volt ez az óvoda? Az Üregtelepen, az

Iskola utcában/illetve az akkori hivatalos nevén a Jánosi Engel Adolf utcában/. 1909-ben az épület a 4-es, később a házak átszámozása után a 123-as számot viselte. Ma József Attila u. 10-11. Az épület munkásalak volt eredetileg. Négy család lakott benne szoba-konyhás lakásokban. Ennek fele lett óvoda, a másik fele pedig, 2 szoba, konyhás, fürdőszobás óvónői lakás. Az óvoda munkaterme 13, játszóterme pedig 37 négyzetméter volt. 1913. november 17-én kelt pénzügyminiszeri rendelet már özv.Fehér Bertalanné óvónői szénjárandóságáról rendelkezett, évi 20 q, meg nem váltható szénmennyiséget ítélt meg neki.

1914. szeptemberéből van még egy számlánk, amelyik az óvoda padlójának a beeresztéséről ad hírt. További kutatásokra lenne szükség ahhoz, hogy az óvoda későbbi sorsát megismerjük. Ehhez minden ide vonatkozó emléket, dokumentumot köszönettel fogad a múzeum! Az események menetében ugyanis jóideig teljes a homály. A következő feljegyzés a Stefánia Szövetségről szól. Mint megtudtuk, Komló központjában az iskolával párhuzamosan felépülő új óvoda /a mai belvárosi iskola és óvoda/ elkészülte után a volt óvodaépület a Stefánia Szövetség komlói csoportjáé lesz.

Ennyi tehát röviden a komlói óvodaügy történetének első állomása. Úgy véljük, hogy megőrzésre mindenképpen érdemes."

CSERDI ANDRÁS

múzeumvezető

SZENT ISTVÁN-EMLEKEK KOMLÓN

A MÁNFAI TEMPLOM LEGENDÁJA

(Megjelent: a Dunántúli Napló 1988.július 13-i számában)

"Tudom, furcsa csodálkozás ült olvasóm arcára, amikor a címet elolvasta. Egy alig 40 éves szocialista bányavárosnak mi köze lehet a 950 éve elhunyt államalapító királyhoz? Valóban, Komló sajátosságát újszerű bányászati ipara, valamint a hét dombra épült és ma is épülő városrészek adják meg. Honismereti kutatásaink során azonban sikerült a múlt gyökereiből is feltárni néhány igen érdekes emléket. Így pl. a római korból, valamint I. /Szent/ István királlyal kapcsolatban is. Vegyük sorra az utóbbit igazoló tényeket. - Mit őrzött meg például a helyi szájhagyomány? Írásos feljegyzés van arról, hogy Komlón már az 1500-as években ismert volt a ma is népes "Czukor" család. Az 1930-as években Czukor József /csizmadia/ azt mesélte, hogy Komlón is járt Szent István. Természetesen ezt az állítást csak fenntartással kell és lehet elfogadni. Lehetséges,

hogy a fent leírt népi hiedelem abból ered, hogy Komló régi templomának /ma műemlék rom templom/ Szent István király volt a védőszentje. Ez utóbbi adat olyan kultúrtörténeti tény, amely méltán erősítheti kötődésünket a szent király emlékéhez.

És amit a történelem is feljegyzett: Várady, a pécsi történetíró Baranya múltja és jelene című munkájában /II. 231. l./ oklevelekre hivatkozva azt írja, hogy Szent István Jánosit és környékét a Bökény /Bukén/ nemzetségnek adományozta. /Jánosi - ma Mecsekjánosi - Komló külterületi része./ Ezzel a birtokadományozással a mi vidékünkön is gyökeret vert az új rend, a hűbériség, mely a királyi hatalom erősítésével a feudális magyar állam szervezésének egyik láncszemévé vált. Mi kései utódok némi büszkeséggel és rácsodálkozással ismerjük fel ennek a hiteles történelmi eseménynek érdekességét és jelentőségét. Komló legféltettebb és legértékesebb műemléke a mánfai Árpád kori templom. Ehhez a létesítményhez is fűződik Szent Istvánnal kapcsolatos szájhagyomány, miszerint Koppányt, a lázadót a szent király üldözőbe vette nagy ívben szökellő táltos lovával, és ahol annak patája egyszer-ször földet ért, ott egy-egy templom épült. Így a mánfai templom is.

Ismert Szent István király templomépítő törvénye /minden lo falu köteles volt egy templomot építeni!/. A mánfai templom ugyan nem István király korában épült, de az ő törvényük szerint a XI. sz. végén vagy a XII. sz. elején. /Ez Könyves Kálmán kora./

És még egy helyi érdekesség Szent Istvánnal kapcsolatban. Közismert, hogy a pécsi székesegyház első változatát ugyancsak Szent István király építtette. De az már kevésbé ismert, hogy az építéshez szükséges homokkőhasábokat a mai Komló területéhez tartozó budafai Gimonca dűlőn megnyitott homokkőbányákból fejtették ki. A későbbi templomalakítások és javítások során is ugyanezt a homokkövet használták fel, és használják a mai napig is.

Befejezésül arra szeretnék választ adni, hogy mi vezetett e sorok megírásához. Két okom is volt rá: - A jubileumi esztendő alkalmából e sorokkal szeretnék tisztelegni egyesületünk és városunk nevében is államalapító királyunk emléke előtt. - Ma sokat hangoztatott téma a nemzetudat erősítésének fontossága, amely jelenünk és múltunk ismeretéből és annak megbecsüléséből táplálkozik. Szocialista jelenünk építkezésének egyik jelentős létesítménye Komló. Erre mi büszkék is vagyunk, ez erősíti lokálpatrióta tudatunkat. Ugyanakkor Szent István emlékének megbecsülésével

hűséggel kötődünk a leghaladóbb magyar múlthoz, amely ma is tanít és nevel - a haza szolgálatára és önbecsülésre."

KISS JÓZSEF,
a Honismerti és Városszépítő Egyesület
tagja

KOMLÓ VÁROSÉRT KITÜNTETÉSBEN RÉSZESÜLTEK
1986 - 1988

1 9 8 6

1. dr. Illyés Tibor, belgyógyász oszt.vezető főorvos /Városi Kórház/
2. Hoffmann György, üzemvezető /Hidépítő Vállalat/
3. Weininger Attila, vállalati igazgató /Bm. Vízmű Vállalat/
4. Németh Lajosné, ált.iskolai igazgató /November 7.utcai Ált.Isk./
5. Rajnai Rudolf, HNF Komló városi elnöke
6. Unti József, belvárosi pártalapszervezeti titkár
7. Sarkadi László, munkaügyi oszt.vez., pártalapszerv.titkár /OFKfV/
8. Ambach Ádám, segédkarnagy /Komlói Bányász Koncert-Fúvószenekar/
9. Komlói Bányász Koncert-Fúvószenekar
10. Komlói Munkáskórus

1 9 8 7

1. Somos László, telepvezető /Beton- és Vasbetonipari Művek/
2. Szücs István, vezérigazgató /Carbon Könnyűipari Vállalat/
3. Kiss József, ny.tanár, a honismereti mozgalom vezetője
4. Kostyák Mihály, ny.bányász, a dávidföldi pártalapszerv.titkára
5. Dudás István, KBSK, atléta edző
6. Szabó Rácz Mátyásné, szakközépisk.ig. /Steinmetz M.Szakközépiskola/
7. dr.Szabó Antal, oszt.vezető főorvos /Városi Kórház/
8. MSZ. Komló Bányaüzem Krakó Attila által vezetett szoc.brigád
9. Mecseki Bányász hetilap szerkesztősége

1 9 8 8

1. dr.Domány György, oszt.vezető főorvos /Városi Kórház/
2. Balló Árpádné, Élelmiszerker.V. üzletvezetője
3. Deli András, ny.körletvezető, területi párttitkár
4. Fóris István, csoportvezető /Városi Tanács/
5. Iván László, szakmunkásképző int.igazgató /501.sz. Szakmunkásképző Int./

6. Pavlicsek József, ny.körletvezető /Mecseki Szénbányák/
7. dr.Szakácsné Juhász Katalin, szociális intézeti igazgató
8. Gungl Ferenc, ny.üzemvezető /Mecseki Szénbányák/
9. Mecsekfalui Hagyományőrző Együttes
10. Országos Mentőszolgálat Komlói Mentőállomása
11. Komlói Pedagógus Kamarakórus

Alkotmány előadó
2008

Ára: 100,- Ft